

Werkzaamheid van de Halt-afdoening

Rapport

Wendy Buysse, Manja Abraham, Daniël Hofstra, Bram van Dijk

Amsterdam, juni 2017

Wendy Buysse

wbuysse@dsp-groep.nl

Manja Abraham

mabraham@dsp-groep.nl

Daniël Hofstra

dhofstra@dsp-groep.nl

Met medewerking van: Marga van Aalst en Paul Boekhoorn

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het WODC, afdeling Extern Wetenschappelijke Betrekkingen, ministerie van Veiligheid en Justitie.

©2017, WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie. Auteursrechten voorbehouden.

Inhoud

Voorwoord	5
1 Inleiding	6
2 Onderzoeksopzet	8
2.1 Onderzoeksvragen	8
2.2 Begripsafbakening	9
2.3 Methode van onderzoek	9
3 Doelen en kernelementen Halt-afdoening	16
3.1 Beoogde doelgroep	16
3.2 Werkwijze	17
3.3 Doelen van de Halt-afdoening	19
3.4 Kernelementen	21
3.5 Werkzaamheid kernelementen: de programmatheorie reguliere Halt-afdoening	21
3.6 Screenen en doorverwijzen in de Halt-praktijk	23
3.7 Samengevat	26
4 Werkzaamheid kernelementen Halt	29
4.1 Op inzicht gerichte kernelementen	30
4.2 Herstelgerichte kernelementen	33
4.3 Ouderbetrokkenheid	39
4.4 Samengevat	42
5 Werkzaamheid kernelementen bij specifieke doelgroepen	45
5.1 Criminogene factoren	45
5.2 Delict geschiedenis en type delict	46
5.3 Ontwikkelingsleeftijd	47
5.4 Licht verstandelijke beperking (lvb)	47
5.5 Autisme Spectrum Stoornis	50
5.6 Tekorten in executieve functies, emoties en sociale cognitie	51
5.7 Culturele achtergrondfactoren	53
5.8 Screening in de literatuur	54
5.9 Samengevat	55
6 Vergelijkbare interventies	57
6.1 Type interventies en programmaonderdelen	57
6.2 Halt als buitenstrafrechtelijke aanpak	59
6.3 Vergelijkbare buitenstrafrechtelijke interventies	61
6.4 Vergelijkbare strafrechtelijke interventies	67
6.5 Samengevat	71

7	Samenvatting en conclusies	73
7.1	Inleiding	73
7.2	Methode	73
7.3	Halt-afdoening en kernelementen	73
7.4	Empirische ondersteuning Halt-afdoening in de literatuur	75
7.5	Screening, signalering en doorverwijzing door Halt	79
7.6	Verbetermogelijkheden Halt-afdoening	80
	Literatuur	84
	Bijlage 1 Begeleidingscommissie	95
	Bijlage 2 Varianten Halt-afdoeningen	96
	Bijlage 3 Haltwaardige feiten	98
	Bijlage 4 Programmatheorie doelen slachtoffer en samenleving Halt Regulier	100
	Bijlage 5 Halt schoolverzuim	101
	Bijlage 6 CMO's werkzaamheid Halt	108
	Bijlage 7 Verkorte procesevaluatie	112
	Bijlage 8 Resultaten literatuuronderzoek	121
	Bijlage 9 Vergelijkbare interventies Halt	122
	Bijlage 10 Overzicht resultaten reviews	126
	Bijlage 11 Screeningsinstrumenten	127
	Bijlage 12 Expertmeeting	133

Voorwoord

Ruim 30 jaar biedt de Halt-afdoening de mogelijkheid om bij licht delictgedrag van jongeren een interventie toe te passen die recht wil doen aan de gevolgen voor slachtoffers zonder dat de jongere de negatieve gevolgen van een strafblad ondervindt. In de loop van deze 30 jaar is de Halt-afdoening meerdere keren onderzocht en doorontwikkeld. In 2015 werd de tijd rijp gevonden om het effect van de Halt-afdoening (wederom) te onderzoeken. DSP-groep kreeg de opdracht dit onderzoek uit te voeren in opdracht van het Wetenschappelijk Documentatie en Onderzoek Centrum (WODC) van het ministerie van Veiligheid en Justitie (VENJ) vanaf begin 2016 tot en met juni 2017. Soms loopt een onderzoek echter niet zoals van tevoren gepland. Na een planevaluatie en verkorte procesevaluatie is de geplande effectevaluatie uitgesteld en heeft een uitgebreid literatuuronderzoek plaatsgevonden naar de mogelijke werkzaamheid van de kernelementen en mogelijke verbeteringen van de Halt-afdoening.

In de eerste plaats bedanken wij alle Halt-medewerkers die hun medewerking hebben verleend, onder meer aan interviews en het beschikbaar stellen van gegevens uit AuraH (het registratiesysteem van Halt). Tevens danken wij de beleidsmedewerkers van het ministerie van VenJ en de experts die betrokken waren bij de ontwikkeling van de Halt-afdoening voor hun medewerking aan interviews over de programmatheorie.

De deelnemers aan de expertmeeting over de uitkomsten van het literatuuronderzoek en de verbetermogelijkheden voor de Halt-afdoening danken wij voor hun zinvolle input die voor het laatste hoofdstuk relevant is geweest.

Het onderzoek is begeleid door een begeleidingscommissie (voor deelnemers zie bijlage 1). Wij danken de leden van de begeleidingscommissie voor hun steun bij de uitvoering van het onderzoek en hun kritisch opbouwend commentaar op de rapportage.

Wij hopen dat de uitkomsten van dit onderzoek aanknopingspunten bieden voor Halt voor de verdere doorontwikkeling van de Halt-afdoening.

Amsterdam, 30 juni 2017

het onderzoeksteam

1 Inleiding

Achtergrond van het onderzoek

De Halt-afdoening is begin jaren tachtig van de vorige eeuw ontwikkeld in Rotterdam als een buitenstrafrechtelijke interventie met als doel jongeren die zich voor het eerst schuldig maakten aan vandalisme snel een passende sanctie te geven. In de jaren negentig is Halt op initiatief van het toenmalige ministerie van Justitie landelijk ingevoerd en krijgt het een wettelijke status door de afdoening vast te leggen in het jeugdstrafrecht (Wetboek van Strafrecht, artikel 77e.) dat als algemeen uitgangspunt heeft het voorkomen van recidive.

In de meer dan 30 jaar dat de afdoening bestaat is er inhoudelijk veel veranderd. De strafbare feiten waarvoor jongeren naar Halt kunnen worden doorverwezen beperken zich niet meer tot 'vandalisme' (ook voor andere strafbare feiten, overtreding en schoolverzuim kan worden doorverwezen naar Halt), dient schade te worden betaald en is de sanctie ook niet meer exclusief voor 'first offenders'.

Toen uit een effectevaluatie in 2006 (Ferwerda et al., 2006) bleek dat de interventie niet of nauwelijks bijdroeg aan de vermindering van recidive, is de Halt-afdoening vernieuwd. Er is prominenter aandacht voor excuses aanbieden en ouders¹ worden actiever betrokken. Bovendien wordt de werkopdracht – het zogenaamde papierprikken of schoffelen in het gemeenteplantsoen waarmee Halt vaak geassocieerd werd - alleen nog opgelegd als de Halt-afdoening een aanzienlijk aantal uren omvatte. Tot slot is ook de rol van Halt om zorgsignalen en risicosituaties te signaleren en hiervoor door te verwijzen naar zorg verder uitgewerkt.

De vernieuwde Halt-afdoening bestaat uit een aantal verplichte onderdelen die ook zijn vastgelegd in de richtlijn en het kader van strafvordering van jeugd en adolescenten van het OM (2014). Vanaf 2010 wordt de vernieuwde Halt-afdoening uitgevoerd. In 2013 is een procesevaluatie naar de vernieuwde Halt-afdoening (exclusief schoolverzuim) uitgevoerd door DSP-groep (Abraham & Buysse, 2013). Uit dit onderzoek bleek dat de verplichte onderdelen ten dele conform de handleiding werden uitgevoerd. In 2014 is door Halt zelf een procesevaluatie uitgevoerd naar Halt schoolverzuim. Naar aanleiding van beide procesevaluaties zijn verbeteringen doorgevoerd met als doel de Halt-afdoening meer conform de handleiding te laten uitvoeren.

In 2016 kreeg DSP-groep de opdracht een effectevaluatie uit te voeren. Het was de bedoeling om niet alleen het effect op recidive te onderzoeken, maar ook en vooral het effect op intermediaire doelen. Om de intermediaire doelen en de kernelementen van de Halt-afdoening die moeten bijdragen aan die doelen goed in beeld te krijgen is daarom begin 2016 eerst een planevaluatie uitgevoerd. Kernelementen zijn identificeerbare onderdelen van een interventie die op zichzelf of in samenhang met andere elementen van invloed kunnen zijn op het resultaat (Spanjaard, Veerman & Van Yperen, 2015). Doel van de planevaluatie was de programmatheorie te reconstrueren.

¹ Overal waar ouders staat, wordt bedoeld de ouder(s)/verzorger(s).

Een tweede voorwaarde voor het uitvoeren van een effectevaluatie is dat de Halt-afdoening programma-integer wordt uitgevoerd. Om na te gaan of de onderdelen die in 2013 nog niet op orde waren nu wel goed werden uitgevoerd is begin 2016 tevens een verkorte procesevaluatie uitgevoerd.

De geplande effectevaluatie in de vorm van een gerandomiseerd onderzoek met drie metingen (een nul-, tussen- en nameting) onder een experimentele en controlegroep is – op verzoek van de minister van Veiligheid en Justitie – evenwel uitgesteld. Het WODC is hiermee akkoord gaan, zodat de aldus ontstane ruimte kan worden benut voor het verbeteren van de Halt-afdoening. Dit sloot ook aan bij een wens daartoe van Halt zelf. Het WODC heeft daarom opdracht aan DSP-groep gewijzigd en hen gevraagd in plaats van de effectevaluatie een literatuuronderzoek uit te voeren, gericht op het zoeken naar mogelijke verbeteringen van de HALT-afdoening.

Probleemstelling

Het doel van dit onderzoek is om bij te dragen aan mogelijke verbetering van de Halt-afdoening.

In dit onderzoek wordt de volgende probleemstelling onderzocht:

Hoe werkt de Halt-afdoening en hoe kan de Halt-afdoening verbeterd worden?

Leeswijzer

De indeling van de onderzoeksvragen bepaalt ook grotendeels de opbouw van de rapportage.

In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksmethode beschreven. De doelen en kernelementen van de Halt-afdoening worden beschreven in hoofdstuk 3. Naast de (intermediaire) doelen en kernelementen wordt ook de beoogde doelgroep van de reguliere Halt-afdoening omschreven en de huidige praktijk van screenen, signaleren en doorverwijzen. Tot slot wordt de programmatheorie op basis van de handleiding en gesprekken met ontwikkelaar, Halt Nederland en beleidsdirectie gepresenteerd. Deze vormt de basis voor de verdere uitwerking op basis van de literatuur in hoofdstuk 4. Het empirisch bewijs in de literatuur voor de werkzaamheid van de kernelementen wordt in hoofdstuk 4 gepresenteerd. Hoofdstuk 5 gaat in op de werkzaamheid van de kernelementen bij specifieke doelgroepen en hoe screening van deze doelgroepen kan bijdragen aan de werkzaamheid van de Halt-afdoening en doorverwijzing. De resultaten van het literatuuronderzoek naar vergelijkbare strafrechtelijke en buitenstrafrechtelijk interventies worden in hoofdstuk 6 gepresenteerd. Dit biedt inzicht in mogelijk kernelementen die aan de Halt-afdoening kunnen worden toegevoegd. In hoofdstuk 7 wordt het onderzoek samengevat en worden conclusies getrokken over de onderzoeksvragen. Tevens worden verbetermogelijkheden voor de Halt-afdoening gepresenteerd. De bevindingen uit de verkorte procesevaluatie zijn voor het huidige onderzoek minder relevant. Als in de nabije toekomst een effectevaluatie wordt uitgevoerd is het echter van belang om te weten of de kernelementen conform de handleiding worden uitgevoerd. De resultaten van de verkorte procesevaluatie zijn daarom weergegeven in bijlage 7.

2 Onderzoeksopzet

2.1 Onderzoeksvragen

De probleemstelling is vertaald in de volgende onderzoeksvragen:

Halt-afdoening: doelen en kernelementen

- 1 Welke (intermediaire) doelen worden met de Halt-afdoening nagestreefd?
- 2 Op welke wijze (met welke activiteiten en via welke (gedrags)mechanismen) is het de bedoeling dat deze doelen worden bereikt? Welke kernelementen worden door Halt onderscheiden?

Empirische ondersteuning Haltafdoening in de literatuur

- 3 Is empirische ondersteuning te vinden voor de wijze waarop de doelen met de kernelementen kunnen worden bereikt?
- 4 Bij welke doelgroepen zijn de benoemde kernelementen werkzaam?
(Is er een relatie tussen criminogene factoren, ontwikkelingsleeftijd, licht verstandelijke beperking, Autisme Spectrums Stoornis (ASS), culturele kenmerken en neurobiologische kenmerken en de verwachte mate van werkzaamheid van de kernelementen? Zo ja, hoe?)
- 5 Zijn in de literatuur werkzame kernelementen van (strafrechtelijke) afdoeningen voor delictplegende jongeren te vinden, die niet in de Halt-afdoening aanwezig zijn en daar mogelijk wel in opgenomen kunnen worden?

Signalering en doorverwijzing

- 6 Hoe verloopt signalering, screening en doorverwijzing naar zorg bij Halt?
- 7 Wat leert de literatuur ons over de screening van criminogene factoren, ontwikkelingsleeftijd, lvb, ASS en neurobiologische kenmerken? Kan deze screening een rol spelen in de doorverwijzing door Halt? Zo ja, welke?

Verbetering Halt

- 8 Zijn op basis van de beantwoording van bovenstaande vragen mogelijkheden voor verbetering te formuleren voor de Halt-afdoening?
 - a) voor de kernelementen, intermediaire doelen en mechanismen?
 - b) in maatwerk voor specifieke doelgroepen?
 - c) voor signalering en screening en doorverwijzing?

2.2 Begripsafbakening

In dit onderzoek worden de volgende definities gehanteerd:

- ③ **Doelen:** beoogde resultaten van de interventie zoals die volgens Halt met de huidige aanpak moeten worden bereikt.
- ③ **Intermediaire doelen:** korte termijn doelen, dienen als noodzakelijke tussenstap om te komen tot een einddoel.
- ③ **Kernelementen:** identificeerbare onderdelen van een interventie die op zichzelf of in samenhang met andere elementen van invloed kunnen zijn op het resultaat. Ze kunnen algemeen of specifiek werkzaam zijn (Spanjaard, Veerman & Van Yperen, 2015).
- ③ **Werkzaamheid van kernelementen:** De mate waarin een kernelement bijdraagt aan het bereiken van bepaalde doelen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen algemeen werkzaam, d.w.z. dat een mechanisme aan het resultaat bijdraagt ongeacht de soort behandeling en doelgroep (Barnhoorn et al., 2013; Barth et al., 2012; Van Yperen et. al., 2010) en specifieke werkzaamheid, d.w.z. dat specifieke kernelementen alleen werken bij bepaalde typen behandeling in de context van bepaalde doelen en bepaalde doelgroepen (Spanjaard, Veerman & Van Yperen, 2015). In dit onderzoek gaat het om de specifieke werkzaamheid. Bij elk kernelement hoort een achterliggend mechanisme (M) dat verklaart hoe het beoogde doel (Outcome) kan worden bereikt en onder welke condities (Context). De werkzaamheid van een kernelement kan worden opgeschreven in de vorm van CMO's.
- ③ **Programmatheorie:** met een programmatheorie wordt aangegeven welke doelen en intermediaire doelen met een interventie worden beoogd en op welke wijze (met welke activiteiten en via welke veranderingsstrategieën) het de bedoeling is dat deze doelen worden bereikt.
- ③ **Mechanismen:** de verklaring waarom een kernelement bijdraagt aan het realiseren van een (intermediair) doel.

2.3 Methode van onderzoek

Documentenanalyse

Om de eerste twee onderzoeksvragen te beantwoorden is eerst aan de hand van beschikbare methodiekbeschrijvingen, beleidsnota's, rapporten en ministeriële circulaire's een beschrijving gemaakt van de inhoud, de doelen en de beoogde mechanismen van de Halt-afdoening.

Interviews over de programmatheorie

De conceptprogrammatheorie is voorgelegd aan de betrokken partijen: een beleidsmedewerker van Halt, een beleidsmedewerker van het ministerie van VenJ, en twee experts betrokken bij de doorontwikkeling van de Halt-afdoening (PI Research en PLATO, universiteit Leiden). Op basis van deze interviews is de concept programmatheorie bijgesteld. De respondenten verschilden van mening over of met de Halt-afdoening alleen doelen gericht op de dader worden beoogd of dat ook doelen gericht op ouders, slachtoffer en maatschappij worden beoogd. Halt ziet dit als primaire doelen, de andere respondenten beschouwen dit als intermediaire doelen. Ook was een verschil van mening over of het einddoel van de Halt-

afdoening recidivevermindering is. Bij het bijstellen van de programmatheorie die als basis diende voor het vervolg van het onderzoek, zijn daar waar sprake was van verschillende inzichten door de onderzoekers de door Halt benoemde doelen overgenomen. De bijgestelde programmatheorie is terug gelegd bij Halt en hun commentaar is vervolgens verwerkt in de definitieve programmatheorie. Uitzondering is het doel op recidivevermindering. Daarbij hebben we niet de visie van Halt overgenomen, maar het doel opgenomen in de programmatheorie omdat het expliciet onderdeel is van het juridisch kader voor de Halt-afdoening.

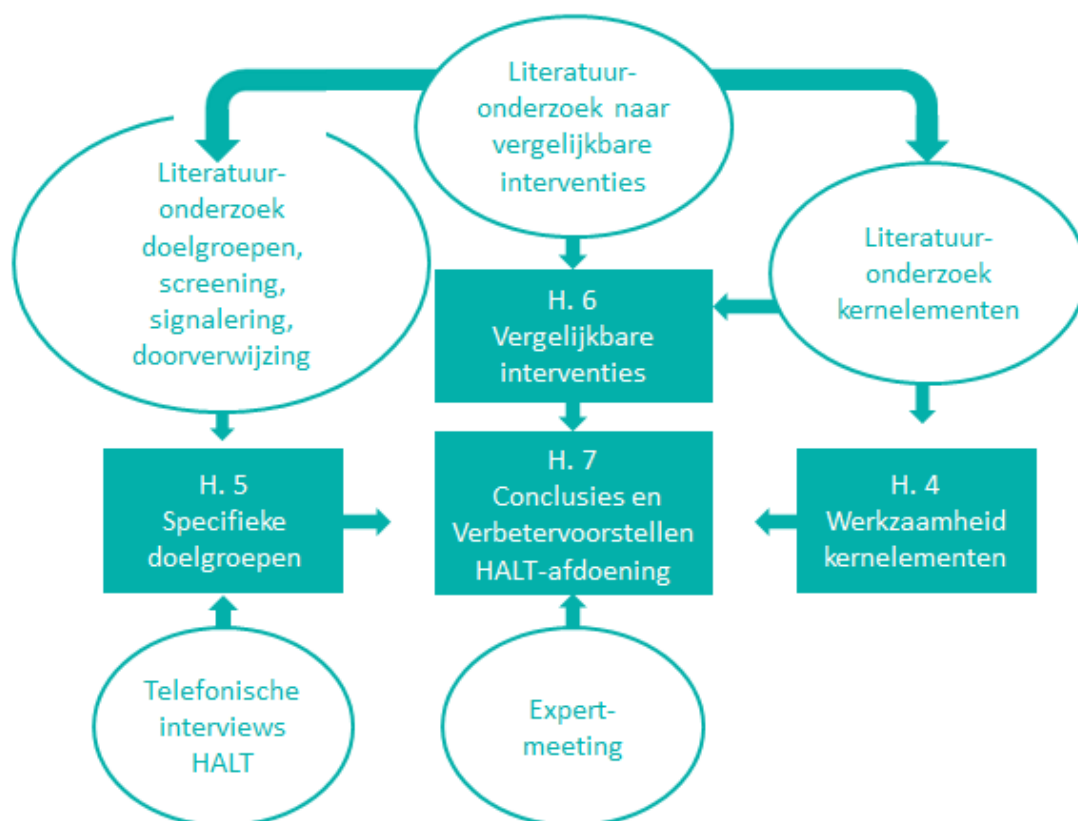
Afbakening verdiepend literatuuronderzoek

De Halt-afdoening kent meerdere varianten (zie bijlage 2). Deze varianten zijn een verbijzondering van de Halt-afdoening regulier. In dit onderzoek wordt gefocust op de werkzaamheid van de kernelementen bij de Halt-afdoening regulier en meer specifiek op de doelen die bij de jongeren worden beoogd. In de programmatheorie zijn ook doelen gericht op het slachtoffer en de samenleving in kaart gebracht. Deze zijn in het literatuuronderzoek niet nader onderzocht. Daarom zijn deze resultaten niet in de hoofdtekst opgenomen, maar worden in bijlage 4 gepresenteerd. In de planevaluatie is ook de programmatheorie van Halt-schoolverzuim geëxpliciteerd. Omdat schoolverzuim ook geen onderdeel uitmaakte van het verdiepend literatuuronderzoek zijn de bevindingen hierover n opgenomen maar in bijlage 5.

Het onderzoek richt zich op de Halt-afdoening zoals die in het voorjaar van 2016 is uitgevoerd. Halt is gedurende de looptijd van dit onderzoek zelf ook bezig om na te gaan op welke wijze de afdoening verbeterd kan worden. Dit is niet meegenomen in de resultaten van dit onderzoek.

Literatuuronderzoek

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen 3 tot en met 5 en 7 is een literatuuronderzoek uitgevoerd in verschillende stappen.

Literatuuronderzoek naar vergelijkbare interventies en kernelementen Halt

Op basis van systematisch literatuuronderzoek met vaste zoektermen en inclusiecriteria zijn systematische reviews en meta-analyses geselecteerd.

Met zoektermen is gezocht naar literatuur in de volgende databases: Google Scholar², -PubMed, -Medline, - Sociological Abstracts, -Web of Science, -ERIC, -NJI databank³, -WODC Kennisbank⁴, criminal justice databank. Verder is gezocht in de reviews van de Campbell Collaboration en de Cochrane database voor zover die niet al in de literatuur naar voren kwamen. We hebben ons beperkt tot studies die gepubliceerd zijn tussen 2000 en 2016.

Er is gezocht met de volgende constructen:

Construct 1: juvenile delinquent* OR adolescent OR youth OR first time offender OR young

Construct 2: violence* OR delinquent* OR offend* OR recidivism

Construct 3: diversion* OR restorative OR education* program OR education* intervention OR intervention OR parent* involvement OR parent* participation OR mediating OR victim offender mediation OR non-custodial OR alternative OR diversion with service

Construct 4: meta-analysis OR review

Dit leverde 3014 hits op. In bijlage 4 zijn de resultaten van de verschillende vervolgstappen in de literatuursearch schematisch weergegeven

² Bij deze zoekbanken zijn kleinere combinaties gebruikt van de zoektermen. Ook is hierbij verder gezocht aan de hand van de *cited by* functie.

³ Zie noot 7

⁴ Zie noot 7

Selectie van relevante studies

Vervolgens zijn in een eerste stap de titels van de hits die naar boven kwamen gescreend met als doel die studies er uit te halen die relevant zijn voor de vergelijkbare interventies en/of de kernelementen van Halt. De criteria voor het **includeren** van de studies in ons literatuuronderzoek zijn dat de in de meta-analyses en reviews meegenomen interventies zich richten op een vergelijkbare doelgroep en/of op gedragsbeïnvloeding en/of op voorkomen van recidive. Het betreft interventies voor individuele jongeren (geen groepsinterventies). De belangrijkste aanname daarbij was dat de interventie bij een vergelijkbare doelgroep als voor Halt en binnen de kaders van Halt uitvoerbaar moet zijn.

De volgende inclusiecriteria zijn gehanteerd:

- 1 Vergelijkbare doelgroep: jongeren die voor het eerst een licht delict plegen.
- 2 Studie is een systematische review of een meta-analyse.
- 3 Studie heeft betrekking op minimaal een van de kenmerken van Halt:
 - ① kortdurend;
 - ① herstelrecht (excuusgesprek, mediation) (geen groepsconferenties);
 - ① leeropdrachten;
 - ① gedragsbeïnvloeding;
 - ① ouderbetrokkenheid.
 - ① buitenstrafrechtelijke aanpak
- 4 Studie Nederlands- of Engelstalig.

De volgende exclusiecriteria zijn gehanteerd (om studies NIET mee te nemen in de verdere analyse):

- ① interventies in detentie;
- ① interventies voor zedendelicten;
- ① interventies voor ernstig gewelds(delicten);
- ① interventies voor drug- of alcoholgebruik;
- ① interventies gericht op kinderen onder de 12 jaar;
- ① community based brede preventieve interventies op scholen of in de gemeenschap;
- ① interventies voor veelplegers;
- ① interventies voor ernstige delicten;
- ① interventies in niet-Westerse culturen beperken tot veel voorkomende migrantengroepen in Nederland.

Twee onderzoekers hebben de selectie van titels uitgevoerd. Zij hebben los van elkaar de titels gescreend. Als in een titel niet duidelijk was of de interventies beschreven waren of meegenomen in de review die voldeed aan de gekozen criteria, dan is de titel geselecteerd. In de literatuursearch kwamen ook publicaties naar voren zonder review of meta-analyses. Deze titels zijn wel gescreend op relevantie voor het literatuuronderzoek op basis van dezelfde criteria.

Vervolgens zijn van de geselecteerde titels de uittreksels doorgelezen en zijn op basis van de bovenstaande criteria publicaties geselecteerd voor verdere analyse. Ook hier is bij twijfel de publicatie meegenomen in de

analyse. In totaal zijn 566 abstracts doorgenomen. Als op basis van de uittreksels nog niet helemaal duidelijk was of de publicatie relevant was voor dit literatuuronderzoek, dan werd de volledige publicatie doorgenomen. In totaal zijn 115 publicaties bestudeerd. Van de 39 reviews en meta-analyses zijn er 20 geselecteerd voor dit deelonderzoek. De overige 76 publicaties betroffen achterliggende theorieën, verschillen tussen doelgroepen, beschrijving van individuele interventies en ontwikkelingen met betrekking tot beleid. Deze publicaties zijn gebruikt voor het beschrijven van de mechanismen van de kernelementen.

Vervolgens is in de reviews en meta-analyses gezocht in de achterliggende studies naar vergelijkbare interventies. Ook daar is dezelfde strategie toegepast: eerst selectie op titel, vervolgens abstract en daarna publicatie. We hebben daarbij in eerste gekeken naar buitenstrafrechtelijke interventies. Het aantal interventies dat op Halt lijkt is zeer beperkt. De literatuursearch leverde uiteindelijk 12 studies en publicaties op over zes met Halt vergelijkbare interventies. Daarna zijn we op dezelfde manier te werk gegaan voor het zoeken naar strafrechtelijke interventies. Interventies in strafrechtelijk kader zijn intensiever qua duur en omvang dan wat binnen de het juridisch kader van de Halt-afdoening geboden kan worden. We hebben daarom ook gekeken naar onderdelen of elementen uit strafrechtelijke interventies die binnen de Halt-afdoening, mogelijk toepasbaar zijn. Op basis van de literatuursearch beschrijven we vijf type interventies.

Inventarisatie literatuur over kernelementen – algemeen (sociaal) psychologische en criminologische theorieën

In de eerste stappen van de literatuursearch kwamen ook al de reviews en meta-analyses van de kernelementen van de Halt-afdoening naar voren aangezien die onder de zoektermen vielen. Voor het literatuuronderzoek naar de achterliggende mechanismen per kernelement zijn vervolgens de volgende stappen uitgevoerd:

- ① Opzoeken referenties over achterliggende theorieën in de geselecteerde reviews en publicaties over vergelijkbare referenties.
- ② Aanvullend literatuuronderzoek naar de achterliggende algemene (sociaal) psychologische en criminologische theorieën die kunnen verklaren waarom veronderstelde kernelementen van de Halt-afdoening tot de beoogde resultaten zouden kunnen leiden. De volgende zoektermen zijn gebruikt:
 - labeling theor*;
 - reintegrative shaming theor*;
 - social learning theori*;
 - restorative justice, herstelrecht;
 - parental monitoring AND delinquen*;
 - moral development OR morality AND adol* AND delinquen*;
 - Respons AND Need AND Risk AND model.

Vervolgens hebben we per kernelement ook gezocht naar literatuur over de werkzaamheid van het element bij specifieke doelgroepen. In sommige reviews werden criminogene factoren en demografische kenmerken zoals leeftijd, sekse en etnische achtergrond als moderatorvariabele in de analyses meegenomen. Deze studies zijn als uitgangspunt genomen.

Voor de specifieke doelgroepen licht verstandelijke beperking is gebruik gemaakt van een recent Nederlands overzichtswerk over personen met licht verstandelijke beperking in de strafrechtketen (Kaal et al., 2017). Voor de specifieke doelgroep ASS is gebruik gemaakt van een recente richtlijn voor de jeugdgezondheidszorg.

Daarnaast is aanvullend gezocht met de volgende zoektermen:

- 🔍 Met betrekking tot licht verstandelijk beperking:
 - restorativ* and justice and intel* disabilit*;
 - herstelrecht and verst* and beperking.
- 🔍 Met betrekking tot personen met ASS:
 - restorativ* and justice and autism*;
 - herstelrecht and autis*.

De literatuursearch met bovenstaande zoektermen leverde vier publicaties op.

Voor de rol van neurobiologische kenmerken hebben we ons vooral gericht op de recente overzichtsstudie van Cornet et al. (2016). Aanvullend literatuuronderzoek naar neurobiologische kenmerken in relatie tot de achterliggende theorieën leverde geen hits.

Met betrekking tot culturele groepen in Nederland hebben we gezocht naar literatuur over werkzaamheid herstelrecht bij groepen met een specifieke migratieachtergrond en de rol van schuld en schaamte. We hebben gezocht met de zoektermen:

- 🔍 allocht* and /or migratie and adolesc* or jongere* or jeugd and herstelrecht;
- 🔍 allocht* and /or migratie adolesc* or jongere* or jeugd and schuld or schaamte.

Dit leverde geen specifieke publicaties op. Ook de combinatie met de zoektermen identiteit, houding ten opzichte van autoriteit en herstelrecht leverden geen resultaten op.

Literatuuronderzoek naar signalerings- en screeningsinstrumenten en doorverwijzing

Om inzicht te krijgen in de mogelijkheden van screening voor de Halt-interventie hebben we literatuuronderzoek uitgevoerd naar recente screeningsinstrumenten. Eerst hebben we meer algemeen gekeken naar overzichtswerk over screening en naar richtlijnen hoe om te gaan met screenen. We zijn hierbij uitgegaan van vijf sleutelpublicaties.

Bij het inzicht krijgen in de mogelijkheden van screening met betrekking tot de specifieke doelgroepen hebben we ons gefocust op recente overzichtswerken en ontwikkelingen in het veld. De literatuur hebben we als volgt geselecteerd. Eerst hebben we twee experts⁵ met betrekking tot specifieke doelgroepen (lvb, ASS) gevraagd naar relevante literatuur met betrekking tot screening op hun gebied. Dit leverde vier sleutelpublicaties op. Vervolgens is in deze literatuur (of richtlijn) gekeken of er wordt verwezen naar andere relevante literatuur. Ook deze literatuur is bestudeerd. Ten aanzien van criminogene factoren hebben we ons vooral gericht op het LJJ. Ten aanzien van neurologische kenmerken hebben we informatie ontleend

⁵ Hendrien Kaal en Yvette Dijkxhoorn

aan het recente overzichtswerk van Cornet et al. (2016). De ontwikkelingsleeftijd en culturele kenmerken van de doelgroep hebben we ten aanzien van de screening buiten beschouwing gelaten omdat dit niets opleverde in de literatuursearch. Daarnaast zijn ook de in het literatuuronderzoek naar kernelementen gevonden publicaties meegenomen wanneer daarin richtlijnen voor screening werden besproken. In aanvulling op de hierboven genoemde zoektermen hebben we gezocht naar:

🔍 screen* or instrument.

Telefonische interviews

Om beter zicht te krijgen op hoe signalering en doorverwijzing binnen de Halt-afdoening plaatsvindt (onderzoeksvraag 6) hebben we uit zeven van de tien Halt-regio's een halt-medewerker telefonisch geïnterviewd over op basis van welke criteria ze doorverwijzen naar hulp/zorg, en in hoeverre en op welke wijze ze in de huidige uitvoeringspraktijk rekening houden met de kenmerken van de specifieke doelgroepen.

Expertmeeting

Een samenvatting van de uitkomsten van het literatuuronderzoek is voorgelegd in een expertmeeting (zie bijlage 12 voor de deelnemers). Ook de mogelijkheden voor verbetering en doorontwikkeling zijn met de experts besproken. Een van de deelnemers kon niet aanwezig zijn en is telefonisch geïnterviewd. De expertmeeting leverde input voor de onderzoeksvragen 3 tot en met 5 en voor de aanscherping van de verbetermogelijkheden (onderzoeksvraag 8).

3 Doelen en kernelementen Halt-afdoening

In dit hoofdstuk worden de resultaten over de onderzoeksvragen over doelen en kernelementen van de Halt-afdoening gepresenteerd. Alvorens in te gaan op de doelen en kernelementen wordt een beschrijving gegeven van de Halt-afdoening: de beoogde doelgroep, de werkwijze en (verplichte) onderdelen volgens de Richtlijn en kader voor strafvordering van het OM (2014) en de diverse handleidingen en de werkprocesbeschrijving (Halt 2015a, 2015b 2015c). Ook wordt de praktijk van screenen, signaleren en doorverwijzen beschreven.

3.1 Beoogde doelgroep

De Halt-afdoening regulier is bedoeld voor jongeren die naar Halt worden verwezen door de politie en/of een Buitengewoon opsporingsambtenaar (BOA) al dan niet met gebruikmaking van de discretionaire bevoegdheid van de officier van justitie. Om te bepalen of jongeren in aanmerking komen voor Halt worden door de politie en/of BOA de Halt-criteria gehanteerd die in het Besluit Aanwijzing Halt-feiten (zie bijlage 3) staan.

De politie kan de volgende jeugdigen doorverwijzen naar Halt :

- ① die voor de eerste maal voor een strafbaar feit (misdrijf) worden geregistreerd en;
- ① die een volledige bekentenis hebben afgelegd over het strafbaar feit en;
- ① waarbij duidelijk bewijs aanwezig is voor het aandeel in het strafbare feit, zoals bij betrapping op heterdaad en geen twijfel over medeplegen.

In de richtlijn strafvordering van het OM (2014) wordt het proces als volgt omschreven:

De politie doet de jeugdige het voorstel aan Halt deel te nemen. De advocaat van de jeugdige wordt hiervan tevens op de hoogte gesteld. De opsporingsambtenaar deelt de jeugdige mee dat hij niet verplicht is het voorstel tot een Halt-afdoening te accepteren. Daarbij wordt uitgelegd wat de mogelijke gevolgen zijn van niet-deelname. Voor jeugdigen onder de 16 jaar dienen zowel bij misdrijven als overtredingen de ouders in te stemmen met doorverwijzing naar Halt.

Doorverwijzen naar Halt voor andere misdrijven dan in het Besluit Haltwaardige feiten moet eerst worden voorgelegd via het afstemmingsoverleg ZSM⁶ aan de officier van Justitie. Het OM kan ook voor allerlei strafbare feiten die niet in het Besluit Aanwijzing Halt-feiten staan benoemd of die anderszins niet voldoen aan de criteria (bijvoorbeeld recidive of hoogte schade) naar Halt verwijzen (discretionaire bevoegdheid). De OvJ gebruikt zijn discretionaire bevoegdheid juist om af te wijken van de harde criteria en kijkt ook naar de jongere en de context. Na toestemming door de OvJ is doorverwijzing naar Halt mogelijk. Ter zake van overtredingen mogen jeugdigen maximaal 2 keer naar Halt worden doorverwezen.

⁶ ZSM staat voor Zo Selectief, snel, slim, samen, samenlevingsgericht Mogelijk. Dit is de werkwijze van het OM waarbij vanuit een centraal coördinatiepunt per regio dagelijks samen met politie en Raad voor de Kinderbescherming de jeugdzaken worden afgestemd en beoordeeld.

Samengevat heeft de beoogde doelgroep de volgende kenmerken:

- ② De jongere wordt verdacht van een Halt-waardig feit met een maximaal schadebedrag.
- ② De jongere bekent het gepleegde feit.
- ② De jongere voldoet aan de recidiveregeling Halt⁷.
- ② De jongere stemt in met de verwijzing naar Halt.

(Richtlijn en kader voor strafvordering jeugd en adolescenten, inclusief strafmaten Halt; 2014R008)

3.2 Werkwijze

De inhoud van de afdoeningen en de werkwijze waarop de Halt-medewerkers te werk dienen te gaan staan beschreven in de diverse handleidingen en werkprocesbeschrijvingen van Halt. Halt stelt in haar toelichting dat de Halt-afdoening regulier die standaard wordt uitgevoerd het basismodel is, de andere Halt-afdoeningen zijn hier varianten op. De andere varianten kunnen worden opgelegd als het soort delict, de zwaarte van het feit of de persoon van de jongere hiertoe aanleiding geeft (zie bijlage 2 voor de varianten).

De Halt-medewerker voert alle modules die van toepassing zijn uit conform de werkprocesbeschrijving en bijbehorende instructies. Op grond van het uitgangspunt maatwerk versus standaardaanpak kan de Halt-medewerker op professionele gronden kiezen voor het afwijken van de aangegeven stappen binnen de procedure. Afwijken van de in de werkprocesbeschrijving opgenomen procedure kan slechts na toestemming van de teammanager; de Halt-medewerker onderbouwt de keuzes en legt ze vast in het registratiesysteem Aurah. (Halt 2015a)

De verschillende stappen in het werkproces na doorverwijzen naar Halt zijn in tabel 3.1 weergegeven. De onderdelen die verplicht moeten worden toegepast zijn vet weergegeven en ook opgenomen in de richtlijn van het OM (2014). Uitzondering is dat in de richtlijn ook is aangegeven dat tijdens de Halt-afdoening tenminste het excuus aanbieden geoefend moet worden en dat de schade vergoed moet worden. Tot slot geeft de richtlijn aan dat een leeropdracht en/of een werkopdracht wordt uitgevoerd.

⁷ De recidiveregeling Halt behelst het volgende:

- Er is eerder een proces-verbaal voor een door de jongere gepleegd misdrijf naar het Openbaar Ministerie gestuurd; jongere mag niet naar Halt.
- De jongere is eerder voor een misdrijf naar Halt verwezen; jongere mag niet opnieuw naar Halt voor een misdrijf.
- Overtredingen en/of vuurwerkdelften tellen niet mee voor recidive Halt met een maximum van twee keer.
- Voor schoolverzuim mag een jongere één keer naar Halt worden verwezen. Na een geslaagde Halt-straf schoolverzuim kan wel opnieuw naar Halt verwezen worden voor een ander Halt-feit.
- Te allen tijde geldt: maximaal drie keer naar Halt. Van bovenstaande regels kan de officier van justitie afwijken (zie hieronder: Discretionaire bevoegdheid).

Tabel 3.1 Stappen werkproces Halt-afdoening

Onderdelen (in vet de onderdelen die altijd worden toegepast)
het telefonisch plannings- en/of voorgesprek met de ouder
het startgesprek ; met jongere en ouder(s)
<ul style="list-style-type: none"> • bespreking van het delict
<ul style="list-style-type: none"> • inventarisatie van zorg en risicofactoren met het Halt-signaleringsinstrument
<ul style="list-style-type: none"> • bespreken van de van toepassing zijnde modules van de Halt-afdoening
het maken van de excuusopdracht : ⁸
<ul style="list-style-type: none"> • het schrijven van een excuusbrief • het oefenen van excuus aanbieden • het persoonlijk aanbieden van excuus
of
<ul style="list-style-type: none"> • het schrijven van een verslag van het reeds aangeboden excuus
het uitvoeren van een leeropdracht :
<ul style="list-style-type: none"> • er zijn gedrag gerelateerde en delict gerelateerde leeropdrachten
<ul style="list-style-type: none"> • het volgen van een leeropdracht in de vorm van een voorlichting of cursus
<ul style="list-style-type: none"> • er kan ook gekozen worden voor een combinatie van leeropdrachten
het vervolgesprek ;
het vergoeden van de schade;
een werkopdracht:
<ul style="list-style-type: none"> • het uitvoeren van taken bij het slachtoffer of een reguliere werkplek
het eindgesprek .

Hierbij merken we op dat in de beschrijving van de Halt-afdoening regulier de term *excuusgesprek* wordt gebruikt. Daarnaast bestaat er ook een *herstelgesprek*, dat volgens de beschrijving alleen wordt ingezet bij de discretionaire bevoegdheid OvJ variant maar waarbij Halt opmerkt dat deze ook bij andere varianten van de Halt-afdoening wordt uitgevoerd. Een herstelgesprek is een uitgebreide variant van een excuusgesprek waarbij de Halt-medewerker altijd aanwezig is (in tegenstelling tot excuusgesprekken). De herstelgesprekken zijn bedoeld voor zaken waarin meer speelt tussen dader en slachtoffer (bijvoorbeeld omdat ze elkaar kennen).

De duur van de deelname aan de Halt-afdoening is in elke combinatie maximaal 20 uur. Elke Halt-afdoening sluit zoveel mogelijk aan bij de aard van het desbetreffende feit en de omstandigheden waaronder het is gepleegd. De precieze invulling van de Halt-afdoening wordt bepaald aan de hand van het type en de ernst van het delict en kenmerken van de jongere zelf (problematiek, context etc.). Bij deze bepaling is het aantal uur dat de afdoening omvat relevant. Het aantal uur wordt bepaald op basis van de leeftijd van de jongere en het type en de ernst van het delict, evenals het recidiverisico en de omvang van eventuele schade. Dat

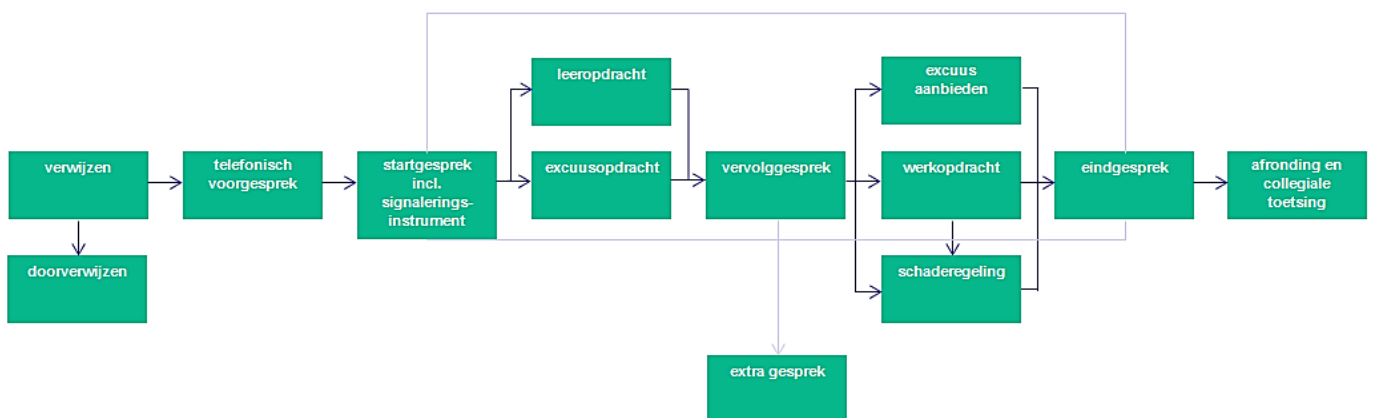
⁸ Als er in een Halt-afdoening een slachtoffer is, kan er in principe altijd excuus worden aangeboden. De jongere maakt een excuusopdracht en gaat daadwerkelijk excuus aanbieden. Slechts wanneer excuus niet kan worden aangeboden aan het werkelijke slachtoffer, bijvoorbeeld omdat deze niet wil meewerken of er andere redenen zijn waarom het excuus niet aan hem kan worden aangeboden, wordt aan een plaatsvervangend slachtoffer excuus aangeboden. Indien ook geen plaatsvervangend slachtoffer gevonden kan worden, wordt excuus aan de ouders aangeboden.

impliceert dat de in te zetten onderdelen en werkwijzen vooraf niet vast staan en niet bij elke jongere dezelfde zijn. (Halt, 2015c)

Verder wordt een directe koppeling gemaakt tussen de oorzaken van het delict en kenmerken van de doelgroep bij de keuze van de leeropdracht. Een leeropdracht richt zich op gedrag, delict of een combinatie van beide en kan in intensiteit verschillen. Leeropdrachten bestaan vooral uit lees- en schrijfopdrachten. Er wordt bijvoorbeeld uitleg gegeven over wetten en regels en vervolgens moeten daarover vragen worden beantwoord of de jongere moet vragen beantwoorden over het delict (wat gebeurde er, wat voelde je, ...). Er zijn voor verschillende Halt-waardige feiten en gedragingen leeropdrachten beschikbaar, passend bij het niveau van de jongere.

In onderstaand schema is het werkproces weergegeven. Gedurende het hele proces kan Halt doorverwijzen naar jeugdhulp.

Schema 3.1 Halt-afdoening regulier

3.3 Doelen van de Halt-afdoening

De Halt-afdoening is in de afgelopen 30 jaar aangepast en doorontwikkeld. Zeker in het begin is er niet vooraf geëxpliciteerd hoe de Halt-afdoening zou kunnen werken. Het belangrijkste doel was voorkomen dat de jongere opnieuw het delict pleegt. Gaandeweg zijn (intermediaire) doelen geformuleerd en de onderdelen van de Halt-afdoening wetenschappelijk onderbouwd. Dit leidde tot de vernieuwde Haltafdoening (Spanjaard et al., 2009). Ook daarna is de Halt-afdoening aangepast en doorontwikkeld. In 2015 is door Halt een nieuw theoretisch kader (Halt, 2015b) en een nieuwe werkprocesbeschrijving (Halt, 2015c) gemaakt. De Halt-afdoening wil een directe reactie geven op grensoverschrijdend gedrag door jongeren, door de jongere te confronteren met zijn gedrag en de gevolgen daarvan. Door in een vroeg stadium in te grijpen wil Halt voorkomen dat gedrag van jongeren 'van kwaad tot erger' wordt, zo staat vermeld op de site van Halt.

Op basis van de documentenanalyse en de interviews zijn de (intermediaire) doelen verder geëxpliciteerd.

Er moeten echter worden opgemerkt dat er verschil in visie is tussen het ministerie van VenJ, Halt en de ontwikkelaar, PI Research, ten aanzien van de doelen van de Halt-afdoening. PI Research en het ministerie van VenJ zijn van mening dat de Halt-afdoening primair gericht is op de dader (de jongere) en het verminderen van recidive. In documenten en op de website geeft Halt aan dat de Halt-straft – Halt gebruikt zelf niet de term afdoening - gericht is op het terugdringen van recidive maar nuanceert dit in het interview: Halt zet in op de intermediaire doelen die zowel gericht zijn op de dader, ouder(s), slachtoffer als samenleving. Deze doelen zijn volgens VenJ en de ontwikkelaar aanvullende, secundaire doelen. Ze dragen immers niet bij aan het verminderen van recidive. In de OM-richtlijn is aangegeven dat de Halt-afdoening de mogelijkheid biedt om bij licht delictgedrag van jeugdigen, het kenmerkend grensoverschrijdend gedrag van pubers, een interventie toe te passen die recht doet aan de gevolgen voor slachtoffers, zonder mogelijk negatieve gevolgen van de registratie in justitiële documentatie (OM, 2014). De OM richtlijn noemt dus wel de gevolgen voor slachtoffers maar ook expliciet het voorkomen van een strafblad bij de jongere. Opvallend genoeg wordt het voorkomen van een strafblad niet benoemd in de interviews door geen van de respondenten. Dit is opvallend omdat de Halt-afdoening per definitie een buitenstrafrechtelijke aanpak is die als voordeel heeft dat de jongere bij goed gevolg geen strafblad krijgt. In paragraaf 6.2 wordt ingegaan op het belang hiervan voor de werkzaamheid van de Halt-afdoening.

Bij het expliciteren van de doelen hieronder zijn de door Halt genoemde doelen leidend geweest. Recidivevermindering is opgenomen omdat dit een oorspronkelijk doel van de Halt-afdoening is. Bij de beoogde doelen en intermediaire doelen van de Halt-afdoening regulier maken we onderscheid naar dader, ouders, slachtoffer en samenleving.

Tabel 3.2 Doelen Halt

Doelen gericht op	Doel	Intermediaire doelen
Dader	Terugdringen van recidive (specifieke preventie)	De jongere heeft meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag. De jongere draagt verantwoordelijkheid voor eigen delictgedrag. De jongere beseft meer dat eigen gedrag verkeerd is geweest (normstelling). De jongere heeft zijn fout hersteld. De jongere heeft meer inzicht in mogelijke gedragsalternatieven.
Ouder(s)	Het normstellend gedrag van ouders bevorderen	Ouders vinden dat ze meer verantwoordelijk zijn voor het delictgedrag van hun kind. Ouders krijgen meer inzicht in hun mogelijkheden om delictgedrag van hun kind te voorkomen.
Slachtoffer	Het slachtoffer vindt dat hem/haar recht is gedaan	Het slachtoffer ervaart het aangeboden excuus als oprecht. Het slachtoffer ervaart de schadevergoeding als voldoende.
Samenleving	De samenleving vindt het een goede zaak dat op deze delicten deze straf volgt	De samenleving ziet de geleverde vergoeding als passende tegenprestatie voor het gepleegde strafbare feit. De samenleving vindt dat de Halt-afdoening het slachtoffer voldoende compenseert. De samenleving vindt dat de Halt-afdoening voldoende afschrikt.

Een tweede – niet in de handleiding maar wel in het Theoretisch kader van Halt (2015) genoemd doel - is generieke preventie ten aanzien van potentiële daders. Dit is niet meegenomen in het onderzoek,

3.4 Kernelementen

De kernelementen zijn de onderdelen van de Halt-afdoening die er voor moeten zorgen dat het doel van de Halt-afdoening wordt bereikt en dat de interventie bijdraagt aan vermindering van (de kans op) recidive. In de theoretische handleiding (Spanjaard et al., 2009) staan de volgende kernelementen van de Halt-afdoening benoemd. Het kernelement 'betrekken ouders' staat niet in de handleiding maar is toegevoegd op basis van interviews met Halt.

Kernelementen Halt
In gesprek gaan met jongere
Leeropdracht
Excuus aanbieden
Schadebemiddeling
Werkopdracht
Betrekken ouders

3.5 Werkzaamheid kernelementen: de programmatheorie reguliere Halt-afdoening

In de planevaluatie is op basis van de documentanalyse en interviews de programmatheorie geformuleerd waarin is aangegeven hoe de kernelementen kunnen bijdragen aan de doelen. Deze programmatheorie was de basis voor het literatuuronderzoek naar de werkzaamheid van de kernelementen gericht op de doelen bij de dader. Daarbij is ook nagegaan of de kernelementen bijdragen aan het realiseren van de doelen bij ouders en slachtoffers voor zover die van invloed zijn op doelen bij de dader. In de planevaluatie zijn ook de vermeende mechanisme gericht op de ouder(s), slachtoffers en samenleving. Deze zijn weergegeven in bijlage 9.

Mechanismen kernelementen gericht op de jongere en ouders

- Als de jongere in het gesprek wordt geconfronteerd met zijn gedrag dan krijgt hij meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van zijn gedrag en beseft dat zijn gedrag verkeerd is geweest. Als een passende leeropdracht wordt ingezet dan krijgt de jongere meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag en mogelijke gedragsalternatieven. Passend wil zeggen passend bij het niveau van de jongere en het delict dat hij/zij heeft gepleegd. Het gaat om het geheel van/ de combinatie van verschillende leeropdrachten. Als in de onderdelen van Halt-afdoening een duidelijke **relatie** wordt gelegd tussen het **delict en de gevolgen** daarvan, krijgt de jongere inzicht in de gevolgen van eigen gedrag. Dit draagt bij aan het bewustzijn en besef dat zijn gedrag verkeerd is

geweest (normbesef). De jongere zet de volgende keer ander gedrag in en zo wordt zo de kans op recidive verminderd.

- Als een jongere meer inzicht heeft in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag, meer verantwoordelijkheid draagt voor eigen delictgedrag, en meer inzicht heeft in mogelijke gedragsalternatieven, dan volgt bewustzijn en besef dat zijn gedrag verkeerd is geweest (normbesef). De jongere zet de volgende keer ander gedrag in en zo wordt zo de kans op recidive verminderd.
- Als er goede afspraken worden gemaakt over gewenst en ongewenst gedrag (gedragscontract) tussen Halt-medewerker en jongere dan wordt het de jongere helder wat wel en niet mag. Dit draagt bij aan normbesef en daarmee het verminderen van de kans op recidive
- Als in de onderdelen van de Halt-afdoening een duidelijke relatie wordt gelegd tussen het delict en de gevolgen daarvan, krijgt de jongere inzicht in de gevolgen van eigen gedrag. Dit draagt bij aan het bewustzijn en besef dat zijn gedrag verkeerd is geweest (normbesef). De jongere zet de volgende keer ander gedrag in en zo wordt de kans op recidive verminderd.
- Als er herstelgericht wordt gewerkt en excuses worden geoefend en aangeboden dan draagt dat bij aan inzicht van de jongere in de materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag.
- Als er herstelgericht wordt gewerkt en excuses worden aangeboden dan krijgt de jongere de mogelijkheid verantwoordelijkheid te dragen voor eigen delictgedrag en zijn fout te herstellen.
- Als een jongere een excuusopdracht uitvoert (d.w.z.: brief of echt excuus aanbieden, oefenen, verslag; aan ouder of slachtoffer) dan wordt de jongere zich meer bewust van de gevolgen van eigen gedrag.
- Als een jongere een schaderegeling aangaat dan krijgt hij meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag (werkprocesbeschrijving) en krijgt de dader de mogelijkheid verantwoordelijkheid te dragen voor eigen delictgedrag en de kans zijn fout te herstellen.
- Als een werkopdracht wordt ingezet dan helpt dat de jonger in de bewustwording dat eigen gedrag verkeerd is geweest. Daarnaast biedt dit de jongere de kans zijn fout te herstellen.
- Als een jongere meer inzicht heeft in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag, meer verantwoordelijkheid draagt voor eigen delictgedrag, en meer inzicht heeft in mogelijke gedragsalternatieven, dan volgt bewustzijn en besef dat zijn gedrag verkeerd is geweest (normbesef). De jongere zet de volgende keer ander gedrag in en zo wordt zo de kans op recidive verminderd.
- Het nemen van verantwoordelijkheid en het herstellen van een fout zijn factoren die een jongere ervan kunnen weerhouden de volgende keer hetzelfde delict te plegen en zo wordt de kans op recidive verminderd.
- Als er **straf** wordt opgelegd en uitgevoerd dan schrikt dit de dader af (negatieve specifieke preventie). Hij/zij krijgt door de straf een 'wake-up-call'. Dit werkt normstellend en vermindert de kans op recidive.
- Als er goede afspraken worden gemaakt rondom gewenst en ongewenst gedrag (gedragscontract) tussen Halt-medewerker en jongere dan wordt de jongere helder wat wel en niet mag. Dit draagt bij aan normbesef en daarom het verminderen van de kans op recidive.
- Als **achterliggende problematiek** van de jongere wordt **gesignaleerd** dan kan de jongere wanneer nodig worden doorverwezen naar passende hulpverlening. Met passende hulpverlening wordt achterliggende problematiek verkleind, waardoor de kans op recidive kleiner wordt.

- Als ouders worden betrokken krijgen zij door de straf een 'wake-up-call'. Ouders schrikken en worden zich meer bewust van het belang van hun toezichhoudende rol. Dit bevordert het normstellend gedrag van ouders naar hun kind (en vermindert de kans op recidive).
- Als ouders worden betrokken bij het verkrijgen van inzicht in de achtergrond van het delict, krijgen zij meer zicht op hun eigen verantwoordelijkheid en krijgen ze inzicht in de mogelijkheden om dit delictgedrag te voorkomen. Als ouders deze mogelijkheden inzetten, bevordert dit het normstellend gedrag van ouders naar hun kind (en vermindert dit de kans op herhaling van recidive).

3.6 Screenen en doorverwijzen in de Halt-praktijk

Screening, signaleren en doorverwijzen maakt onderdeel uit van de huidige Halt-praktijk. Er wordt gescreend op kenmerken van de dader voor het bepalen van de inhoud van de Halt-afdoening. Daarnaast worden zorgsignalen en risicosituaties gesignaleerd en kan gedurende het hele werkproces worden doorverwezen naar jeugdhulp. In de werkprocesbeschrijving van Halt wordt vermeld dat als **achterliggende problematiek** van de jongere wordt **gesignaleerd** de jongere wanneer nodig kan worden doorverwezen naar passende hulpverlening. Als passende hulpverlening wordt ingezet dan wordt achterliggende problematiek verkleind, waardoor de kans op recidive kleiner wordt.

Halt-signaleringsinstrument

Het feit dat een jongere is aangehouden voor een delict wordt door Halt beschouwd als een signaal dat er mogelijk sprake is van achterliggende problematiek. Het Halt-signaleringsinstrument is ontwikkeld in het kader van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrecht (LIJ) en bestaat uit een checklist die de Halt-medewerker kunnen invullen en voorbeeld interviewvragen die informatie opleveren over mogelijke zorgen rondom de jongere, het gezin of zorgen die te maken hebben met school of vrienden. Het signaleringsinstrument geeft een profiel van aanwezige beschermende en risicofactoren en duidt eventuele zorgsignalen. De Halt-medewerker gebruikt het signaleringsinstrument tijdens het eerste gesprek zodat hij zo vroeg als mogelijk een zo compleet mogelijk beeld krijgt van de jongere, de ouder en de omstandigheden rondom de jongere. Het signaleringsinstrument is gebaseerd op theoretisch onderbouwde criteria voor doorverwijzing (Spanjaard en Van der Put, 2012a). De uitkomsten van het instrument worden gebruikt om de inhoud van de afdoening (mede) te bepalen en jongeren wanneer nodig door te verwijzen naar passende zorg (signalering). (Halt, 2015b; Spanjaard et al., 2009; Snickers, Kruihof en Kievitsbosch, 2017).

Screening in de praktijk

Uit de interviews met de Halt-medewerkers blijkt dat het Halt-signaleringsinstrument wordt gebruikt om op **criminogene factoren** te screenen en de afdoening hierop aan te passen. Informatie over risicofactoren wordt meegenomen bij de invulling van de Halt-afdoening die overigens –in ieder geval het aantal uur – mede wordt bepaald door het gepleegde delict of overtreding.

De leeropdrachten zijn beschikbaar in drie niveaus. Om een goede inschatting te maken van welk niveau het best past bij de jongere, is informatie nodig over het leerniveau van de jongere. Uit de interviews met de Halt-medewerkers blijkt dat in het startgesprek gevraagd wordt naar de school van de jongere en dat de medewerker vooral op basis van die informatie het gesprek en de keuze van de leeropdrachten bepaald. De geïnterviewde medewerkers geven aan dat zij behoefte hebben aan informatie over het leerniveau. Er wordt in de Halt-praktijk nog weinig gescreend op kenmerken van specifieke doelgroepen zoals jongeren met een licht verstandelijke beperking (lbv) of een autismespectrumstoornis. Met betrekking tot het screenen op kenmerken van lbv heeft Halt recent eerste ervaringen opgedaan met de SCIL in een pilotonderzoek. (Smits, 2016).

Er is bij de Halt-medewerkers nauwelijks informatiebehoefte over ASS zo blijkt uit de interviews. De weinige keren dat medewerkers hiermee (bewust) te maken krijgen is er al passende hulp aanwezig. Er wordt in zo'n geval ten aanzien van de invulling van de Halt-afdoening gezocht naar een passende invulling, net als bij andere trajecten van jongeren zonder ASS.

Gedurende het Halt-traject wordt niet gescreend op neurologische kenmerken. Het is geen onderdeel van het signaleringsinstrument en –zo blijkt uit gesprekken – ook op andere wijze wordt door de Halt-medewerker geen rekening gehouden met neurologische kenmerken.

Doorverwijzing in de praktijk

We hebben Halt-medewerkers gevraagd op basis van welke criteria ze doorverwijzen naar hulp/zorg zodat we vervolgens kunnen vaststellen in hoeverre deze criteria theoretisch zijn onderbouwd. Vervolgens is gevraagd in hoeverre en op welke wijze zij in de huidige uitvoeringspraktijk rekening houden met de kenmerken van de doelgroep.

Criteria op basis waarvan wordt doorverwezen

Tijdens het startgesprek vindt een uitgebreid gesprek plaats met jongeren en ouder(s) waarmee de leefgebieden van de jongere worden doorgenomen aan de hand van het signaleringsinstrument. Op basis van dit gesprek en de uitkomsten van het signaleringsinstrument vormt de Halt-medewerker een indruk van hoe het met de jongere gaat. In sommige gevallen wordt een jongere tijdens het startgesprek doorverwezen naar hulp/zorg. In meerdere gevallen worden gesignaleerde problemen in het vervolg verder uitgediept met de jongere (het startgesprek en eindgesprek worden in principe gehouden met jongere en ouder, het vervolgesprek met alleen de jongere). Gedurende de looptijd van het Halt-traject kan ook bij twijfelgevallen de overweging om hulp/zorg te krijgen bij jongere/ouder in de week worden gelegd om aan het einde van het traject te besluiten over al dan niet doorverwijzen.

Er zijn drie verschillende redenen om jongeren door te verwijzen. Bij de twee eerste redenen is er geen sprake van duidelijke criteria voor doorverwijzing, maar is de inschatting van de Halt-medewerker en de opstelling van de jongere doorslaggevend.

- ③ De Halt-medewerker constateert niet-acute zorgsignalen en de jongere (en ouder(s)) staat open voor hulp/zorg. De Halt-medewerker laat zich leiden door zijn/haar eigen inschatting op basis van ervaring, in combinatie met de uitkomsten van gesprekken met behulp van het

signaleringsinstrument. Het betreft zorgsignalen en signalen van risicofactoren voor recidive en psychosociale problemen. Dit betreft het merendeel van de doorverwijzingen.

- ② De jongere en/of ouder heeft zelf een hulpvraag. De Halt-medewerker laat zich leiden door eigen inzicht en de vraag van jongere. Dit komt soms voor.
- ② De Halt-medewerker constateert acute zorgsignalen. Ongeacht of jongere/ouder(s) hulp of zorg willen wordt een melding gedaan en doorverwezen naar niet-vrijwillige hulp. Criteria op basis waarvan wordt doorverwezen zijn signalen voor onder andere kindermishandeling en huiselijk geweld. Dit komt naar zeggen erg weinig voor.

Er zijn ook redenen om juist niet door te verwijzen. Als de jongere /ouders hulp weigeren en uit het signaleringsinstrument niet voldoende signalen komen om een zorgmelding te doen, dan wordt niet doorverwezen. Ook wanneer er al (recent) hulp/zorg is ingezet wordt vaak niet doorverwezen. Ten slotte komt het ook voor dat er geen hulp wordt ingezet wanneer uit het signaleringsinstrument blijkt dat hulp dient te worden ingezet maar wanneer het gedrag van de jongere acceptabel is volgens jongere en ouders (bijvoorbeeld drankgebruik door een 17- jarige).

De onderbouwing voor de keuze om wel of niet door te verwijzen is gebaseerd op informatie uit de gesprekken (start/vervolg/eind en naar aanleiding van de opdrachten) en de uitkomsten van het signaleringsinstrument. Daarnaast is informatie afkomstig uit het proces verbaal en in voorkomende gevallen informatie van leerplichtambtenaren, school, of ander hulpverleners of medewerkers van andere organisaties aangesloten bij de Verwijsindex Risicjongeren (VIR).

Het doorverwijzen naar hulpverlening of zorg gebeurt mede aan de hand van het signaleringsinstrument waarbij het instrument wordt gezien als hulpmiddel. Bij het nemen van een beslissing al dan niet door te verwijzen laten Halt-medewerkers zich leiden door én de uitkomsten van het signaleringsinstrument én de informatie uit gesprekken én eigen inzicht en ervaring. Zo komt het ook voor dat gemotiveerd wordt afgeweken van de uitkomsten van het signaleringsinstrument. Ook is niet alle informatie uit gesprekken ingevoerd in het signaleringsinstrument. Het wordt doorgaans gaandeweg bijvoorbeeld niet 'geüpdatet' met nieuwe informatie. We zien hier enige accentverschillen tussen Halt-medewerkers waarbij de een aangeeft meer op eigen inzicht en ervaring te sturen op basis van de gesprekken en de ander aangeeft meer op basis van het signaleringsinstrument te handelen. Beide elementen zien we echter terug in alle gesprekken met Halt-medewerkers.

Kenmerken van de doelgroep

Alle geïnterviewde Halt-medewerkers geven aan bij het invullen en uitvoeren van de Halt-afdoening in algemene zin altijd rekening te houden met de kenmerken van de doelgroep waartoe de jongere behoort. Bij het signaleren en doorverwijzen wordt in beperkte mate rekening gehouden met de kenmerken van de doelgroep. De wijze waarop dit gebeurt voor criminogene factoren, Ivb, ASS, culturele kenmerken en neurobiologische kenmerken is heel beperkt, mede omdat hierop niet als zodanig wordt gescreend. De Halt-medewerkers weten dus niet of een jongere tot een van deze doelgroepen behoort en wat passende

hulp/zorg is. Van lvb wordt soms een inschatting gemaakt aan de hand van het leerniveau van de jongere om deze passend te kunnen doorverwijzen. Wel wordt opgemerkt dat jongeren waarvan het de medewerker bekend is dat deze ASS hebben, vaak al hulp hebben.

Hulpverlening en zorg

Het is de Halt-medewerkers doorgaans helder naar welke instellingen zij kunnen doorverwijzen. Wel is het nodig om goed zicht op de sociale kaart te hebben en goede relaties met contactpersonen bij de betreffende instelling te hebben. Doorgaans zijn deze er, voor zover dat kan worden vastgesteld op basis van de interviews. Relatief vaak wordt doorverwezen naar CJG of CJG-achtige instellingen (jeugdteams of wijkteams) waar de hulpvraag –zo is de bedoeling- wordt opgepakt en passend wordt ingevuld.

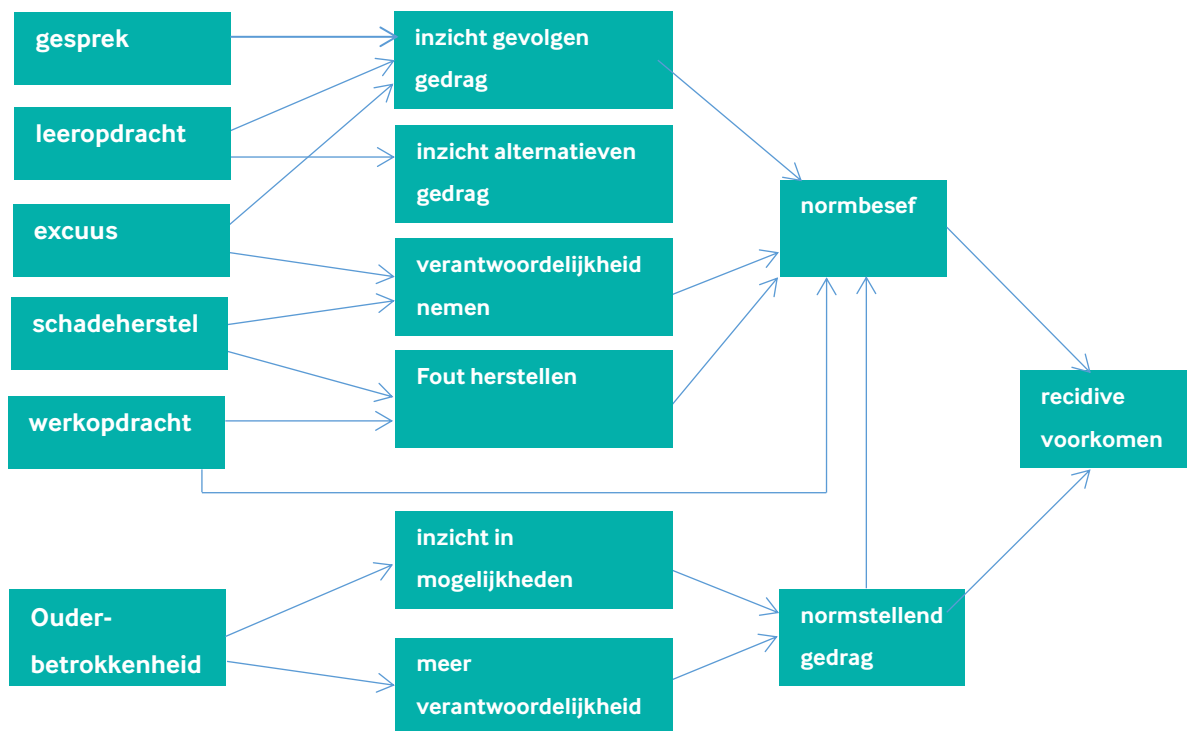
3.7 Samengevat

De resultaten met betrekking tot de onderzoeksvragen over doelen en kernelementen kunnen als volgt worden samengevat:

- 1 Welke (intermediaire) doelen worden met de Halt-afdoening nagestreefd?
Halt beoogt met de Halt-afdoening zowel doelen gericht op de dader, ouder(s), slachtoffers en samenleving te bereiken. Het uiteindelijke doel is recidive bij de dader (jongere) ter voorkomen. Halt onderscheidt vijf intermediaire doelen bij de dader (de jongere) en drie bij de ouders die bijdragen aan dit uiteindelijke doel. De doelen bij de jongeren zijn gericht op het vergroten van inzicht (in de gevolgen van het delict en gedragalternatieven), het nemen van verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag en het herstellen van de schade en normbesef vergroten. Bij ouders zijn de doelen gericht op het vergroten van inzicht in de eigen verantwoordelijkheid en de achtergronden van het delict van de jongeren.

- 2 Op welke wijze (met welke activiteiten en via welke (gedrags)mechanismen) is het de bedoeling dat deze doelen worden bereikt? Welke kernelementen worden door Halt onderscheiden?
Halt benoemt zes kernelementen die ervoor zorgen dat de bovenstaande doelen bereikt worden. In het vervolg van het rapport onderzoeken we de werkzaamheid van deze kernelementen voor het bereiken van de intermediaire doelen bij de dader. De onderlinge relatie tussen de kernelementen en de (intermediaire) doelen op basis van de planevaluatie is samengevat in onderstaand schema.

Schema 3.2 Relatie kernelementen en doelen op basis van de planevaluatie

Op basis van de relatie tussen de kernelementen en de doelen kan onderscheid worden gemaakt tussen drie groepen kernelementen:

- ① Het in gesprek gaan met de jongere en de leeropdracht zijn vooral gericht op inzicht geven en daardoor het normbesef vergroten.
- ② De herstelgerichte kernelementen excuus, schadevergoeding en werkopdracht zijn vooral gericht op verantwoordelijkheid nemen en schade herstellen waardoor het normbesef wordt vergroot.
- ③ Ouderbetrokkenheid is gericht op het bevorderen van normstellend gedrag van ouders.

Het laatste kernelement is niet gericht op de jongere maar op de ouders. Echter het normstellend gedrag van ouders is gericht op het gedrag van hun kind en wil die manier recidive voorkomen. Het is een intermediair doel dat gericht is op veranderingen bij de jongere. Daarom is het meegenomen in het literatuuronderzoek.

Met betrekking tot de onderzoeksvraag 'hoe signalering en doorverwijzing naar zorg bij Halt verloopt' kunnen de resultaten als volgt worden samengevat.

- ① Halt signaleert niet alleen zorgsignalen en risicosituaties maar richt de afdoening ook in op basis van de ernst en aard van het delict en de risicofactoren die een rol spelen bij het delict. Voor beide doeleinden wordt het Halt-signaleringsinstrument gebruikt. Dit instrument richt zich op dynamische risicofactoren voor recidive, psychosociale problemen waaronder (signalen voor) huiselijk geweld of kindermishandeling, en de hulpvraag voor zorg/hulpverlening.
- ② Er wordt niet of nauwelijks gescreend op criminogene factoren, lvb, ASS, culturele en neurobiologische kenmerken.

- Op basis van het gesprek met de jongere en ouder(s) bepalen Halt-medewerkers of en naar welke hulp of ondersteuning wordt doorverwezen. Het signaleringsinstrument is hierbij een hulpmiddel. De criteria op basis waarvan in de praktijk wordt doorverwezen variëren. Leidend bij het doorverwijzen zijn de uitkomsten van het (theoretisch onderbouwde) Halt-signaleringsinstrument, de professionele 'niet plus' inschatting, en de eventuele hulpvraag van jongeren en ouders zelf. Doorverwijzing vindt plaats bij aanvang, gedurende of bij de afronding van het Halt-traject.

4 Werkzaamheid kernelementen Halt

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van het literatuuronderzoek met betrekking tot de onderzoeksvraag over de empirische ondersteuning in de literatuur voor de wijze waarop de doelen met de kernelementen kunnen worden bereikt.

Zoals in hoofdstuk 3 aangegeven, onderscheidt Halt zes kernelementen in de aanpak, met daarbij behorende doelen. Bij elk kernelement hoort een achterliggend mechanisme dat verklaart hoe met dit kernelement (Mechanisme) het beoogde doel (Outcome) kan worden bereikt en onder welke condities (Context). Op basis van de planevaluatie is een eerste beschrijving gemaakt van de achterliggende mechanismen. Deze mechanismen zijn op basis van het literatuuronderzoek verder uitgewerkt in CMO's (zie bijlage 6) door gebruik te maken van de principes van realistische evaluatie (Pawson & Tiley, 1997; Pawson, 2013; Leeuw & Donaldson, 2015). De onderbouwing van deze CMO's wordt in dit hoofdstuk beschreven.

De in het vorig hoofdstuk benoemde kernelementen zijn mede op basis van de achterliggende theorieën in het literatuuronderzoek in drie groepen onderverdeeld.

1 ***Op inzicht gerichte kernelementen - in gesprek gaan met jongeren en leeropdracht***

Bewustwording en inzicht in gedrag zijn nodig om tot normbesef te komen als voorwaarde voor gedragsverandering. De theorie van de morele ontwikkeling, het Risk-Need- Responsivity Model en de sociale leertheorie worden gebruikt om te onderbouwen dat inzicht en normbesef kan worden bereikt met behulp van gesprekken en leeropdrachten.

2 ***Hertstelgerichte kernelementen - excuus aanbieden, schadevergoeding en werkopdracht***

Deze elementen geven de jongeren de mogelijkheid om verantwoordelijkheid te nemen voor hun gedrag en de relatie te herstellen. De onderbouwing van deze kernelementen is gebaseerd op de theorieën van herstelrecht.

3 ***Kernelement ouderbetrokkenheid - ouders actief betrekken bij de gesprekken, leeropdrachten en het aanbieden van een excuus***

Door middel van dit kernelement krijgen de ouders inzicht in de achtergrond van het delict en hun rol en verantwoordelijkheid, zodat zij meer controle kunnen uitoefenen op hun kind en het gedrag beter kunnen monitoren. Theorie over ouderlijk toezicht in relatie tot moreel besef en delinquent gedrag vormen de basis van de verklaring dat ouderlijk toezicht leidt tot meer normbesef en inzicht in gedragsalternatieven waardoor de jongere niet recidiveert.

Achtereenvolgens worden de achterliggende theorieën, het bewijs in de literatuur voor de werkzaamheid van de kernelementen en de consequenties van de bevindingen in de literatuur voor de Halt-afdoening besproken.

4.1 Op inzicht gerichte kernelementen

In de programmahandleidingen van Halt en in de programmatheorie die is opgesteld in de eerste fase van het onderzoek is niet expliciet opgenomen op basis van welke theorieën verklaard kan worden hoe de kernelementen in gesprek gaan met de jongere en leeropdrachten bijdragen aan de (intermediaire) doelen kunnen worden bereikt. Wel wordt in meer algemene zin verwezen naar het Risk-Need-Responsivity model van Bonta & Andrews, 2010, de sociale leertheorie van Bandura (1977) en met betrekking tot de leeropdrachten naar de theorie over leerstijlen van Kolb (1984). De doelen zijn gericht op het vergroten van inzicht (cognities) en het moreel besef. De samenhang tussen moreel besef, delinquentie en cognitieve gedragsverandering ligt dus aan de basis van deze kernelementen.

4.1.1 Theorie

Morele ontwikkeling en moreel besef

Geringe moraliteit of moreel besef wordt gezien als een centrale oorzaak van criminaliteit (Svensson, Pauwels & Weerman, 2017). Personen die de morele regels in de wet niet accepteren zijn over het algemeen eerder geneigd om deze regels te overtreden dan personen die deze regels onderschrijven. Moraliteit is dus een verzameling van principes waardoor een individu het onderscheid weet te maken tussen goed en slecht. Moreel normbesef (moral beliefs) of overtuigingen over wat goed en slecht is spelen een belangrijke rol in meerdere theorieën die een verklaring geven voor delinquent of crimineel gedrag, zoals de sociale controle theorie van Hirschi (1969), differentiële associatietheorie van Sutherland (1947) en de situationele actie theorie van Wikström 2012, Wikström et al. (2012). Het is van belang onderscheid te maken tussen moraliteit (moreel besef) en morele emoties zoals schaamte en schuld. Volgens de cognitieve ontwikkelingstheorie van Kohlberg (1969) is de morele ontwikkeling het resultaat van socialisatie. Deze ontwikkeling verloopt in verschillende stadia en er kunnen drie niveaus van moraliteit worden onderscheiden: pre-conventioneel, conventioneel en post-conventioneel.

Pre-conventionele moraliteit berust op het naleven van regels geheel onder invloed van externe factoren. Deze fase is kenmerkend voor de kindertijd. Het kind houdt zich aan regels om straf te vermijden of persoonlijke goedkeuring te krijgen.

Conventionele moraliteit wordt gekenmerkt door het besef dat het naleven van regels en wetten sociale waardering oplevert en dat regels en wetten nodig zijn om een sociaal systeem te kunnen laten functioneren. Veel adolescenten en ook volwassenen hebben een moraliteit op dit niveau. Post-conventionele moraliteit is gebaseerd op persoonlijke keuzes die men veelal met anderen gemeen heeft, zoals de veronderstelling dat de rechten en waarden van de mens altijd voorop dienen te staan. Niet alle volwassenen bereiken dit niveau. Jongeren die op het niveau van conventionele moraliteit blijven functioneren en sterke conventionele morele waarden hebben zijn gevoeliger voor de invloed en waardering van leeftijdsgenoten en voor praktisch voordeel van hun gedrag. Het in de late adolescentie blijven steken op een lager niveau van morele ontwikkeling kan daarom een criminogene factor zijn (Stams et al., 2006).

Cognitieve gedragsverandering en leerstijlen

Het geven van inzicht is vooral gerelateerd aan cognitieve gedragsverandering. Cognities (gedachten) over wat er met je gebeurt, leiden tot bepaalde gevoelens die de reactie in een situatie bepalen. Niet de gebeurtenissen zelf geven de persoon negatieve gevoelens en zorgen daardoor voor een bepaald gedragspatroon, maar de gekleurde bril waardoor hij/zij de dingen ziet (Elling, 2008; De Lange & Albrecht, 2006; Beck, 1999). Door 'disfunctionele' gedachten om te buigen en te leren gebeurtenissen anders te interpreteren komt er een objectievere kijk op de eigen gevoelens en waarnemingen. Daardoor kunnen negatieve gevoelens verdwijnen, waardoor ook het gedrag verandert. Door het denkproces te veranderen kunnen ook de gevoelens veranderen en kan dus ook de reactie veranderen.

Om de leeropdrachten te onderbouwen wordt in de Halt-afdoening uitgegaan van de leerstijltypen van Kolb (1984). Leren is een cyclisch proces dat bestaat uit de volgende fasen: concreet ervaren, reflecteren (waarnemen en overdenken), theoretiseren of verklaren (abstracte begripsvorming) en experimenteren. Jongeren hebben verschillende voorkeuren om in een bepaalde fase in de leercyclus te stappen. Kolb onderscheidt vier leerstijlen: denkers, ontdekkers, toepassers en doeners.

Tot slot wordt de sociale leertheorie van Bandura (1999) aangehaald. Gedrag wordt aangeleerd door anderen te observeren en te imiteren. Het wordt beïnvloed door bepaalde externe prikkels (klassieke conditionering) en door externe bekrachtiging in de vorm van belonen (operante conditionering).

Risk-Need-Responsivity model

Bonta en Andrews (2006) en Andrews en Bonta (2010) onderscheiden zes principes die de effectiviteit van een behandeling of interventie op recidive bepalen:

- ③ Risicoprincipe: de intensiteit moet afgestemd zijn op het recidiverisico van jongeren.
- ③ Behoeftepincipe: de interventie moet afgestemd zijn op de criminogene behoeften (de dynamische risicofactoren die in relatie staan tot het delict) van jongeren.
- ③ Responsiviteitsprincipe: de interventie moet passen bij de motivatie, leerstijl en intellectuele mogelijkheden van de jongeren.
- ③ Integriteitsprincipe: de interventie wordt uitgevoerd conform de handleidingen.
- ③ Het professionaliteitsprincipe: de eisen die gesteld worden aan de professionals die de interventie uitvoeren.
- ③ Eigen contextprincipe: de interventie wordt bij voorkeur uitgevoerd in de eigen omgeving van de jongeren.

Als onderbouwing van het kernelement in gesprek gaan met de jongeren worden het behoeftepincipe en het responsiviteitsbeginsel aangedragen. De selectie van leeropdrachten op basis van de criminogene factoren die een rol speelden bij het plegen van het delict wordt onderbouwd door het behoeftepincipe. De selectie van opdrachten die aansluiten bij de leerstijl en het intellectueel vermogen van de jongeren wordt onderbouwd door het responsiviteitsprincipe.

4.1.2 Werkzaamheid van de op inzicht gerichte kernelementen

Op basis van de zoektermen vinden we geen literatuur of reviews die aangeven dat drie gesprekken met jongeren en de leeropdrachten (die in de praktijk het accent leggen op informatie opzoeken, verwerken en verslag doen) leiden tot meer normbesef en gedragsverandering. Er is in de literatuur dus geen specifiek bewijs te vinden voor de werkzaamheid van de kernelementen in gesprek gaan met jongeren en leeropdrachten, in relatie tot de intermediaire doelen inzicht in gedrag en normbesef vergroten. Wel is literatuur beschikbaar over (elementen van) de achterliggende theorieën en over de effectiviteit van interventies die hier inzicht in geven.

Leeropdrachten en cognitieve gedragsverandering

In meerdere reviews is vastgesteld dat interventies met een cognitieve gedragstherapeutische aanpak het grootste effect hebben op het voorkomen van recidive bij jongeren (Koehler et al., 2012; Lipsey, 2009; MacKenzie & Farrington, 2015; Landenberger & Lipsey, 2005). Deze interventies zijn gebaseerd op de aannames dat cognities (gedachten) over wat er met je gebeurt, leiden tot bepaalde gevoelens die de reactie in een situatie bepalen. Door het denkproces te veranderen, kunnen ook de gevoelens veranderen. Het doel van de interventie is dan ook het opsporen en corrigeren van denkfouten die leiden tot afwijkend gedrag. In de verschillende therapieën worden verschillende technieken gebruikt. Daarnaast laten interventies waarbij gebruik wordt gemaakt van gedragsmodeller (sociale leertheorie) en een gedragscontract het meeste effect zien op recidive bij jongeren (de Vries et al., 2015). Landenberger & Lipsey (2005) vonden het grootste effect bij woedecontrole (anger control) en interpersoonlijke probleemoplossingsvaardigheden. De therapieën of interventies die in de reviews zijn onderzocht zijn echter veel intensiever dan de gesprekken en leeropdrachten in een Halt-afdoening. Of de beperkte leeropdracht kan leiden tot een verandering in de cognities en dit uiteindelijk de aanzet kan zijn voor gedragsverandering is dus niet duidelijk. Wel is duidelijk dat in de leeropdrachten vooral wordt uitgegaan van de verandering van cognities en niet van gedragsmodellering volgens de sociale leertheorie. Er wordt weinig daadwerkelijk geoefend met concreet gedrag.

Veranderingen in de cognities zouden er ook toe moeten leiden dat het moreel besef van de jongeren toeneemt. Los van het feit of dit met de leeropdrachten kan worden bereikt zal het effect ook afhankelijk zijn van het niveau van moraliteit van de jongeren. Bij jongeren die nog voornamelijk op pre-conventioneel niveau redeneren en dus het eigenbelang nastreven zal het effect anders zijn dan bij jongeren die gericht zijn op de interpersoonlijke waardering, en weer anders dan bij jongeren die al meer gericht zijn op het naleven van wetten en regels.

Motivationale gesprekstechnieken

Of in de gesprekken een bewustwording van de gevolgen van het eigen gedrag bereikt wordt, is mede afhankelijk van de gesprekstechnieken die worden ingezet. Uit de literatuursarch kwam geen relevante literatuur naar voren over de werkzaamheid van specifieke gesprekstechnieken. Bij een verkenning van welke gesprekstechnieken kunnen leiden tot gedragsverandering (breder dan delinquent gedrag) komt de motivationale gespreksvoering naar voren als een effectieve techniek. Uit een review naar het effect van motivationale gespreksvoering bij adolescenten om gedragsverandering in druggebruik te realiseren, blijkt

dat motivationele gespreksvoering effectief is, ook als die maar in één sessie in een kortdurende behandeling wordt gebruikt (Jensen et al., 2011).

Passende leeropdrachten

De leeropdrachten zijn opgesteld op basis van de leerstijltypen van Kolb (1984). Door in opdrachten rekening te houden met de manier waarop de jongere leert, wordt verondersteld dat ook het beoogde doel wordt bereikt met de opdracht, namelijk inzicht krijgen in eigen verantwoordelijkheid, gevolgen van eigen gedrag en mogelijke gedragsalternatieven (Plato, 2011). In de meeste leeropdrachten ligt het accent op reflectie en toepassing. Bij opdrachten op het laagste niveau wordt wel meer gebruik gemaakt van concretere oefeningen, zoals een interview afnemen. Bij het opstellen van de leeropdrachten is in het algemeen ervan uitgegaan dat vmbo-leerlingen 'doeners' en 'toepassers' zijn en havo en vwo-leerlingen meer 'denkers'. Deze theorie wordt veelal in het onderwijs toegepast. In het literatuuronderzoek hebben we geen literatuur gevonden die verband legt tussen leeropdrachten op basis van leerstijlen en het verhogen van moreel besef van en inzicht in gedragsalternatieven voor delinquent gedrag.

De inhoud van de leeropdrachten is afgestemd op het delict of op de achterliggende oorzaken. Er wordt aangesloten bij de risicofactoren voor het delictgedrag en het RNR-model. Uit de review van Koehler et al. (2013) is bekend dat interventies waarbij dit inderdaad het geval is, meer effect laten zien op recidive. Maar ook hier geldt dat de onderzochte interventies in deze review veelal bestaan uit langdurigere trainingen met meer contacten en oefensituaties.

4.1.3 Conclusies op basis van de literatuur

Een aanpak gericht op het veranderen van het denkproces van jongeren door middel van gespreksvoering kan tot meer normbesef en minder recidive leiden. Er is geen onderzoek bekend naar de effecten van minder intensieve vorm van gespreksvoering of/ en leeropdrachten zoals binnen de Halt-afdoening wordt aangeboden. Uit de literatuur naar de effectiviteit van gesprekstechnieken die breder zijn dan alleen gericht op gedragsverandering bij delinquent gedrag is wel bewijs dat gedragsverandering kan worden bereikt met kortdurende sessies door het inzetten van motivationele gespreksvoering. In de handleiding van de Halt-afdoening is niet geëxpliciteerd welke gesprekstechnieken worden ingezet. Op basis van de literatuur wordt geconcludeerd dat de werkzaamheid van deze twee kernelementen kan worden versterkt door het inzetten van motivationele gesprekstechnieken.

4.2 Herstelgerichte kernelementen

Excuus aanbieden, schadevergoeding en werkstraf zijn drie kernelementen van Halt die volgens de programmatheorie bijdragen aan het vergroten van het inzicht in de materiële en immateriële gevolgen van het gedrag. Deze kernelementen leiden tot normbesef en stellen de jongeren in de gelegenheid verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen gedrag en hun fout te herstellen. De werkzaamheid van deze kernelementen kan worden verklaard vanuit de achterliggende theorie van herstelrecht (restorative justice).

4.2.1 Theorie: herstelrecht

Herstelrecht is gebaseerd op drie principes: herstel, re-integratie en verantwoordelijkheid. Door de jongere te confronteren met de gevolgen van zijn daden en hem verantwoordelijkheid te laten nemen wordt menselijke schade reëel en tastbaar gemaakt. De jongere krijgt vervolgens ook de mogelijkheid om de schade die hij heeft veroorzaakt te herstellen. Dit kan op verschillende manieren: schadevergoeding, fysieke reparatie (in de vorm van een werkstraf op de plaats van het delict) of symbolische reparatie (excuus aanbieden of iets terug doen voor de samenleving). Bemiddeling tussen dader en slachtoffer gebeurt op verschillende manieren. De meest gebruikte vormen zijn groepsconferenties waarbij zowel jongeren, ouders, en mediator als leden van de gemeenschap aanwezig zijn, en Victim-Offender-Mediation (VOM). In 6.4.1 wordt uitgebreider ingegaan op de herstelgerichte groepsgesprekken. We beperken ons hier daarom tot de VOM. De kern van dader-slachtoffer mediation is een begeleid face-to-face gesprek tussen een slachtoffer (of slachtoffers) van een delict en de dader (of daders) (Umbreit et al., 2004). Het doel van die bijeenkomst is een veilige omgeving te creëren waarin een dialoog kan plaatsvinden tussen de betrokkenen, zodat:

- ① aan de emotionele en informationele behoeften tegemoet kan worden gekomen;
- ② de dader verantwoordelijk wordt gehouden voor zijn daden;
- ③ een plan wordt opgesteld hoe de dader zaken kan herstellen.

Dit wordt meestal vastgelegd in een overeenkomst. Het excuus aanbieden is onderdeel van deze bijeenkomst.

Als onderbouwing van slachtoffer-dader mediation wordt de **reintegrative shaming theory** van Braithwaite aangehaald. Binnen deze theorie wordt aangenomen dat 'schaamte' de dader motiveert om weer aansluiting bij de gemeenschap te zoeken. Door het zien van deze schaamte accepteert de gemeenschap de dader weer. (Braithwaite, 1989). Vanuit de re-integratieve shaming theory is schaamte een belangrijk element in de bemiddeling tussen dader en slachtoffer en het excuusgesprek. Schaamte is productief als het niet verborgen blijft, herkend wordt en uitgedrukt wordt in een re-integratieve houding. Schaamte doet zich voor als een individu iets doet dat indruist tegen de interne normen en waarden, en als het individu gelooft dat hij niet aan de normen van de groep voldoet (Svenson et al., 2017; Svenson et al., 2013). Het individu schaamt zich ten opzichte van de ander. Deze schaamte wijst er op dat het individu zich bewust is van de normen en waarden van de groep. Het schaamtegevoel beïnvloedt de banden met de ander. Schaamte wordt omschreven als een reactie op de afkeuring van andere personen. Schuld zou echter optreden wanneer een persoon zijn eigen gedrag afkeurt. De persoon heeft niet gehandeld naar zijn eigen waarden (Lauwaert, 2009; Svenson et al., 2017).

4.2.2 De werkzaamheid van de kernelementen

Excuusgesprek: slachtoffer-dader bemiddeling

Het excuusgesprek is een vorm van VOM. Op basis van meerdere meta-analyses concluderen we dat VOM effectief is voor het verminderen van recidive⁹. In deze meta-analyses is de recidive van deelnemers aan VOM tot 34% lager dan niet-deelnemers: Bradshaw & Rosebourgh, 2005; Bradshaw, Rosebourgh & Umbreit, 2006; Latimer, Dowden & Muise, 2001; Nugent, Williams & Umbreit, 2014; Nugent et al., 2001; Umbreit, Coates & Vos, 2001 en Bergseth & Bouffard, 2007. Een belangrijk punt bij de uitkomst van deze studies is dat deelname aan VOM vrijwillig is. Herstelrecht gaat er verder vanuit dat de dader schuld bekent¹⁰. Door schuld te bekennen neemt de dader dus al verantwoordelijkheid voor zijn of haar daden en is daardoor wellicht minder geneigd te recidiveren. Jongeren die willen participeren bekennen niet altijd schuld. Zij worden automatisch doorverwezen naar een andere aanpak. Dit kan van invloed zijn op de recidive.

Vanuit de reintegrative shaming theorie kan schaamte productief zijn voor de morele ontwikkeling en ervoor zorgen dat jongeren minder neutralisatietechnieken gebruiken, zoals 'het was mijn fout niet', 'het slachtoffer vroeg er zelf om', 'het kwam door de omstandigheden'. Dit is het geval wanneer schaamte niet verborgen blijft, herkend wordt en uitgedrukt wordt in een re-integratieve houding. Wanneer schaamte niet (h)erkend wordt dan kan dit juist contraproductief werken en uit de hand lopen wanneer dat gevoel niet (h)erkend wordt of wanneer op een respectloze wijze wordt gecommuniceerd (Fellegi, 2008). Hoewel hier het uitgangspunt is dat vooral schaamte een belangrijke rol speelt, zijn er ook theoretici die stellen dat het bij de dader niet zo zeer gaat om emoties maar eerder om de mogelijkheid tot empathie en spijt (Tangney, 2001; Baumeister et al., 2001; Van Stokkom, 2002).

Er is geen eenduidig antwoord op de vraag of schuld of schaamte nu de belangrijkste rol speelt. Wel is duidelijk dat beide emoties een belangrijke rol spelen bij het excuusgesprek. Om moreel besef te stimuleren moet rekening worden gehouden met die emoties tijdens het gesprek. Dit kan door een mediator in te zetten die hier goed op inspeelt.

Een ander belangrijk aspect is dat herstelrecht er van uitgaat dat de dader schuld bekent¹¹. De mate waarin de schuldbekentenis oprecht is of oprecht overkomt op het slachtoffer– en bijvoorbeeld niet ingegeven is vanuit de gedachte "als ik mee doe aan het excuusgesprek dan krijg ik geen andere straf" zal mede een rol spelen in de wijze waarop excuses of herstel door het slachtoffer wordt ervaren (Karp et al., 2004; Smith, 2011).

Doel van een excuusgesprek is dat de jongere verantwoordelijkheid neemt voor zijn daden en moreel besef ontwikkelt. Het excuusgesprek (en het oefenen van dit gesprek) dient een bijdrage te leveren aan dit leerproces. Of jongeren hiertoe in staat zijn en welke stappen hierin gezet kunnen worden hangt af van het stadium van de morele ontwikkeling waarin ze verkeren. Directe communicatie tussen personen die betrokken zijn bij een delict kan leiden tot een positieve verandering als zij hun emoties duidelijk uitdrukken en wanneer zij de redenen die de basis vormen voor die emoties verwoorden.

⁹ In enkele onderliggende studies is geen effect gevonden van VOM.

¹⁰ Dit is ook een voorwaarde om mee te doen aan de Halt-afdoening.

¹¹ Dit is ook een voorwaarde om mee te doen aan de Halt-afdoening.

Dit kan daders helpen om verantwoordelijkheid te nemen voor hun gedrag en de effecten daarvan voor de betrokkenen en instanties (conventioneel niveau morele ontwikkeling) of zelfs de universele principes achter die waarden beter te leren begrijpen (post-conventioneel niveau van morele ontwikkeling). Inzicht in de gevolgen van gedrag, is pas mogelijk als de dader de normen en de daarmee samenhangende gevoelens van schuld en schaamte ook daadwerkelijk internaliseert, en niet gebruik maakt van neutralisatietechnieken. De dader neemt dan verantwoordelijkheid voor zijn daden in plaats van te zoeken naar excuses en rechtvaardigingen (Fellegi, 2008).

Er wordt door verschillende onderzoekers beschreven dat een bemiddeling tussen het slachtoffer en de dader een 'pedagogisch effect' heeft op de dader. Met een 'pedagogisch effect' wordt bedoeld: het inzicht dat de dader krijgt in de gevolgen voor het slachtoffer en het morele besef dat de overtreding verkeerd was. Umbreit en collega's (2004; aangehaald in Zebel, 2012) beschrijven dat daders na een ontmoeting inzien dat ze het slachtoffer hebben gekwetst en dat ze zich anders over zichzelf voelen. Walgrave (2006; aangehaald in Zebel, 2012) beschrijft ook dit pedagogische effect. Volgens Walgrave beseft de dader tijdens de ontmoeting wat hij heeft aangericht en raakt hierdoor steeds meer emotioneel betrokken. Zebel (2012) heeft door middel van kwalitatief onderzoek met gestructureerde vragenlijsten empirisch onderzocht of de slachtoffer-dadergesprekken bij de daders tot meer inzicht leiden in de gevolgen voor het slachtoffer en of zij zich deze gevolgen ook aanrekenen. Na een slachtoffer-dadergesprek geven de jongeren aan meer 'geraakt' te zijn door de ingeschatte gevolgen voor het slachtoffer dan voor het gesprek. Ook wordt er een sterkere samenhang gevonden tussen de antwoorden van de daders over de gevolgen voor de slachtoffers en hoe de daders naar zichzelf kijken na een slachtoffer-dadergesprek in vergelijking met voor het gesprek. Uiteindelijk wordt er geconcludeerd dat daders door het gesprek vatbaarder zijn voor de gevolgen voor het slachtoffer.

Het effect dat bereikt kan worden op moreel besef zal echter – net als bij het effect van leeropdrachten (zie 4.1.2) ook afhankelijk zijn van het niveau van morele ontwikkeling van de jongeren. Zo zijn jongeren met een pre-conventionele moraliteit nog meer gericht op het voorkomen van straf, jongeren met conventionele moraliteit op instrumenteel voordeel terwijl jongeren met post-conventionele moraliteit wel al gericht zijn op de geïnternaliseerde zelfgekozen principes.

Context voor werkzaamheid excuusgesprek

Naast het niveau van morele ontwikkeling van de jongeren zijn er ook een aantal contextvariabelen (condities) van belang om het moreel besef met behulp van een excuusgesprek te stimuleren:

- ① oprechtheid van het excuus;
- ② voorbereiding van het excuusgesprek;
- ③ contract.

Oprechtheid van het excuus

Excuus aanbieden is een complex proces waarbij meerdere factoren in ogenschouw genomen moeten worden, zoals de presentatie van het excuus en contextuele invloeden. Wanneer tijdens een excuusgesprek de verontschuldiging oprecht overkomen, leidt dit vaak tot een positieve omslag in de relatie tussen de dader en het slachtoffer. De woedegevoelens bij het slachtoffer nemen dan vaak ook af (Miller, 2001). De confrontatie met het slachtoffer en de daarbij opkomende gevoelens van schuld en schaamte kunnen echter ook defensieve reacties opwekken bij de dader (Harris et al., 2004; Van Stokkom, 2002). Choi en Severson (2009) concluderen dat daders spijt hadden van hun delict maar veel slachtoffers het excuus niet oprecht ervaren. De daders zien het face-to-face contact met het slachtoffer al als een grote straf, waar ze ook het meest bang voor zijn. Wat door de slachtoffers als onoprecht ervaren wordt lijkt voort te komen uit te weinig voorbereiding van het gesprek bij zowel de dader als het slachtoffer. Door de dader vaardigheden aan te leren om een excuus effectief over te brengen en door bijvoorbeeld het slachtoffer de angsten van de dader leren te begrijpen bij het overbrengen van het excuus kan dit leiden tot een betekenisvolle ervaring voor beiden. Het is dus erg belangrijk dat daders oefenen het excuus effectief over te brengen aan het slachtoffer die zal beoordelen of het oprecht is (Choi & Severson, 2009).

De mate waarin de jongere zich actief opstelt en actief betrokken wordt in het excuus en het herstel van de schade heeft invloed op het herstel van de relatie met het slachtoffer. Een passieve houding 'dan ben ik ervan af,' 'ik doe dit omdat het is opgedragen' en geen echte betrokkenheid in het proces heeft niet het gewenste effect (Keightley Smith & Francis, 2007; Smith, 2011). Het slachtoffer reageert daardoor niet positief op het excuus en de schadevergoeding waardoor er bij de dader toch weer sprake is van 'shaming'. Als jongeren zelf een actieve bijdrage hebben in het bepalen van hoe de schade wordt opgelost en niet voor hun gevoel een buitenproportionele straf krijgen (opgelegd door hulpverlener, slachtoffer of de deelnemers aan de groepsconferenties) dan draagt dit bij aan de oprechtheid van het excuus. Het doel van herstelrecht om bij de jongeren verantwoordelijkheid te kweken en hun leven te 'normaliseren' mag niet uit het oog worden verloren (Smith, 2011).

Wanneer geen excuusgesprek plaatsvindt maar een excuusbrief wordt geschreven, is het voor slachtoffers veel moeilijker om te beoordelen of het excuus oprecht is. Bij een excuusbrief ontbreekt ook de directe reactie van het slachtoffer op het excuus. Choi en Severson (2009) stelden vast dat slachtoffers veelal het excuus in de brief als niet oprecht genoeg ervaren. Daders en hun ouders dachten daarentegen dat de brieven wel oprecht waren en dat de slachtoffers dit ook zouden vinden. Volgens Smith (2011) werken procedurele en geformaliseerde werkwijzen, zoals een (standaard) excuusbrief, het kweken van verantwoordelijkheid en het herstel van de relatie niet in de hand.

Belangrijke voorwaarde voor een effectief excuusgesprek is dus dat er oprecht spijt wordt betuigd en dat dit ook herkend en erkend wordt door het slachtoffer. Of een jongere in staat is om oprecht spijt te betuigen is afhankelijk van zijn of haar emotionele en morele ontwikkeling. Ook is het van belang om te oefenen.

Vorbereiding gesprek met dader en slachtoffer

Een cruciaal onderdeel van de dader-slachtoffer mediation is de voorbereiding van het gesprek met dader en slachtoffer. Doel van de voorbereiding is om de motivatie voor het excuusgesprek bij beide partijen afzonderlijk te onderzoeken. Zowel dader als slachtoffer moet zich niet gedwongen voelen en ook moet het gesprek niet gezien worden als een vorm van vergelding. Als er sprake is van dwang of gevoelens van vergelding dan kan dit leiden tot negatieve effecten: 'revictimazation' van het slachtoffer en ook de dader kan zich slachtoffer voelen (Nugent et al., 2001). Daarnaast kan in het voorbereidend gesprek met de dader informatie gegeven worden over hoe anderen zijn geraakt en geschaad. Hier kunnen al stappen worden gezet in het proces om het morele denken naar een volgende fase te brengen. In de voorbereidingsfase kunnen het nut en het begrip van morele waarden en normen in de week worden gelegd. Dit om te voorkomen dat de dader en de andere deelnemers zich er later in het proces met een simpel excuus vanaf maken (Fellegi, 2006).

Het contract

In meerdere reviews komt naar voren dat de werkzaamheid van het 'herstel' zit in het contract dat jongeren, ouders en slachtoffers afsluiten over hoe de schade aan het slachtoffer en/of aan de samenleving hersteld wordt. Doordat de drie partijen samen bepalen wat passend is, krijgen de jongeren meer mogelijkheden om hun verantwoordelijkheid te nemen en de schade te herstellen (Patrick et al., 2004; Smith, 2011; Karp et al., 2004). Ook in meer algemene zin is uit de literatuur bekend dat interventies waarbij gebruik wordt gemaakt van een 'gedragscontract' effectiever zijn (De Vries et al., 2015). In een dergelijk contract is vastgelegd waar de jongeren aan moeten voldoen en dit gedrag wordt vervolgens beloond. Op basis van het literatuuronderzoek kunnen we echter niet vaststellen aan welke voorwaarden een dergelijk contract moet voldoen om het beoogde effect te bereiken.

De schadevergoeding (en werkopdracht)

Schadevergoeding kan de vorm hebben van een financiële vergoeding van de schade, het daadwerkelijk herstellen van de schade of een andere manier om iets terug te doen voor het slachtoffer (werkopdracht). Als de schadevergoeding wil bijdragen aan het inzicht verkrijgen in de gevolgen van het delict en de verantwoordelijkheid nemen voor het delict, dan geldt ook hier dat het beter werkt als dit in gezamenlijkheid met jongeren, slachtoffers en ouders wordt bepaald (Karp et al., 2004; Smith, 2011). Er is geen bewijs dat een werkopdracht die niet in relatie staat tot het herstellen van schade effect heeft op het nemen van verantwoordelijkheid door de jongere.

4.2.3 Conclusies op basis van de literatuur

Op basis van de bevindingen in de literatuur stellen we enerzijds vast dat een excuusgesprek en schadevergoeding (financieel of in de vorm van een werkstraf) kan bijdragen aan inzicht in de gevolgen van het gedrag, normbesef en het herstel van de relatie met het slachtoffer, mits aan een aantal condities is voldaan. De oprechtheid van het excuus en de schuld, de actieve betrokkenheid van de jongeren bij het bepalen van de schadevergoeding en een goede voorbereiding van het excuusgesprek zijn noodzakelijk. De verwachting is dat de meeste jongeren bij Halt nog niet op het niveau van post-conventionele moraliteit (zie

4.1.1.) zitten. Dit betekent dat ze gevoelig zijn voor de afkeuring van anderen en dat ze minder afgaan op geïnternaliseerde morele principes. Bij het oefenen en het voeren van het excuusgesprek moet daar dus rekening mee worden gehouden. Binnen de Halt-afdoening wordt wel het excuus geoefend met de jongeren, maar vindt meestal geen uitgebreide voorbereiding van het excuus plaats met het slachtoffer. Ook is meestal geen Halt-medewerker aanwezig bij het excuusgesprek.

4.3 Ouderbetrokkenheid

De ouders worden in de Halt-afdoening betrokken in het eerste gesprek en het eindgesprek en worden gevraagd om de jongeren te ondersteunen bij de uitvoering van de leeropdrachten en het aanbieden van het excuus. Hoe de betrokkenheid van ouders tijdens de gesprekken vorm krijgt is niet nader uitgewerkt.

4.3.1 Theorie: parental monitoring

Parental monitoring (ouderlijk toezicht en affectie) wordt gezien als een preventieve factor voor het ontwikkelen van delinquent (en ander probleemgedrag) tijdens de adolescentie (Patterson, 1996, 1997; Crosswhite & Kerpelman, 2009; Hoeve et al., 2009). Ouders vervullen vanuit de sociaal interactionische theorie een sleutelrol in de ontwikkeling en sociale aanpassing van hun kinderen. In de kindertijd zijn zij de belangrijkste 'trainer' van vaardigheden van het kind. In de adolescentie wordt de invloed van leeftijdsgenoten en andere volwassenen steeds groter. Ouderlijk toezicht en het verbinden van consequenties aan probleemgedrag kan voorkomen dat jongeren in contact komen met delinquente leeftijdsgenoten en zelf delinquent gedrag ontwikkelen. Jongeren met minder ouderlijk toezicht hebben een grotere kans om in contact te komen met delinquente leeftijdsgenoten en dit gedrag over te nemen (Jansen et al., 2015; Keijsers, 2015). Kerr & Stattin (2000) onderscheiden twee strategieën die ouders gebruiken voor het toezicht houden op hun kinderen: ouderlijke sollicitatie (de wijze waarop en de mate waarin ouders informatie vragen aan hun kinderen) en ouderlijke controle (de mate waarin ouders regels en restricties opleggen aan hun kinderen waarmee ze de vrijheid beperken om activiteiten te doen zonder hun ouders te informeren). Ouderlijk toezicht en aanmoediging zonder stigmatisering helpen om delinquent gedrag te verminderen (Smith et al., 2004; Lipsey, 1992).

4.3.2 Werkzaamheid van het kernelement ouderbetrokkenheid

Parental monitoring en delinquent gedrag

In de literatuur is geen eenduidig bewijs te vinden over of ouderlijk toezicht en meer specifiek welke strategieën van 'parental monitoring' (ouderlijk toezicht) nu vooral samenhangen met of een effect hebben op antisociaal gedrag (Keijsers, 2015). In sommige longitudinale studies wordt een samenhang gevonden van ouderlijke sollicitatie (parental solicitation, i.e. de wijze waarop en mate waarin ouders informatie vragen aan hun kinderen), en controle en later probleemgedrag (Keijsers et al., 2010; Kerr et al., 2010), terwijl andere studies vinden dat sollicitatie (Kiesner et al., 2009) en controle (Wang et al., 2013) hogere niveaus van later probleemgedrag voorspellen. De samenhang tussen de mate van toezicht (parental monitoring) en delinquent gedrag is afhankelijk van meerdere aspecten: gehechtheid van de jongere aan ouders, de wijze

waarop toezicht wordt gehouden, de leeftijd van de adolescenten en het type probleemgedrag (De Vries et al., 2015; Hoeve et al., 2009).

Het effect van de inzet van ouderlijk toezicht is dus medeafhankelijk van de kenmerken van de adolescenten. Wat bij sommige adolescenten effectief is, is bij anderen niet effectief (Crocetti et al., 2016; Keijsers, 2015). Dit is in lijn met de theorie van de 'differential susceptibility' (Belsky, 2005; Ellis et al., 2011), die stelt dat kenmerken van het kind er voor kunnen zorgen dat kinderen meer of minder profiteren van bepaalde omstandigheden, in dit geval parental monitoring. Zo kan bijvoorbeeld de empathie van een adolescent - de mate waarin de jongere zich kan verplaatsen in de ouder - verklaren waarom sommige adolescenten bepaald opvoedingsgedrag als rechtmatig ervaren en andere adolescenten als opdringerig en ongepast (Keijsers & Laird, 2014). Zo blijkt uit een onderzoek naar de mediërende rol van empathie tussen ouderlijke monitoring en antisociaal gedrag van Crocetti et al. (2016) dat adolescenten met een hoog empathisch vermogen meer geneigd zijn om aversief te reageren wanneer ouders in hoge mate informatie vragen aan de jongere. Zij ervaren het als schending van hun privacy en gebrek aan vertrouwen. Voor jongeren met een laag empathisch vermogen heeft parental solicitation een meer positief effect. De mate waarin adolescenten informatie aan hun ouders geven is ook medebepaald door de mate waarin zij open zijn en informatie willen delen met hun ouders (Keijsers, 2015).

De wijze waarop ouders toezicht houden en straffen heeft ook invloed op het effect. Een dwingende (coercive) manier van toezicht houden en straffen kan zelfs tot een negatief effect leiden. Als ouders de vaardigheden bezitten om hun toezichthoudende rol goed in te vullen dan kan contact met de politie of een andere hulpverlener een wake-up call zijn die leidt tot meer passend toezicht.

Relatie tussen ouderschapsstijl en morele ontwikkeling

De opvoedstijl van ouders vertoont samenhang met vertragingen in de morele ontwikkeling. Autoritatieve disciplinerende opvoedingsstijlen zijn gerelateerd aan hogere niveaus van morele ontwikkeling (Stams et al., 2006). Deze jongeren wordt geleerd om aandacht te besteden aan de consequenties van hun gedrag voor hen zelf en anderen. Meer autoritaire opvoedingsstijlen gebaseerd op macht hangen samen met een vertraging in de morele ontwikkeling. Deze opvoedingsstijlen worden vaker toegepast in gezinnen met een lage SES en in sommige culturen. Elk niveau van morele ontwikkeling vraagt om andere opvoedingsstijl. Jongeren die zich nog bevinden in de fase van pre-conventioneel moreel redeneren zijn bijvoorbeeld gevoeliger voor straf en beloning omdat ze nog meer gericht zijn op het vermijden van straf en op persoonlijke goedkeuring. Jongeren op het conventionele niveau zijn meer gericht op sociale waardering en dus gevoeliger voor herstelgerichte benaderingen.

Ouderbetrokkenheid: vorm en intensiteit

Ouderbetrokkenheid is breder dan alleen ouderlijk toezicht. Het refereert ook aan binding en affectie. Uit verschillende reviews is bekend dat interventies die gericht zijn op het gezin en daarbinnen ook op de ouders recidive verminderend werken (Kurtz, 2002; Koehler et al., 2012; MacKenzie & Farrington, 2015; Latimer, 2011; De Vries et al., 2015; Evans-Chase & Zhou, 2014; Schwalbe et al., 2012). De verklaring daarvoor is dat deze interventies gericht zijn op de vaardigheden van volwassenen die in de positie zijn om toezicht en training aan de jongeren te bieden (Genood, 2008). De onderzochte interventies in die reviews

en meta-analyses betreffen echter in alle gevallen intensieve gezinsbehandeling en/of ouderschapstrainingen, zoals Functionele Familie Therapie (FFT) en MultiSystemische Therapie (MST). De interventies die worden onderzocht richten zich dus vooral op interventies waarbij de ouders en het gezin als geheel (dus naast de ouders en jongere ook broers en zussen) het doel van de interventie zijn en niet de jongere en ouders afzonderlijk.

De betrokkenheid van ouders in de vorm van deelname aan gesprekken, ondersteunen bij leeropdrachten en excuus aanbieden komt niet aan bod in de reviews. In de literatuur is geen bewijs te vinden dat uitsluitend betrokkenheid van ouders leidt tot het verbeteren van de opvoedingsvaardigheden van ouders en dat hun toezichhoudende rol daardoor versterkt,¹² maar er is ook geen bewijs dat het een negatief effect heeft. Zo blijkt uit onderzoek naar de aanwezigheid van ouders bij groepsconferenties in het kader van herstelrecht, dat niet de aanwezigheid bij de groepsconferentie leidt tot meer toezicht van ouders maar wel het eerste contact met de hulpverlener na doorverwijzing door de politie. In het kwalitatieve onderzoek van Karp et al. (2004) en Stahlkopf (2009) geven ouders aan dat zij in de tijd tussen het eerste contact en de groepsconferentie sancties hebben ingezet om meer controle op hun kind te houden (bijvoorbeeld huisarrest, controle op tijden van thuiskomst). Of deze sancties een positieve of negatieve invloed hebben is afhankelijk van of de sancties passen bij het ontwikkelingsniveau van hun kind.

Ook Schwalbe & Macchi (2010) en Machhi et al. (2013) merken in een studie naar contact tussen jeugdreclassering en ouders op dat er veel belang wordt gehecht aan de betrokkenheid van ouders vanuit theorieën over de rol van ouderlijk toezicht. Ouders moeten daarom als partners worden gezien in het begeleidingsproces. De 'ouders als partners' is echter weinig uitgewerkt in het onderzoek naar en literatuur over effectiviteit van interventies. Zij stellen vast dat er geen studies zijn die een uitgebreide beschrijving geven van ouderlijke betrokkenheid, hoe dit er moet uitzien en onder welke condities ouderlijke betrokkenheid gezocht moet worden. In een kwalitatief onderzoek komen Macchi et al. (2013) tot een model voor het betrekken van ouders door jeugdreclassering. De wijze waarop ouders betrokken worden is afhankelijk van de mate waarin de ouders steunend zijn voor de jongere, de mate waarin zij effectieve controle en toezicht geven aan de jongeren en de mate van open communicatie met de reclasseerder. Het effect van de aanwezigheid van ouders bij de gesprekken en hun ondersteuning bij de leeropdrachten en het excuusgesprek zullen dus mede afhankelijk zijn van de vaardigheden die ouders bezitten, de relatie die ze met hun kinderen hebben en de wijze waarop ze reageren op de Halt-medewerker. De aanwezigheid van ouders bij een excuusgesprek kan wel een positief effect hebben op het proces van het excuusgesprek en op de jongere. Of het effect positief is, is mede afhankelijk van de relatie tussen de ouders en de jongere, de mate waarin de ouders het excuus van de jongere oprecht vinden en de mate waarin de ouders zelf oprecht zijn in hun excuus (Karp et al., 2004).

¹² Zie ook onderbouwing van de beleidstheorie van de verplichte aanwezigheid van ouders bij de rechtszaak van Schrijnenberg et al. (2011). Ook in dat onderzoek kon geen bewijs in de literatuur worden gevonden voor het effect van de aanwezigheid van ouders op hun toezichhoudende rol.

4.3.3 Conclusies op basis van de literatuur

Interventies die gericht zijn op het versterken van opvoedingsvaardigheden van ouders hebben veelal een recidive verminderend effect. Dit geldt echter voor interventies die substantieel intensiever zijn dan Halt. Er is in de literatuur geen bewijs gevonden dat de betrokkenheid van ouders, zoals die in de Halt-afdoening wordt ingevuld (de aanwezigheid bij het start- en eindgesprek) leidt tot meer ouderlijk toezicht en dat dit een recidive verminderend effect heeft. Er is ook geen bewijs dat de aanwezigheid van ouders een negatief effect heeft. Wel is bekend dat het eerste contact voor ouders wel als wake-up call kan werken en ervoor kan zorgen dat ze meer toezicht op de jongere gaan uitvoeren. Of dit het gewenste effect heeft, is afhankelijk van de opvoedingsvaardigheden van de ouders en de aard van de relaties tussen de ouders en de jongeren. De opvoedingsvaardigheden van de ouders en de manier waarop ze toezicht houden moet passen bij het ontwikkelingsniveau van de jongere.

4.4 Samengevat

In dit hoofdstuk zijn de resultaten gepresenteerd van het empirisch bewijs in de literatuur over de werkzaamheid van de kernelementen die door Halt zijn onderscheiden. De volgende conclusies kunnen worden getrokken over de werkzaamheid van de kernelementen en de condities waaronder deze kernelementen de beoogde doelen kunnen bereiken.

Gesprek met de jongere

In gesprek gaan met de jongere kan bijdragen aan meer inzicht in de immateriële en materiële gevolgen van zijn gedrag en het besef dat zijn gedrag verkeerd is, mits er aan de volgende condities wordt voldaan.

- 🕒 Er wordt gebruik gemaakt van motivationele gesprekstechnieken.
- 🕒 Er wordt bij de bespreking van het delict een duidelijke relatie gelegd tussen het delict en de gevolgen van het eigen gedrag.

Leeropdracht

In de literatuur is geen empirisch bewijs gevonden dat op basis van de leeropdrachten in de Halt-afdoening (een opdracht en een gesprek daarover) de beoogde doelen kunnen worden bereikt. Er zijn echter ook geen aanwijzingen dat de leeropdracht een negatief effect heeft.

Excuusgesprek

Een excuusgesprek kan bijdragen aan het inzicht van de jongere in de gevolgen van zijn gedrag en het besef dat het gedrag verkeerd is, mits het aan de volgende voorwaarden voldoet:

- 🕒 het gesprek is voorbereid met de jongere;
- 🕒 het gesprek is voorbereid met het slachtoffer;
- 🕒 het gesprek vindt plaats samen met ouders, jongere en slachtoffer, bij de betrokkenheid van ouders moet voldaan worden aan de voorwaarden voor ouderbetrokkenheid (zie voorwaarden ouderbetrokkenheid);
- 🕒 het slachtoffer het excuus als oprecht ervaart;
- 🕒 het slachtoffer positief op het excuus reageert.

Als er geen slachtoffer is of het slachtoffer niet wil meewerken dan kunnen de volgende activiteiten bijdragen aan het bereiken van de doelen:

- ② Het excuus wordt aangeboden aan een vertegenwoordiger van de gemeenschap die schade ondervindt van het delict. Het gesprek voldoet aan dezelfde voorwaarden als hierboven.
- ② Er wordt een excuusbrief geschreven waarover de Halt-medewerker met de jongere in gesprek gaat.

Schadevergoeding

Schadevergoeding kan bijdragen aan het nemen van verantwoordelijkheid voor eigen gedrag, aan meer normbesef en aan herstel van de relatie met het slachtoffer, mits aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- ② Samen met jongere, ouders en slachtoffer wordt bepaald hoe de schade kan worden vergoed.
- ② Dit wordt vastgelegd in een gedragscontract.

Werkopdracht

De werkopdracht kan bijdragen aan inzicht in de gevolgen van eigen gedrag, meer normbesef en het nemen van verantwoordelijkheid door de jongere, mits:

- ② in de werkopdracht (een deel) van de schade wordt hersteld.

Ouderbetrokkenheid

Als de ouderbetrokkenheid op onderstaande manier plaatsvindt, dan kan dit leiden tot meer inzicht in hun verantwoordelijkheid voor het delictgedrag van hun kind en hun mogelijkheden om het delictgedrag te voorkomen:

- ② De ouders worden betrokken bij de analyse van het delict en de risicotaxatie.
- ② De ouders worden betrokken bij het bepalen hoe de schade hersteld kan worden.
- ② De ouders worden betrokken bij het opstellen van het gedragscontract.
- ② De ouders worden betrokken bij het excuusgesprek.

Of de betrokkenheid van ouders een positief effect heeft op hun normstellend gedrag is afhankelijk van de mate waarin ouders beschikken over opvoedingsvaardigheden die aansluiten bij het niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van hun kind. Het normstellend gedrag van ouders kan dan bijdragen aan het normbesef bij jongeren en het inzetten van gedragsalternatieven.

Op basis van de literatuur over de werkzaamheid van de door Halt benoemde kernelementen kunnen we ook concluderen dat het expliciet inzetten van een gedragscontract de werkzaamheid van meerdere elementen kan versterken. Dit zou als kernelement toegevoegd kunnen worden.

Gedragscontract

Het in een gedragscontract vastleggen van de acties die moeten worden ondernomen voor het herstellen van de schade en het verkrijgen van inzicht in gedragsalternatieven kan bijdragen tot meer normbesef bij de jongere en meer inzicht in gedragsalternatieven bij de jongere, mits

- ① de acties samen met de jongere, ouders en bij voorkeur ook het slachtoffer worden bepaald;
- ① de acties worden gemonitord.

Het werken met een gedragscontract kan bij de ouders zorgen voor meer inzicht in hun mogelijkheden om het delictgedrag van de jongere te voorkomen, mits:

- ① de acties in het contract samen met ouders en jongere zijn bepaald.

5 Werkzaamheid kernelementen bij specifieke doelgroepen

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het literatuuronderzoek behandeld die betrekking hebben op specifieke doelgroepen en de werkzaamheid van de kernelementen bij specifieke doelgroepen. Er is weinig literatuur beschikbaar over de werkzaamheid van de kernelementen bij specifieke doelgroepen, wel zijn enkele studies beschikbaar die de samenhang tussen recidive of prevalentie van delinquent gedrag bij specifieke doelgroepen beschrijven. Op basis van de kenmerken van de doelgroep en de condities zoals beschreven in het vorige hoofdstuk kan wel worden afgeleid hoe de kenmerken van specifieke doelgroepen de werkzaamheid van de kernelementen zouden kunnen beïnvloeden.

5.1 Criminogene factoren

Criminogene factoren zijn factoren die *kunnen* bijdragen aan het plegen van delicten. Het gaat om risicofactoren die de herhaling van het delictgedrag meer waarschijnlijk maken. Als de risicofactor niet alleen te maken heeft met de jongere maar ook gerelateerd is aan het delict, dan verhoogt dit de kans op recidive. Zo is bijvoorbeeld armoede een risicofactor. Heeft de jongere iets gestolen vanwege geldgebrek dan verdient dit dubbel aandacht (Adviesbureau Van Montfoort, 2005).

Een belangrijk onderscheid is het verschil tussen statische en dynamische risicofactoren. Statische risicofactoren kunnen niet meer veranderen in een richting. Voorbeelden zijn leeftijd, geslacht, eerder gepleegde delicten, gezinsgeschiedenis, temperament, beperkingen. Met de statische criminogene factoren moet echter wel rekening worden gehouden in relatie tot de werkzaamheid van de interventies. Zij vormen condities (context) voor de werkzaamheid van de kernelementen van interventies. Dynamische risicofactoren zijn veranderbaar, zoals schulden, sociale vaardigheden en slechte huisvesting. Voor interventies bieden dynamische criminogene factoren de meeste aanknopingspunten. Criminogene factoren maken onderdeel uit van het Halt-signaleringsinstrument (zie hoofdstuk 3).

Er worden verschillende indelingen gebruikt voor criminogene factoren (of beschermende en risicofactoren). In het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (Spanjaard & Van der Put, 2012b) worden dynamische risicofactoren onderverdeeld in verschillende domeinen: school, werk, gezin, vrije tijd, relaties, alcohol, druggebruik en gokken, geestelijke gezondheid, agressie, attitude en vaardigheden. Dynamische criminogene factoren die mogelijk een rol spelen bij de werkzaamheden van de kernelementen inzicht, herstel en ouderbetrokkenheid bevinden zich vooral op het domein van het gezin (de opvoedingsvaardigheden van ouders) en op factoren in de jongere zelf: niveau van morele ontwikkeling, sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling en aanwezigheid van stoornissen.

Op basis van de onderzoeksvragen besteden we hieronder specifiek aandacht aan delictgeschiedenis, type delict, ontwikkelingsleeftijd, Ivb, ASS, neurologische functies en culturele factoren (specifieke factoren in de cultuur van jongeren met een migratieachtergrond).

5.2 Delict geschiedenis en type delict

Kenmerken

Op basis van het RNR-model van Andrews en Bonta (2010) is het van belang om bij interventies rekening te houden met het recidiverisico: jongeren met een hoog recidiverisico hebben een meer intensieve interventie nodig dan jongeren met een laag recidiverisico. De delictgeschiedenis en het type delict spelen ook een rol. Zo hebben first offenders een andere aanpak nodig dan meer- en veelplegers. De oorzaken en risicofactoren voor vermogensdelicten, zoals diefstal kunnen anders zijn dan voor geweldsdelicten.

Werkzaamheid kernelementen in relatie tot delictgeschiedenis en type delict

Verschillende reviews en studies naar herstelrecht suggereren dat herstelrecht niet voor alle type daders even effectief is. Er is beperkt onderzoek beschikbaar over de effectiviteit voor verschillende type delicten en daders. Sommige studies tonen aan dat herstelrecht beter werkt bij minder ernstige delicten (vermogensdelicten) en first offenders, en niet bij veel- of meerplegers (Rodriguez, 2007) en bij een laag recidiverisico (Latimer et al., 2005). Er wordt geen verklaring gegeven waarom dit zo is. Ander onderzoek geeft aan dat het ook bij een bredere categorie daders (geweldsdelicten en veelplegers) kan worden toegepast. Het effect lijkt dan meer afhankelijk te zijn van de inhoud van de aanpak (zoals type dader-slachtoffergesprek, werken met een gedragscontract, begeleiding en/of doorverwijzing, etc.). Bergseth en Bouffard (2012) en Bouffard et al. (2016) concluderen op basis van hun studie dat herstelrecht minder goed werkt voor delicten waarbij geen duidelijk slachtoffer is zoals verkeersovertredingen. Het is dan moeilijker de dader te doen inzien waarom zijn of haar gedrag schadelijk is voor de gemeenschap. Zij bevelen aan op basis van de RNR-principes dat het voor deze daders mogelijk beter is om een minder intensieve vorm van herstelrecht toe te passen, bijvoorbeeld indirecte mediation (de bemiddelaar geeft informatie door van slachtoffer aan dader en omgekeerd, maar er vindt geen directe confrontatie plaats tussen slachtoffer en dader). Dit levert ook positieve resultaten op in hun studie. Wanneer er sprake is van een hoger recidiverisico kunnen meer intensieve vormen van directe dader-slachtofferbemiddeling (VOM), waarbij wel contact is tussen dader en slachtoffer, beter geschikt zijn.

Gevolgen voor de werkzame elementen

Binnen de Halt-afdoening wordt het excuusgesprek meestal niet begeleid door de Halt-medewerkers. Dit gebeurt alleen als er een herstelgesprek nodig is om de relatie met het slachtoffer te herstellen. Op basis van de literatuur lijkt bij jongeren met een hoog recidiverisico een meer intensieve vorm van mediation nodig te zijn in de vorm van een herstelgesprek. Voor de beslissing of een herstelgesprek nodig is, wordt bij de Halt-afdoening niet gekeken naar het recidiverisico. De aanpak waarbij een excuusbrief wordt geschreven als er geen echt aanwijsbaar slachtoffer is, lijkt vooral werkzaam bij jongeren met een licht recidiverisico.

5.3 Ontwikkelingsleeftijd

Kenmerken

De adolescentie kenmerkt zich door een sterke cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling. De ontwikkeling verloopt niet bij alle adolescenten in het zelfde tempo. Niet alleen cognitieve ontwikkeling is van belang maar ook de ontwikkelingsleeftijd - het niveau waarop de jongere functioneert in vergelijking met wat normaal verwacht wordt op die leeftijd. De ontwikkelingsleeftijd is niet altijd gelijk aan de kalenderleeftijd. De cognitieve leeftijd geeft dan weer wat een jongere *kan*. De discrepantie tussen de cognitieve leeftijd en de ontwikkelingsleeftijd is bepalend voor wat een jongere sociaal-emotioneel aankan (Roos, 2017). De sociaal-emotionele ontwikkeling kan achterblijven bij de cognitieve ontwikkeling, waardoor adolescenten (nog) moeite hebben met het herkennen en uiten van emoties. Ook de morele ontwikkeling kan achterlopen. Dit is vaak het geval bij jongeren die delicten plegen. Uit een review van Stams et al. (2006) bleek dat een achterstand in morele ontwikkeling sterk samenhangt met delinquentie. Dit is nog sterker het geval in de late adolescentie. Uit een review van Van Vugt et al. (2011) over de samenhang tussen morele ontwikkeling en recidive blijkt dat een achterstand in morele cognities (het begrijpen van goed en kwaad) een groter effect heeft op recidive dan een achterstand in morele emoties (affectieve empathie, schuld en schaamte). Het niveau van morele ontwikkeling bepaalt of jongeren gevoelig zijn voor straf. De Halt-afdoening is bedoeld als straf – er wordt bij Halt ook gesproken van de Halt-straf en niet van de Halt-afdoening. Veel jongeren ervaren dat ook zo. Of dit leidt tot geringer recidive is echter afhankelijk van hun niveau van morele ontwikkeling.

Gevolgen voor de werkzaamheid van de kernelementen

De mate waarin de beoogde intermediaire doelen bereikt kunnen worden is afhankelijk van de ontwikkelingsleeftijd van de jongere en niet van de kalenderleeftijd. Dit betekent dat de inzet van gesprekstechnieken, opdrachten en het excuusgesprek passen bij het niveau van functioneren van de jongere. Het gaat hierbij niet alleen om het cognitieve niveau maar ook om het sociaal-emotionele en morele niveau van functioneren. Jongeren die nog niet in staat zijn zich te verplaatsen in de ander of nog een lager niveau van normbesef hebben zullen in het excuusgesprek anders reageren dan jongeren die dit wel al kunnen. Een achterstand in morele cognities zal voor het bereiken van het intermediaire doel inzicht krijgen in de gevolgen van het delict een grotere rol spelen dan een achterstand in morele emoties.

5.4 Licht verstandelijke beperking (lvb)

De literatuursearch heeft geen specifieke onderzoeken opgeleverd over de relatie tussen een licht verstandelijke beperking (lvb) en de effectiviteit of werkzaamheid van de kernelementen. Wel levert de literatuursearch meer algemene literatuur op over de relatie tussen een licht verstandelijk beperking en (jeugd)criminaliteit en richtlijnen voor interventies voor jongeren met een lvb (bijvoorbeeld De Wit et al. 2011). In sommige handleidingen van bijvoorbeeld groepsgerichte herstelbemiddeling wordt opgemerkt dat de inrichting van de groepsconferentie rekening moet houden met de kenmerken van lvb of ASS (bijvoorbeeld Zinsstag & Chapman, 2012). Er staat niet beschreven hoe dat dan wordt gedaan. In Nederland

is een naslagwerk beschikbaar over lvb in de strafrechtelijke keten van Kaal et al. (2017). Dat naslagwerk is in dit onderzoek gebruikt als basis voor de beschrijving van de kenmerken van lvb en de consequenties daarvan voor de werkzaamheid van de kernelementen van de Halt-afdoening.

Kenmerken lvb

Jongeren met een lvb hebben in vergelijking met hun leeftijdsgenoten een verlaagd cognitief vermogen (IQ van 50-85 in Nederland en 50-70 internationaal) en een verlaagd adaptief vermogen, vooral door gebrekkig sociaal inzicht. Zij worden thuis, op school en in hun vrije tijd vaak overvraagd, wat kan leiden tot faalervaringen en een laag zelfbeeld (De Wit et al., 2011; Roos, 2017; Kaal et al., 2017). IQ is een belangrijke maat voor een lvb. In de laatste versie van de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5) bevatten de diagnostische criteria overigens geen IQ-scores meer, maar typologische beschrijvingen van verschillende maten van ernst van het achterblijven van het functioneren, waarin naast de deficiënties in de intellectuele functies tevens de deficiënties in het adaptieve functioneren van belang zijn in zowel het conceptuele als het sociale en praktische domein (APA, 2013). Bij een lvb loopt niet alleen de cognitieve ontwikkeling achter bij de ontwikkeling die op een bepaalde leeftijd wordt verwacht maar ook de ontwikkeling van inzicht en vaardigheden op sociaal en emotioneel vlak verloopt langzamer. De sociaal-emotionele ontwikkeling gaat de cognitieve ontwikkeling niet voorbij, maar bereikt in het meest gunstige geval een niveau dat daarmee vergelijkbaar is. Vaak vertoont de sociaal-emotionele ontwikkeling echter nog een grotere achterstand dan op basis van het cognitief functioneren zou worden verwacht (Roos, 2017). Jongeren met een lvb ondervinden problemen met de informatieverwerking. De informatieverwerking verloopt vaak vertraagd waardoor het denktempo lager is. Er is meer tijd nodig om informatie te verwerken. Ook kan er minder flexibiliteit in het denken zijn, waardoor men starre gedachten heeft, wat soepele aanpassing aan verschillende situaties belemmert. Zij hebben moeite met het overzien van sociale situaties en het gedrag van anderen wordt niet altijd goed begrepen. Zij hebben moeite om zich in de anderen te verplaatsen en emoties van anderen te herkennen.

Gevolgen voor de werkzaamheid van de kernelementen

De kenmerken van cognitieve en sociaal-emotionele beperkingen van jongeren met een lvb hebben consequenties voor de werkzaamheid van de kernelementen van Halt. De Wit et al. (2011) hebben richtlijnen geformuleerd waaraan interventies voor jongeren met een lvb moeten voldoen. Als rekening wordt gehouden met deze richtlijnen kan de werkzaamheid van de kernelementen bij jongeren met een lvb worden bevorderd.

Gesprekstechnieken en Leeropdracht

Jongeren met een lvb hebben moeite met abstract denken. Leren en denken is meer gericht op het hier en nu en op datgene wat ze zich concreet kunnen voorstellen. Dit heeft gevolgen voor de generalisatie van het geleerde maar ook voor de mogelijkheden tot reflectie, het inzien van oorzaak-gevolgrelaties en overzien van gevolgen van keuzes. Leeropdrachten die niet concreet zijn en een hoog abstractieniveau hebben zijn te moeilijk voor deze jongeren. Het beoogde doel kan niet worden bereikt. De verwachting is dat het ook

frustratie en faalervaringen kan opleveren. Jongeren met een lvb leren gemakkelijker door veelvuldig te oefenen in de praktijk.

Jongeren met een lvb hebben een minder goed functionerend werkgeheugen waardoor ze minder dingen opslaan en minder goed opslaan in het langetermijngeheugen. Oefenstof moet concreet zijn, vereenvoudigd en gestructureerd worden om het beoogde effect te bereiken. Ook de communicatie moet worden afgestemd op het niveau van de jongere.

Excuusgesprek, schadeherstel en werkopdracht

Bij jongeren met een lvb is er sprake van een minder ontwikkeld taalgebruik en begrip van taal. Er kan sprake zijn van een beperkte woordenschat en minder begrip van woorden. Snow & Sanger (2011). Hayes & Snow (2013) en Snow (2013) gaan uitgebreid in op de consequenties van taalproblemen in bredere zin bij jonge daders voor herstelgerichte groeps gesprekken. Groepsconferenties, maar ook het excuusgesprek vragen verbale vaardigheden (zowel expressief als receptief) die jongeren met taalproblemen vaak niet hebben. Dit kan leiden tot verkeerde interpretatie van het excuus door slachtoffers wat een negatief effect heeft op de uitkomst van het excuusgesprek. Jongeren kunnen zich na afloop nog meer gestigmatiseerd voelen door de reacties of afwijzing van het slachtoffer.

De informatieverwerking van jongeren met een lvb verloopt trager. Dit kan ervoor zorgen dat ze tijdens het excuusgesprek niet meteen antwoord geven op een gestelde vraag. Minder flexibiliteit in het denken en starre gedachten zorgen ervoor dat soepele aanpassing aan verschillende situaties belemmerd wordt. Als het slachtoffer in het excuusgesprek niet reageert op een wijze die past bij de beperking van de jongere met een lvb, dan kan dit gevolgen hebben voor het goede verloop van het gesprek.

Tekorten in sociale vaardigheden en sociaal gedrag, moeite hebben met perspectief en empathie kunnen tot stressvolle situaties en misverstanden leiden in het excuusgesprek, waardoor het beoogde doel niet wordt bereikt of zelfs een negatief effect optreedt.

Tot slot verloopt de morele ontwikkeling langzamer bij jongeren met een lvb en worden de hogere niveaus van moraliteit niet gehaald.

Ouderbetrokkenheid

Bij jongeren met een lvb is het betrekken van ouders of het netwerk van belang voor generalisatie van het geleerde. Dit vraagt om een actiever inzet dan alleen aanwezig zijn bij de gesprekken. Het netwerk inzetten om een veilig en positieve leeromgeving te creëren en ondersteuning te bieden in moeilijke situaties wordt bij jongeren met een lvb als voorwaarde geformuleerd voor een goede generalisatie van het geleerde in andere situaties. Aandachtspunt daarbij is dat ouders ook een lvb kunnen hebben.

Het is volgens de Wit et al. (2011) verder van belang om een interventie in te richten op basis van uitgebreide diagnostiek naar de tekorten in vaardigheden en functies.

Andere aandachtspunten zijn dat jongeren met een lvb vaak instemmen met suggesties en vragen, bijvoorbeeld tijdens een verhoorsituatie. Dit kan ook een rol spelen bij de doorverwijzing naar Halt. Heeft de

jongere goed begrepen wat de doorverwijzing inhoudt en welke consequenties het niet meewerken heeft? Daarbij speelt dat jongeren vaak niet intrinsiek gemotiveerd zijn en dat zij moeite hebben met zich aan afspraken houden, bijvoorbeeld met op tijd komen. Dit is veelal geen onwil, maar onkunde (Moonen, De Wit & Hoogeveen, 2011).

Gevolgen voor de Halt-afdoening

Snickers et al. (2017) melden dat bij Halt specifieke aandacht is voor jongeren met een lvb: er vindt een pilot plaats met screenen van lvb met behulp van een screeningsinstrument (SCIL) en er is een e-learning module ontwikkeld voor medewerkers over de omgang met jongeren met een lvb.

Leeropdrachten worden afgestemd op het niveau van de jongeren. Dit wordt bepaald op basis van het niveau van onderwijs dat de jongere volgt (of heeft gevolgd). Uit de pilot met de SCIL blijkt echter dat dit niet altijd een goede indicator is voor mogelijke lvb (Smits, 2016). Daarnaast geven Halt-medewerkers in dit onderzoek aan dat ook de leeropdrachten voor het laagste niveau vaak nog te moeilijk zijn voor jongeren met een lvb.

Jongeren met een lvb hebben meer oefening nodig om zich vaardigheden eigen te maken dan nu binnen de Halt-afdoening wordt aangeboden. Uitgebreidere voorbereiding van en het oefenen met het excuus is nodig. Bovendien lijkt het een risico om jongeren alleen of met ouders het excuusgesprek te laten voeren. De betrokkenheid van ouders is bij jongeren met een lvb nog belangrijker in verband met de generalisatie van het geleerde.

Als jongeren niet goed meewerken dan kunnen zij worden terug gemeld aan de politie en doorverwezen naar OM. Bij jongeren met een lvb is niet goed meewerken eerder onkunde dan onwil.

Bij het plaatsen van een jongere in een organisatie voor het uitvoeren van een werkopdracht moet rekening worden gehouden met de mogelijkheden voor passende bejegening door de begeleider op de locatie waar de leeropdracht wordt uitgevoerd.

5.5 Autisme Spectrum Stoornis

Er is geen specifiek onderzoek beschikbaar naar de werkzaamheid van de kernelementen bij mensen met een ASS. Ook systematisch onderzoek naar adolescenten met een ASS en delinquentie is niet voorhanden. Wel zijn er studies over de effectiviteit van specifieke interventies, bijvoorbeeld sociale vaardigheidstrainingen bij personen met een ASS en studies die de prevalentie van personen met ASS in het justitieel kader beschrijven. In studies naar herstelrecht wordt melding gemaakt van specifieke richtlijnen voor de toepassing bij personen met een ASS (bijvoorbeeld Zinsstag & Chapman, 2012). Dezelfde werkwijze als bij lvb wordt hier gebruikt. Vanuit de beschrijving van de kenmerken van ASS wordt gekeken naar de invloed op de werkzaamheid. Ook wordt gebruik gemaakt van de JGZ-richtlijn voor signalering en diagnose van een ASS.

Kenmerken

Een ASS wordt gezien als een neurobiologische ontwikkelingsstoornis die volgens de DSM-5 (APA, 2013) gekenmerkt wordt door twee criteria: persisterende deficiënties in sociale communicatie en sociale

interactie in uiteenlopende situaties en beperkte en repetitieve gedragspatronen. Personen met ASS hebben moeite met empathie, non-verbale communicatie, sociale interactie en in het begrijpen van relaties. Beperkte repetitieve gedragspatronen, interesses en activiteiten manifesteren zich als volgt:

- ③ Stereotiep(e) of repetitieve motorische bewegingen, gebruik van voorwerpen of spraak (zoals eenvoudige motorische stereotypieën, speelgoed in een rij zetten of voorwerpen ronddraaien), echolalie, idiosyncratische uitdrukkingen.
- ③ Hardnekkig vasthouden aan het zelfde, inflexibel gehecht zijn aan routines of geritualiseerde patronen van verbaal of non-verbaal gedrag (bijvoorbeeld extreem overstuur bij kleine veranderingen, moeite met overgangen, rigide denkpatronen, rituele wijze van begroeten, de behoefte om steeds dezelfde route te volgen of elke dag hetzelfde te eten).
- ③ Zeer beperkte, gefixeerde interesses die abnormaal intens of gefocust zijn (bijvoorbeeld een sterke gehechtheid aan of preoccupatie met ongebruikelijke voorwerpen, bijzondere specifieke of hardnekkige interesses).
- ③ Hyper- of hypo-reactiviteit op zintuiglijke prikkels of ongewone belangstelling voor zintuiglijke aspecten van de omgeving (bijvoorbeeld ongevoeligheid voor pijn en/of, temperatuur, een negatieve reactie op specifieke geluiden of texturen, excessief ruiken aan of aanraken van voorwerpen, visuele fascinatie met lichten en beweging).

(Bron: richtlijn jgz)

Gevolgen voor de werkzaamheid van de kernelementen

De beperkingen van ASS bepalen de werkzaamheid van het excuusgesprek: de mate waarin de jongeren in staat zijn om empathie te tonen en zich in te leven in de situatie van het slachtoffer, en de wijze waarop ze non-verbaal communiceren in het excuusgesprek kan de uitkomst van het excuusgesprek en de gevolgen voor (of invloed op) de jongere bepalen. De gevolgen van beperkte empathie en tekorten in communicatievaardigheden zijn al beschreven bij lvb (zie hierboven).

Stereotiepe reacties van personen met een ASS kunnen bij de slachtoffers in het excuusgesprek een reactie oproepen waardoor de jongere zich gestigmatiseerd voelt en het excuusgesprek een negatief effect heeft. Ook de bejegening van de jongeren tijdens een werkopdracht zal een rol spelen bij het effect van de werkopdracht.

Gevolgen voor de Halt-afdoening

Net als bij jongeren met een lvb heeft een ASS gevolgen voor de bejegening van de jongeren door de Halt-medewerker en de inrichting van de gesprekken, de leeropdrachten en het excuusgesprek. Bij het plaatsen van een jongere voor een werkopdracht moet rekening worden gehouden met de mogelijkheden voor passende bejegening door de werkbegeleider op de locatie waar de werkopdracht wordt uitgevoerd.

5.6 Tekorten in executieve functies, emoties en sociale cognitie

In 2016 is een uitgebreide overzichtsstudie gepubliceerd naar neurowetenschappelijke toepassingen in de jeugdstrafrechtketen (Cornet et al., 2016). Deze studie is als basis gebruikt voor de beschrijving van

relevante neurobiologische kenmerken in relatie tot de werkzaamheid van de kernelementen. Er zijn geen specifieke studies voorhanden die de relatie hebben onderzocht tussen neurobiologische factoren en herstelrecht, leeropdrachten of gesprekken.

Kenmerken

Executieve functies zijn complexe cognitieve functies die een beroep doen op onder andere zelfbeheersing, planningsvermogen en flexibiliteit. Empathie en herkenning, verwerking en regulatie van emoties zijn belangrijk voor het realiseren van inzicht in de gevolgen van eigen gedrag. Daarbij is het vermogen tot zelfregulatie, i.e. het sturen van eigen denken, emoties en gedrag een belangrijke factor (Cornet, et al., 2016). De executieve functies, de sociale cognities en emoties en het vermogen tot zelfregulatie zijn bij jongeren met antisociaal gedrag vaak verstoord (Cornet et al., 2016). Tekorten in zelfregulatie hangen ook samen met beloningsgevoeligheid. Sommige jongeren zijn minder gevoelig voor straf en meer gevoelig voor beloning.

Gevolgen voor de werkzaamheid van de kernelementen

Op basis van de literatuur over samenhang tussen neurobiologische kenmerken en antisociaal gedrag kunnen de gevolgen voor de werkzaamheid van de kernelementen worden afgeleid. Jongeren die moeite hebben om sociale informatie te snappen, andermans emoties te begrijpen en zich in een ander te kunnen verplaatsen (empathiseren) zullen meer moeite hebben met het inzien van de consequenties van hun gedrag op het slachtoffer. In het excuusgesprek is het mogelijk dat zij de reactie van het slachtoffer niet of moeilijk begrijpen en daar mogelijk niet adequaat op reageren, waardoor vervolgens het slachtoffer op een dusdanig manier reageert dat de jonger zich gestigmatiseerd of aangevallen voelt. Het beoogde effect van het excuusgesprek wordt dan niet bereikt. Het kan zelfs een negatief effect hebben. Jongeren die tekorten hebben in zelfregulatie kunnen tijdens het excuusgesprek (maar ook in de gesprekken met Halt) problemen hebben met hun zelfbeheersing. Dit kan gevolgen hebben voor het goede verloop van het excuusgesprek maar ook voor de begeleiding door de Halt-medewerker.

Bij jongeren die minder gevoelig zijn voor straf zal de buitenstrafrechtelijk aanpak – zolang die niet als straf wordt gezien - vermoedelijk meer effect hebben dan een strafrechtelijk aanpak.

Consequenties voor de Halt-afdoening

Het excuusgesprek wordt veelal door de jongere (samen met de ouders) gevoerd. Het wordt voorbereid en geoefend met de Halt-medewerker. De Halt-medewerker is echter alleen aanwezig bij het gesprek als dat nodig is voor het herstel van de relatie met het slachtoffer. Bij jongeren waarbij sprake is van een tekort in sociale cognitie, executieve functies en/of zelfregulering draagt het voeren van een excuusgesprek zonder begeleiding risico's die van invloed kunnen zijn op het effect van het excuusgesprek. Tekorten in sociale cognitie, executieve functies en zelfregulering hebben ook gevolgen voor de gesprekstechnieken die passen bij de jongeren.

5.7 Culturele achtergrondfactoren

De werkzaamheid van de kernelementen is mogelijk anders binnen verschillende culturele groepen. Het literatuuronderzoek is beperkt tot groepen binnen Nederland met een andere culturele achtergrond.

Kenmerken

Er is veel discussie in de Nederlandse literatuur over cultuur als verklarende factor voor criminaliteit (Bovenkerk & Fokkema, 2015; Bovenkerk, 2014; Bovenkerk 2009; De Jong & Kaal, 2017). Uit onderzoek is bekend dat bijvoorbeeld Marokkaanse jongeren minder schuld bekennen: zij blijven ontkennen (Wartna et al., 1999; Wermink et al., 2015).

Schaamte speelt een andere rol in collectivistische culturen dan in individualistische culturen. In individualistische westerse culturen ligt bij schaamte meer de focus op gevoelens van schuld over het eigen falen. Deze gevoelens worden in Westerse culturen vaker geuit door het compenseren van de ander (bijvoorbeeld excuus aanbieden) of de ander als bovengeschiedt te stellen. Het erkennen en bekennen van het eigen aandeel in het gebeurde wordt ook als een passende reactie gezien op gevoelens van schaamte. In meer collectivistische culturen ligt de focus van schaamte meer op de angst dat er op een negatieve manier over je gepraat wordt in de gemeenschap (Hofstede 2002). De schaamte treedt op bij overtreding van een belangrijke sociale norm door de persoon zelf of door familie. Uitingen van schaamte zijn eerder vermijding van aard, zoals het vermijden van andere mensen (Prikker, 2015, Kool, 2011). Bij Marokkaanse jongeren speelt de straatcultuur een belangrijk rol in het bekennen van schuld en het voelen van schaamte (De Jong & Kaal, 2017; De Jong, 2007). Zij willen niet afgaan tegenover de groep.

De mate waarin jongeren met een migratieachtergrond zich gestigmatiseerd en achtergesteld voelen is van invloed op hun identiteitsbeleving. Zij voelen dat ze in het oog worden gehouden, wat de verdere stigmatisering in de hand werkt (De Jong, 2007; Pels, 2008). Ook bij andere migrantengroepen speelt marginalisatie en ervaren discriminatie een rol bij het ontwikkelen van probleemgedrag (Paalman et al., 2010; Distelbrink & Pels, 2008; Yerden, 2010).

In gezinnen met een migratieachtergrond wordt vaker gebruik gemaakt van een meer autoritaire controle en het disciplineren met behulp van straf (Pels, 2008; Distelbrink, 2008; Andel et al., 2012). Zoals in hoofdstuk 4 aangegeven hangen meer autoritaire opvoedingsstijlen gebaseerd op macht samen met vertraging in de morele ontwikkeling.

Gevolgen voor de werkzaamheid van de kernelementen

Schaamte is een belangrijk werkzaam element bij het excuusgesprek. Jongeren met een collectivistische culturele achtergrond zullen eerder vermijding gedrag vertonen dan excuus aan bieden. Omdat excuus aanbieden in aanwezigheid van ouders het gezichtsverlies vertrekt voor ouders en jongeren zullen zij het opgelegd excuus als moeilijk ervaren. Dit kan gevolgen hebben voor de mate waarin het excuus als oprecht ervaren wordt door het slachtoffer. De achtergrond van het slachtoffer (zelfde culturele achtergrond of niet) speelt tevens een rol in de werkzaamheid van het excuus. De mate waarin de jongere zich al gemarginaliseerd of gediscrimineerd voelt zal tevens van invloed zijn op zijn houding en reacties tijdens het

excuusgesprek. Cultuurspecifieke aspecten van schaamte kunnen ook een rol spelen in het effect – maar ook de mogelijkheden van ouderbetrokkenheid.

Gevolgen voor de Halt-afdoening

Als jongeren van Marokkaanse achtergrond minder vaak schuld bekennen, betekent dit dat zij naar verhouding minder vaak worden doorverwezen naar Halt. Het bekennen van schuld is een voorwaarde voor doorverwijzing. Uit de cijfers over de herkomst van jongeren die naar Halt worden doorverwezen blijkt inderdaad dat het aandeel jongeren met een niet-westerse achtergrond, en meer specifiek Marokkaanse achtergrond, veel lager is dan bij geregistreerde verdachten in politiestructuren (www.cbs.nl en Van der Laan & Goudriaan, 2016)¹³.

Bij het excuusgesprek is meestal geen Halt-medewerker aanwezig. Bij jongeren en ouders waar schaamte een andere rol speelt en bij jongeren die zich sterk gemarginaliseerd of gediscrimineerd voelen kan dit tot gevolg hebben dat het excuusgesprek niet op een goede manier wordt uitgevoerd.

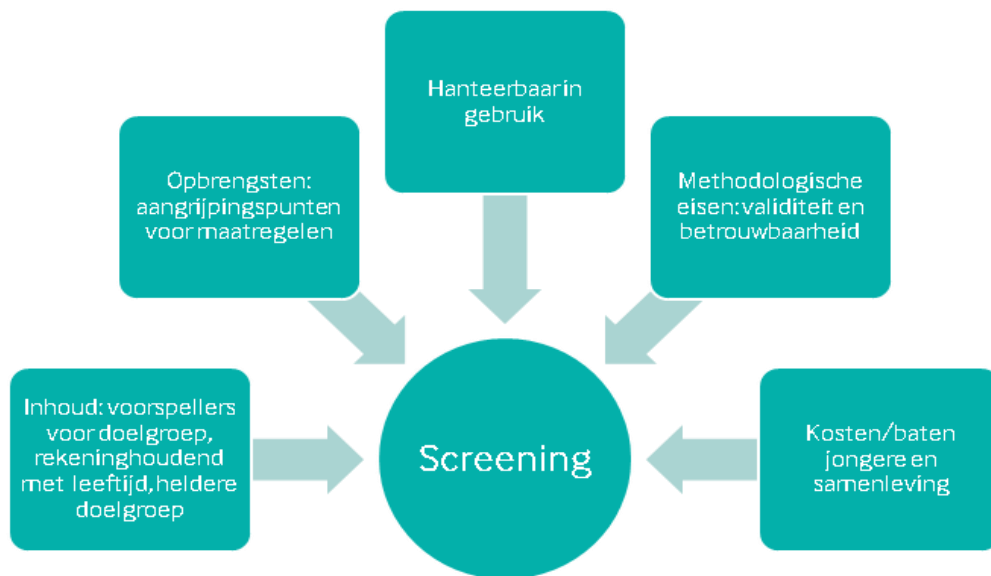
5.8 Screening in de literatuur

Om een passende invulling te geven aan de Halt-afdoening en het meer effectief in te zetten is het van belang rekening te houden met de kenmerken van specifieke doelgroepen, en met de beperkingen en mogelijkheden van de jongeren. In de praktijk van Halt wordt nog beperkt gescreend op kenmerken van de doelgroepen. In deze paragraaf beschrijven we aan welke voorwaarden screening moet voldoen op basis van de literatuur en de mogelijkheden voor screening door Halt.

Screening en randvoorwaarden

Op basis van de literatuur en richtlijnen (Scholte en Doreleijers, 2001; Baartman, 1998 in Scholte en Doreleijers, 2001) en op basis van screening van geestelijke gezondheidsproblemen bij jongeren met delinquent gedrag (Bailey en Tarbuck, 2006; Grisso en Underwood, 2004) moet screening van delinquenten aan voorwaarden met betrekking tot de inhoud van de screening voldoen, zoals de opbrengsten, de hanteerbaarheid in het gebruik, methodologische eisen en kosten en baten voor de jongere en de samenleving (zie ook onderstaand figuur). Deze voorwaarden brengen met zich mee dat kennis en kunde nodig is om screenen, signaleren en doorverwijzen goed te kunnen uitvoeren.

¹³ In 2014 is het aantal jongeren bij Halt met een Marokkaanse achtergrond 7%, onder het aantal geregistreerde verdachten 12%. Het aantal jongeren met een allochtone achtergrond bij Halt is 35% en onder het aantal geregistreerde verdachten 46%.

Mogelijkheden voor screening van de specifieke doelgroepen

In bijlage 11 geven we eveneens een overzicht van verschillende screeningsinstrumenten voor de doelgroepen die in dit hoofdstuk besproken zijn. Het betreft screeningsinstrumenten waarmee een *vermoeden* van een kenmerk in kaart wordt gebracht, het zijn geen diagnose-instrumenten. Bij de selectie hebben we gekeken naar actualiteit en toepasbaarheid. Wanneer instrumenten zijn 'ingehaald' door een nieuwer instrument zijn ze hieronder niet opgenomen.

Screening van de Halt-jongeren kan dit inzicht mogelijk verschaffen. Halt screent al op criminogene factoren middels het Halt-signaleringsinstrument. Halt-jongeren worden bij aanvang van het traject niet gescreend op een lvb, een ASS en neurologische kenmerken. Wel wordt bij de invulling van de straf, bijvoorbeeld de wijze van gespreksvoering en de keuze van de leeropdrachten volgens medewerkers meer algemeen rekening gehouden met de kenmerken van de jongere. Verder heeft in 2016 een pilot plaatsgevonden waarbij Halt-jongeren zijn gescreend op een lvb.

Zoals gezegd wordt bij Halt niet gescreend op een ASS en op neurologische kenmerken en is het de vraag of dit, gezien de kennis en kunde die deze screening vereist binnen de Halt-aanpak praktisch mogelijk is.

5.9 Samengevat

Op basis van de kenmerken van de specifieke doelgroepen kan worden geconcludeerd dat bij de uitvoering en inrichting van de Halt-afdoening rekening moet worden gehouden met het recidiverisico, het type delict, de ontwikkelingsleeftijd (het niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling), culturele kenmerken, tekorten in executieve functies, emoties en sociale cognitie en met de specifieke kenmerken van een lvb en een ASS. De kenmerken kunnen echter ook van invloed zijn geweest op het plegen van het delict waarvoor ze naar Halt zijn verwezen. Als de Halt-afdoening wil aansluiten bij de behoeften van de jongeren en de beoogde doelen wil bereiken, dan zal daar bij de invulling van de Halt-afdoening rekening mee moeten worden gehouden.

Gesprek met de jongere

In gesprek gaan met de jongere kan bijdragen aan meer inzicht in de immateriële en materiële gevolgen van zijn gedrag en het besef dat zijn gedrag verkeerd is, mits er aan de volgende voorwaarde wordt voldaan.

- ① Er wordt aangesloten bij het niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van de jongere.

Excuusgesprek

Een excuusgesprek kan bijdragen aan het inzicht van de jongere in de gevolgen van zijn gedrag en het besef dat het gedrag verkeerd is, mits het aan de volgende voorwaarden voldoet:

- ① Er wordt aangesloten bij het niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van de jongere.
- ① Er is een Halt-medewerker aanwezig (of andere begeleider) tijdens het gesprek bij jongeren met een lvb of ASS en bij jongeren met een andere culturele achtergrond.

Ouderbetrokkenheid

- ① De opvoedingsvaardigheden van de ouders sluiten aan bij het niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van hun kind.

6 Vergelijkbare interventies

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd uit het literatuuronderzoek met betrekking tot de onderzoeksvraag over werkzame elementen bij vergelijkbare interventies die aan de Halt-afdoening kunnen worden toegevoegd. Eerst wordt een overzicht gegeven van type interventies en programmaonderdelen. In de literatuur viel in eerste instantie op dat de Halt-afdoening gezien moet worden als een buitenstrafrechtelijke aanpak. Deelname aan de Halt-afdoening zorgt ervoor dat de jongere niet de negatieve gevolgen van het voorkomen in justitiële documentatie ondervindt. Dit is expliciet vastgelegd in het jeugdstrafrecht. Halt benoemde dit onderdeel niet als een kernelement. Uit de literatuur bleek dit echter een belangrijk element. Daarom is eerst gekeken naar vergelijkbare interventies in het buitenstrafrechtelijk kader. Vervolgens worden ook vergelijkbare (onderdelen) van strafrechtelijke interventies gepresenteerd.

6.1 Type interventies en programmaonderdelen

Er zijn in de afgelopen decennia talloze meta-analyses en reviews uitgevoerd naar het effect van interventies op recidive bij jeugdige delinquenten. Uit nadere analyse van de interventies die in de meta-analyses en reviews zijn meegenomen bleek in de eerste plaats dat veel van de onderzochte interventies in vergelijking met de Halt-afdoening veel intensievere programma's zijn qua inzet (bijvoorbeeld gezinstherapie, wekelijkse bijeenkomsten op scholen, intensieve supervisie), begeleidingsduur (langere periode van begeleiding), plaatsvindend binnen een klinische hulpverleningscontext (ggz, verslavingscentra) of in scholen. Zoals in de afbakening van de opdracht is aangegeven, is het van belang om de context van de Halt-afdoening voor ogen te houden. Daarom hebben we bij de selectie van vergelijkbare interventies de volgende criteria gehanteerd:

- ② aanpak voor jongeren tussen 12 en 18 jaar;
- ② programma of aanpak voor jongeren die verdacht worden van een delict en contact hebben gehad met de politie;
- ② first offenders;
- ② de aanpak is primair gericht op de dader;
- ② de aanpak is kortdurend (maximaal 3 maanden);
- ② de aanpak bestaat uit een beperkt aantal bijeenkomsten (bijvoorbeeld geen wekelijkse sessies van meerder uren);
- ② de aanpak vindt NIET plaats in een gesloten setting (bijvoorbeeld residentiële jeugdzorg).

Op basis van deze criteria vallen er veel interventies af.

Om de vergelijkbare interventies te kunnen beoordelen, hebben we gebruik gemaakt van een indeling van Lipsey (2009)¹⁴ voor het typeren van het programma of de achterliggende filosofie. Voor de programmacomponenten (kernelementen) wordt de indeling van de Vries et al. (2015) gebruikt, aangevuld met de kernelementen uit de haltafdoening (excuus, schadevergoeding). Daarbij is dus ook gekeken naar kernelementen die geen onderdeel zijn van de Halt-afdoening. In schema 6.1 zijn beide indelingen weergegeven.

Het was niet mogelijk om voor alle interventies de programmacomponenten te benoemen omdat in de meeste reviews geen uitgebreide beschrijving wordt gegeven van de programma's of interventies waarvan het effect wordt onderzocht. Ook in de onderliggende studies wordt veelal geen uitgebreide beschrijving gegeven. Handleidingen zijn vaak niet openbaar en/of via internet beschikbaar.

Schema 6.1 Indeling type interventies en programmaonderdelen

Type interventie (filosofie of verklaringstheorie)	Programmaonderdelen
Toezicht (surveillance)	Schoolbegeleiding
Afschrikking (deterrence)	Werkbegeleiding
Discipline	Gedragsmodellering
Herstelrecht (restorative justice)	Gedragscontract
Begeleiding (counseling)	Materiële of emotionele genoegdoening aan slachtoffer
🕒 individueel	Conflict oplossing
🕒 mentor	Werkstraf (community service)
🕒 gezin	Ouderschapsvaardigheden
🕒 groep	Communicatievaardigheden
🕒 gemengd	Recreatieve activiteiten
Vaardigheidstrainingen	Begeleiding
🕒 gedragsprogramma's	Beloning
🕒 cognitieve gedragstherapie	Self-efficacy
🕒 sociale vaardigheidstraining	Leeropdracht
🕒 ervaringsleren	Schadevergoeding
🕒 schoolvaardigheden	Excuus of herstelgesprek
🕒 werk gerelateerde vaardigheden	
Geïntegreerde aanpak (bijv. casemanagement)	

In meta-analyses worden vooral studies meegenomen die voldoen aan de hoge kwaliteitstandaarden voor onderzoek (experimenteel onderzoek). Dit is minder het geval in de meer beschrijvende reviews. Er kan een zekere bias zitten in de selectie. Interventies die niet (goed) zijn onderzocht, zijn op deze manier niet gevonden.

De reviews die we als uitgangspunt hebben genomen en de meeste onderliggende studies onderzoeken het effect op recidive en veel minder de intermediaire doelen. Daarnaast analyseren bijna alle reviews het effect van de typen interventies (als geheel) en niet het effect van componenten of kernelementen. Een

¹⁴ In de verschillende reviews worden andere indelingen gebruikt voor het typeren van de interventies (zie Campbell Collaboration, Lipsey (2009) en Schwalbe et al. (2012), Koehler et al 2013). In dit onderzoek is gekozen voor de indeling van Lipsey (2009) omdat die de meest omvattende indeling is.

uitzondering hierop is het onderzoek van de Vries et al. (2015). Zij hebben in hun analyses ook gekeken naar welke programmakenmerken het meeste effect laten zien. Tot slot richt de meerderheid van de reviews zich op een brede range van delict plegers (bijvoorbeeld Kurtz, 2002; Lipsey, 2009; Wilson, Lipsey & Soydan, 2003; Koehler et al., 2013; Wilson & Hoge, 2012). In de analyses maken zij niet altijd onderscheid tussen first-offenders en jongeren die al veroordeeld zijn voor meerdere delicten (meer- en veelplegers) en tussen de mate van recidiverisico. Deze variabelen worden ook niet altijd meegenomen in de analyses. Slechts een beperkt aantal reviews richt zich op first offenders. De Vries et al. (2015) voerden wel een meta-analyse uit naar welke programma's en programma-ingrediënten het meest effectief zijn om te voorkomen dat first offenders recidiveren. Vooral studies – en interventies – gericht op first offenders zijn relevant voor dit literatuuronderzoek.

6.2 Halt als buitenstrafrechtelijke aanpak

Bij het zoeken naar vergelijkbare interventies is in de eerste plaats gezocht naar interventies die buitenstrafrechtelijk worden uitgevoerd. Dit is namelijk een belangrijk kenmerk van de Halt-afdoening. Omdat het onderzoek moet leiden tot mogelijke verbeteringen voor de Halt-afdoening is het van belang dat de verbeteringen in een buitenstrafrechtelijke aanpak passen.

De Halt-afdoening is ontstaan als alternatieve sanctie met als doel te voorkomen dat de jongeren die een eerste keer een delict plegen een strafblad krijgen. Vijf van de 20 overzichtsartikelen onderzoeken het effect van een buitenstrafrechtelijke aanpak op recidive (McGarth, 2008; Lipsey 2009; Petrosino et al., 2010; Wilson & Hoge, 2012; Schwalbe et al., 2010; Evans-Chase & Zhou, 2014). In de Engelse literatuur wordt gebruik gemaakt van de term 'diversion' voor buitenstrafrechtelijke aanpak. 'Diversion' betekent letterlijk afwending of afleiding. Het doel van 'diversion' is te voorkomen dat jongeren in het jeugdstrafrechtstelsel terecht komen en een strafblad krijgen, maar ze wel verantwoordelijk te stellen voor hun daden (Beck et al. 2006). De jongeren worden afgewend van het strafrechtelijk systeem.

Het concept van een buitenstrafrechtelijke aanpak is gebaseerd op de **labeling theorie** die stelt dat het doorverwijzen van sommige jongeren naar het jeugdstrafrecht meer kwaad dan goed doet omdat het hen onbedoeld stigmatiseert en belemmert (Becker, 1963; Lundmann, 1993). Individuen die bestempeld of gestigmatiseerd worden als afwijkend zijn eerder geneigd om een afwijkende identiteit te ontwikkelen. Zij worden daardoor eerder meer dan minder afwijkend dan wanneer ze niet als dusdanig bestempeld zijn. Het 'label' dat zij overnemen, bepaalt hoe de jongeren zichzelf zien, hun toekomstige gedrag en de sociale rollen die ze aannemen (Wilson & Hoge, 2012; Beck et al., 2006; Kavish, 2012). Zo blijkt uit de review van Petrosino et al. (2010) dat in vijf studies bij jongeren die strafrechtelijk worden vervolgd meer zelf gerapporteerde delicten voorkomen dan bij jongeren met een buitenstrafrechtelijke aanpak.. Jongeren die als delinquent worden bestempeld, zijn volgens de theorie dus meer geneigd zichzelf als delinquent te zien en worden ook eerder zo gezien door anderen, zoals politie, instanties en ouders. Politie en instanties letten meer op deze jongeren waardoor hun delinquent gedrag ook eerder wordt gerapporteerd. Smith et al. (2004) stellen vast dat de manier waarop ouders tegen het gedrag van hun kind aankijken en het vervolgens monitoren van invloed is op de manier waarop de jongeren hun gedrag bestempelen. Ook hier is dus sprake van 'labeling' die kan leiden tot recidive.

Of een buitenstrafrechtelijke aanpak effect heeft op recidive is in meerdere meta-analyses onderzocht. De resultaten van die analyses zijn niet eensluidend (zie tabel 1 in bijlage 10). In twee reviews (McGarth, 2008; Evans-Chase & Zhou, 2014) worden geen conclusies getrokken, Petrosino et al. (2013) en Wilson & Hoge (2012) vinden wel een positief effect op recidive en Schwalbe et al. (2012) en Lipsey (2009) vinden geen effect.

Er zijn meerdere factoren die een verklaring kunnen geven voor de niet eensluidende effecten van een buitenstrafrechtelijke aanpak.

Ten eerste verschilt de invulling van de buitenstrafrechtelijke aanpak sterk in de onderliggende studies. De interventies lopen uiteen van alleen een waarschuwing of alleen slachtoffer-dader bemiddeling tot verschillende vormen van gezinstherapie en alle mogelijke combinaties. In sommige reviews wordt de recidive bij buitenstrafrechtelijke aanpak overall vergeleken met de recidive bij een strafrechtelijke aanpak, en bij andere reviews wordt gekeken naar het verschil tussen verschillende aanpakken. De invulling van de buitenstrafrechtelijke aanpak beïnvloedt sterk de gevonden mate van effectiviteit (Lipsey, 2009). Lipsey (2009) en Schwalbe et al. (2012) vonden echter geen effect van 'diversion' na controle op recidiverisico en andere achtergrondvariabelen. Het type programma dat wordt ingezet heeft wel effect. Interventies gericht op het gezin laten het meeste effect zien op recidive, los van of de aanpak strafrechtelijk of buitenstrafrechtelijk is. Mears et al. (2016) stellen ook vast dat de theoretische onderbouwing van de interventies die binnen de buitenstrafrechtelijk aanpak vallen niet altijd duidelijk is. Dit bemoeilijkt de verklaring van het effect.

Ten tweede verschillen de onderzochte groepen jongeren in recidiverisico. Petrosino et al. (2010) vonden dat een buitenstrafrechtelijke aanpak recidive verminderend is voor jongeren met een laag recidiverisico, maar niet voor jongeren met een gemiddeld en een hoog recidiverisico. Voor lage risicjongeren zijn programma's met een minimum aan begeleiding en een maximum aan 'diversion' (bijvoorbeeld alleen een waarschuwing) het meest effectief. Petrosino et al. (2010) rapporteren in hun review echter ook drie studies waar geen effect wordt gevonden van een buitenstrafrechtelijke aanpak op recidive bij first offenders. De inhoud van de buitenstrafrechtelijke aanpak was echter divers. Bij een van de studies (Hintzen et al., 1979) is geen informatie beschikbaar over de inhoud van de buitenstrafrechtelijke aanpak. Het type delict kan mogelijk ook een rol spelen. In een studie betrof het voornamelijk alcohol- en drugsgebruik (Patrick & Marsh, 2005). Het lijkt dat het recidiverisico bij de jongere meer bepalend is voor effectiviteit van de buitenstrafrechtelijke aanpak op recidive dan of de jongere een first offender is of niet.

Ten derde speelt het moment in het strafrechtelijke proces waarop de jongere wordt doorverwezen naar de buitenstrafrechtelijke aanpak een rol: direct na contact met de politie of nadat de jongere al voor een rechtbank is verschenen. Wilson & Hoge (2012) vonden bij jongeren met een laag recidiverisico een groter effect op recidive als zij werden doorverwezen na contact met de politie in vergelijking met een verwijzing door de rechtbank. De jongeren die werden doorverwezen na contact met de politie recidiveerden minder dan jongeren die later in het proces werden doorverwezen. Bij jongeren met een midden en hoog recidiverisico maakt het moment waarop zij worden doorverwezen geen verschil. In andere meta-analyses

wordt het moment van doorverwijzen niet meegenomen in de analyse. Er is nog geen goede review beschikbaar die enkel kijkt naar buitenstrafrechtelijke aanpakken waarbij er sprake is van doorverwijzing door de politie na het eerste contact met de politie. In die behoefte wordt in de loop van 2017 voorzien door Wilson et al. (2016). Zij hebben een dergelijk review aangekondigd bij de Campbell corporation.

Ten vierde zijn de verschillen deels te verklaren door de verschillende inclusiecriteria met betrekking tot de kwaliteit die in de meta-analyses zijn gehanteerd. Als alleen gekeken is naar studies die voldoen aan de eisen voor hoge kwaliteit van onderzoekdesigns¹⁵ dan wordt geen groter positief effect van een buitenstrafrechtelijke aanpak op recidive gevonden dan van een reguliere strafrechtelijke aanpak. Het effect is vooral gevonden bij studies met een onderzoeksdesign van lagere kwaliteit.

Ten vijfde kunnen inconsistente implementatie van de aanpak en inconsistent gebruik van de aanpak bij de beoogde doelgroep van invloed zijn op het gevonden effect (Mears et al., 2016). Niet in alle studies is informatie beschikbaar over programma-integriteit en implementatie, waardoor deze variabelen niet altijd kunnen worden meegenomen.

Tot slot kan een buitenstrafrechtelijke aanpak door jongeren als meer indringend worden ervaren dan een strafrechtelijke aanpak, bijvoorbeeld als de aanpak bestaat uit een intensieve therapie of interventie. Dit kan gevolgen hebben voor de wijze waarop zij zichzelf zien, op hun toekomstige handelen en op eventuele recidive.

Omdat in de meeste studies onvoldoende informatie beschikbaar is over moderatorvariabelen, is er tot nu toe onvoldoende bewijs om de onderliggende mechanismen goed te beschrijven. Het is niet helemaal duidelijk of, bij wie en onder welke condities er wel of geen sprake is van labeling bij een buitenstrafrechtelijke aanpak, en wat de grootte van effect is (Petrosino et al., 2010; Mears et al., 2016). Er is dus geen eensluidend bewijs voor bij wie een buitenstrafrechtelijke aanpak wel of niet werkt. Wel zijn er aanwijzingen dat een buitenstrafrechtelijke aanpak geen negatief effect heeft op recidive (i.e. recidive doet toenemen) en dat het meer positief effect kan hebben dan een strafrechtelijke aanpak bij jongeren met minder ernstige problemen en minder ernstige delicten (lager recidiverisico).

6.3 Vergelijkbare buitenstrafrechtelijke interventies

Het literatuuronderzoek leverde zes interventies op die min of meer vergelijkbaar zijn met de Halt-afdoening. In tabel 1 in bijlage 9 zijn de kenmerken van die interventies samengevat.

¹⁵ Minimaal niveau 4 van de Maryland Scale of Scientific Methods (MSSM) (Sherman et al., 1998). Op niveau wordt een vergelijking gemaakt tussen een experimentele en controlegroep waarbij ook gecontroleerd wordt op andere factoren dan alleen deelname aan de interventie/het programma of waarbij deelnemers aan beide groepen slechts kleine verschillen laten zien op relevante kenmerken. Bij een vergelijking op niveau 5 worden deelnemers ad random toegewezen aan de experimentele of controlegroep.

6.3.1 Beschrijving vergelijkbare interventies

Adolescent Diversion Project (ADP)

ADP is een interventie die wordt uitgevoerd door de afdeling psychologie van de Michigan State University (Smith et al., 2004). De jongeren worden naar het project verwezen door de jeugdrechtbank na arrestatie. Gedurende 18 weken worden de jongeren 6 tot 8 uur per week thuis, op school of in de gemeenschap, individueel begeleid. De begeleiding wordt gedaan door vrijwillige psychologiestudenten die hiervoor zijn getraind. De focus ligt op het verbeteren van de vaardigheden van jongeren op meerdere domeinen (relaties, school, werk en vrije tijd). Er hebben meerdere studies plaatsgevonden naar de effectiviteit van het project en de inzet van verschillende modaliteiten in het programma (bijvoorbeeld vrijwilligers uit gemeenschap versus studenten, vooral focus op gezin versus jongeren - Smith et al. 2004). De effectiviteit van het programma op recidive is onderzocht met behulp van RCT. In de experimentele groep (in alle condities) vindt minder recidive plaats in vergelijking met de controlegroep. In een laatste studie is ook het effect van het inzetten van betaalde hulpverleners getoetst met behulp van een RCT. Ook hier leidt de buitenstrafrechtelijke aanpak met begeleiding tot minder recidive dan een strafrechtelijke aanpak, maar ook een buitenstrafrechtelijke aanpak waarbij alleen een waarschuwing is gegeven.

Het programma is gebaseerd op drie theorieën: sociale controle theorie, sociale leertheorie en sociale interactionistische theorie. De interventie vindt plaats in het gezin (family based). De sociale banden met pro-sociale anderen (sociale controle theorie) worden versterkt. Met behulp van een gedragscontract wordt het de jongeren en het gezin aangeleerd om gedragsnormen vast te stellen en die vervolgens te monitoren (sociale leertheorie). De interventie is erop gericht jongeren te versterken zodat ze positieve bronnen in hun omgeving kunnen aanboren (advocacy). Smith et al. (2004) vonden dat positieve gezinsrelaties samenhangen met minder labeling en recidive. Door de buitenstrafrechtelijke aanpak wordt voorkomen dat jongeren gestigmatiseerd worden (sociaal interactionistische theorie) en verdere delicten plegen.

Vergelijking met Halt-afdoening

De interventie is vergelijkbaar met Halt omdat de interventie zich vooral richt op gedragsverandering bij de jongere. Ook de doorlooptijd is vergelijkbaar, maar de interventie is veel intensiever qua tijdsinzet van de begeleiding: 6 tot 8u per week. Ook wordt de interventie door vrijwilligers uitgevoerd in plaats van professionals. De werkwijze met professionals heeft een vergelijkbaar effect. De betrokkenheid van het gezin en de ouders is groter dan bij Halt, maar het is geen gezinstherapie. Deze interventie doet niet aan herstelbemiddeling richting slachtoffer. Het onderdeel 'begeleiding' heeft het meest effect op recidive.

Growing Up FAST (Families and Adolescents Surviving and Thriving)

Het programma is ontwikkeld door de universiteit van Ohio (Gavazi et al., 2000). Growing Up FAST is bedoeld voor jongeren tussen 12 en 16 jaar die voor het eerst of voor een tweede keer gearresteerd zijn voor een delict. Het is een kortdurende oplossingsgerichte interventie. Na een intake met jongeren en ouder(s) waarin taxatie plaatsvindt van het delict en de doelen en dromen van de jongeren met betrekking tot opleiding en beroep. De interventie bestaat uit vijf stappen: 1. psycho-educationele aanpak om risico- en

beschermde factoren van het delict in kaart te brengen, 2. samen met het gezin vaststellen wat zij succesvolle volwassenheid vinden, 3. een bijeenkomst met analyse van de probleemoplossingsvaardigheden van de jongere in relatie tot het delict (delictanalyse) en van gezinsleden met betrekking tot gezinsdefinitie, 4. interne en sociale bronnen (vaardigheden en personen in het sociale netwerk) die kunnen worden ingezet/gevraagd, en 5. actieplan voor jongere en gezin. In de publicatie waar de interventie beschreven staat, wordt melding gemaakt van de resultaten met betrekking tot instroom en dat gegevens over de 6 maanden follow-up verzameld worden. De resultaten van de latere follow-up zijn niet in publicaties terug te vinden. Er is geen informatie over de werkzaamheid van de interventie. Ook is geen informatie te vinden over de huidige stand van zaken van dit programma¹⁶.

Vergelijking met Halt-afdoening

De interventie wordt uitgevoerd bij een vergelijkbare doelgroep als Halt, maar in plaats van de jongeren wordt het hele gezin betrokken bij de aanpak. In die zin is de interventie weinig vergelijkbaar. Actiever betrekken van het hele gezin is een mogelijke aanvulling. Er is geen informatie over de werkzaamheid van de onderdelen van de interventie.

Individualized treatment for shoplifters

Het is niet duidelijk of deze interventie nog operationeel is of dat het om een 'onderzoeks'situatie gaat. De interventie was een van de mogelijkheden binnen een bredere buitenstrafrechtelijke aanpak in Michigan (Kelley et al., 2003). De bredere buitenstrafrechtelijke aanpak staat beschreven bij Juvenile Arbitration (JA) of Accountability Program (AP). Jongeren worden doorverwezen naar het programma door de rechtbank als een alternatief voor de jeugdrechtbank. Op basis van een intake/assessment met een medewerker wordt een plan van aanpak opgesteld. Dit plan kan bestaan uit: werkstraf (community service), schadevergoeding door donatie aan een goed doel, een opstel over het probleem van winkeldiefstal, een excuusbrief aan het slachtoffer, een video over winkeldiefstal, gezinsbegeleiding (begeleiding van ouders en jongere), individuele begeleiding en een civielrechtelijke boete (schadevergoeding aan de winkelier). De jongere en ouders moeten instemmen met het plan. Bij positieve uitvoering van de activiteit in het plan wordt de jongere niet verder vervolgd (geen strafblad). Minimaal een keer per maand komen jongere, een ouder/verzorger en begeleider bij elkaar om de uitvoering van het plan te monitoren. Er is geen informatie over de duur van de begeleiding. De uitval is laag (12%).

Er worden geen achterliggende theorieën genoemd. Aangezien dit een specifieke aanpak is binnen de meer reguliere buitenstrafrechtelijke aanpak veronderstellen we dat de achterliggende theorieën dezelfde zijn als bij JA en AP.

Het effect van de interventie op recidive is getoetst met behulp van een RCT. De controlegroep kreeg enkel maandelijks begeleidende gesprekken. Jongeren in het programma hebben meer verantwoordelijkheid en minder kans om te recidiveren volgens de begeleiders. Ook is de recidive lager dan in de controlegroep. De volgende achtergrondvariabelen hingen samen met minder succesvolle uitkomsten: minderheid

¹⁶ Op vragen over de mail hierover aan de eerste auteur is geen reactie ontvangen.

achtergrond (minority background), druggebruik in gezin, eenoudergezin, grote gezinnen (meer dan 4 kinderen), laag inkomen, eerdere contacten met justitie of jeugdbescherming (youth assistance).

Vergelijking met Halt-afdoening

De interventie is vergelijkbaar met Halt bij het inzetten van een leeropdracht, excuusbrief, schadevergoeding en werkstraf. De invulling verschilt echter per jongere. De inhoud van de aanpak wordt net als bij Halt vastgelegd in een contract dat door ouders en jongeren moet worden ondertekend. De interventie verwijst net als Halt indien nodig naar individuele begeleiding of gezinsbegeleiding en legt dit vast in het plan van aanpak. De interventie verschilt ook van Halt doordat hulp niet wordt uitgevoerd door andere dienstverleners en de begeleiding mogelijk over een langere periode plaatsvindt. Dit laatste leiden we af uit het feit dat er minimaal maandelijks een gesprek plaatsvindt. Er is geen onderzoek gedaan naar de werkzaamheid van de verschillende onderdelen. Het maatwerk heeft meer effect op recidive dan alleen begeleidende gesprekken.

Juvenile Arbitration of Accountability Programma¹⁷

First offenders worden doorverwezen naar een hoorzitting of bijeenkomst geleid door getrainde vrijwilligers. Jongeren en ouders moeten akkoord gaan, jongeren moeten schuld bekennen. Doel van de verschillende interventies is om in het kader van een buitenstrafrechtelijke aanpak, jongeren verantwoordelijkheid te laten nemen voor hun daden, de competenties en het leren van jongeren te stimuleren en de openbare veiligheid te verbeteren door het versterken van de gemeenschap. Samen met jongeren, ouders en slachtoffers wordt een programma gemaakt dat verschillende elementen kan omvatten: schadevergoeding, werkstraf, een 'educational' programma, begeleiding, leeropdracht, excuus, druggebruik programma, herstelgesprek en een bezoek aan de gevangenis. De 'arbitrator' volgt de jongere gedurende 3 maanden. Bij succesvol afronden van het programma volgt geen verdere vervolging (strafblad). Bij niet succesvol afronden wordt de jongere alsnog verwezen naar het strafrechtelijke kader. Social labeling-theorie, sociaal differentiatietheorie en restorative justice worden als de achterliggende theorieën voor de verschillende kernelementen genoemd (Hazen, 2012; Patrick et al., 2004).

Het effect is onderzocht met behulp van een RCT. De jongeren zijn ad random toegewezen aan de experimentele of controlegroep. Er is een trend dat jongeren in deze aanpak minder recidiveren dan jongeren die zijn doorverwezen naar de rechtbank of alleen een intake en een gesprek hebben gehad.

Vergelijking met Halt-afdoening

De onderdelen van het programma lijken veel op Halt met de uitzondering dat vrijwilligers de aanpak uitvoeren in tegenstelling tot professionals en het best passende programma wordt bepaald samen met jongeren, ouders en slachtoffers in plaats van door de professional. De begeleiding vindt ook over een langere periode plaats. Bezoek aan gevangenis is geen onderdeel van Halt. Er is geen onderzoek gedaan naar de werkzaamheid van de verschillende onderdelen.

¹⁷ Dit programma is in verschillende districten in USA ingevoerd onder verschillende namen: Community Juvenile/Youth arbitration program, Juvenile Accountability Program etc. De componenten zijn vergelijkbaar.

Youth Offending Teams (YOT) diversion programs en Swansea Bureau: Non-Criminal Disposal (NCD).

In de UK zijn YOT werkzaam die zorgen voor verwijzing van jongeren naar een buitenstrafrechtelijke aanpak. De invulling van deze aanpak verschilt per regio, maar heeft altijd tot doel te voorkomen dat jongeren verdere delicten plegen. Op basis van een assessment wordt een individueel plan aangeboden met elementen uit het herstelrecht en wordt doorverwezen naar passende hulp. Een voorbeeld van een regionale aanpak is het Non-Criminal Disposal van het Swansea Bureau, waarnaar ook een effectonderzoek is uitgevoerd. Daarom wordt dit specifieke voorbeeld hieronder beschreven.

Na arrestatie wordt door de politie beslist of een jongere in aanmerking komt voor doorverwijzing naar het Swansea Bureau. Na een uitgebreide assessment van de jongere en het slachtoffer hebben jongeren en ouders een bijeenkomst met het bureau. Het bureau bepaalt samen met de politie en een 'community volunteer' of de jongere in aanmerking komt voor NCD. Alternatieven zijn Police Reprimand, Final Warning of vervolging. Vervolgens vindt een bijeenkomst plaats met de vertegenwoordigers van het bureau, de jongere en de ouders. In deze bijeenkomst wordt het delict besproken en de gevolgen voor de jongere, het gezin en het slachtoffer. Het doel is een gezamenlijk akkoord voor een plan van aanpak. Doorverwijzing naar NCD vindt dus plaats met instemming van jongeren en ouders. Bij NCD wordt afhankelijk van de problematiek van de jongeren en ouders doorverwezen naar de best passende aanpak uit het reguliere hulp- en welzijnsaanbod (scholen, jongerenwerk etc.). Daarnaast is het afhankelijk van de wensen van het slachtoffer mogelijk dat een excuusbrief wordt geschreven of dat er een herstelgesprek plaatsvindt. De achterliggende theorieën worden niet expliciet benoemd. Het doel van de aanpak is om de onderliggende oorzaken van het plegen van het delict aan te pakken door het bevorderen van positief en pro-sociaal gedrag. Door de ouders te betrekken beoogt men de verantwoordelijkheid en autoriteit van ouders te versterken (parental monitoring).

Er is onderzoek uitgevoerd op basis van een vergelijkingsonderzoek (geen experimenteel onderzoek) naar het effect van NCD op recidive gedurende de twee jaar na de start. De jongeren die naar NCD zijn verwezen zijn vergeleken met jongeren die een Final Warning, Police Reprimand krijgen of verder zijn vervolgd. Ze stellen een trend vast dat jongeren die naar NCD zijn doorverwezen minder recidiveren dan jongeren in de andere condities. Er wordt daarbij geen rekening gehouden met de kenmerken van de jongeren die zijn doorverwezen. Er is geen informatie over de werkzaamheid van de kernelementen.

Vergelijking met Halt-afdoening

De aanpak komt overeen met Halt op de punten dat op basis van assessment van het delict en de jongere - zij het uitgebreider dan bij de Halt-afdoening - bepaald wordt welke aanpak het best past. De betrokkenheid van ouders is vergelijkbaar. Excuusbrief of herstelgesprek zijn optioneel. Het grootste verschil met Halt is dat niet het bureau zelf maar bestaande hulporganisaties vervolgens een programma aanbieden voor de aanpak van de achtergronden van het delict. Er is geen informatie over de werkzaamheid van de kernelementen.

6.3.2 Kernelementen in de vergelijkbare buitenstrafrechtelijke interventies

Hoewel in de beschrijving van de interventies die op Halt lijken de kernelementen en achterliggende theorieën niet altijd uitgebreid of expliciet benoemd worden, kunnen de volgende kernelementen worden onderscheiden:

- 1 herstelrecht (restorative justice) in de vorm restitutie (schadevergoeding of andere manier van schadeherstel) en mediation (bemiddeling tussen dader en slachtoffer, herstelgesprek, excuusgesprek);
- 2 (psycho-educatieve) gesprekken of leeropdrachten gericht op inzicht in gedrag/delict;
- 3 ouderbetrokkenheid of ouderschapstrainingen of gezinsbegeleiding;
- 4 afschrikking (bezoek aan gevangenen);
- 5 doorverwijzing naar passende hulp.

Element 1, 2 en 3 worden ook door Halt als kernelementen genoemd en worden in hoofdstuk 4 uitgebreid besproken. Doorverwijzing naar passende hulp wordt door Halt gedaan maar is niet als kernelement benoemd.

Afschrikking in de zin van 'scared straight' is geen onderdeel van de Halt-afdoening. De achterliggende theorie en de werkzaamheid ervan wordt hieronder besproken.

Afschrikking

In enkele van de met Halt vergelijkbare interventies wordt optioneel gebruik gemaakt van bezoek aan een gevangenis, al dan niet in combinatie met gesprekken met gevangenen. De filosofie achter deze 'scared straight' aanpak is dat door de confrontatie met de gevangenis en de gevangenen de jongeren worden afgeschrikt (theorie of deterrence) waardoor ze geen delicten meer plegen.

Uit meerdere reviews (Schwalbe et al., 2012; Lipsey, 2008; Koehler et al., 2012) en meer specifiek uit de review van Petrosino et al. (2013) waarin specifiek gekeken is naar het effect van afschrikingsprogramma's, blijkt dat programma's die gebruik maken van afschrikking een schadelijk effect hebben en leiden tot meer recidive. Jongeren die deelnemen aan dergelijke programma's recidiveren meer dan jongeren uit een controlegroep. Niets doen leidt tot minder recidive dan deelname aan een afschrikingsprogramma. Er kan geen goede verklaring worden gegeven waarom het niet werkt. De meeste studies die in de review worden gebruikt rapporteren niet over belangrijke mediërende variabelen om dit goed te kunnen onderzoeken. Een verklaring die gegeven wordt, is die van 'peer contagion' (Dishion, 1999). Door in contact te komen met leeftijdsgenoten worden ze beïnvloed door het negatieve gedrag van die leeftijdsgenoten. Het is ook mogelijk dat dergelijke programma's niet werken omdat jongeren de gevangenis niet als een echte dreiging zien en er vanuit gaan dat het bij hen niet gaat gebeuren (Petrosino et al., 2012, 2013). Ook in andere domeinen (drug en alcoholpreventie) wordt weinig bewijs gevonden van het afschrikkingseffect (Kruisbergen, 2005)..

In de Halt-afdoening is geen afschrikingsprogramma opgenomen. Op basis van de literatuur is het af te raden om een dergelijk programma aan te bieden. In de planevaluatie kwam wel naar voren dat bij jongeren

een schrikeffect verwacht wordt waardoor ze niet opnieuw het delict plegen, maar vooral bij ouders een schrikeffect van Halt wordt verwacht waardoor zij meer controle gaan uitoefenen op het gedrag van hun kinderen. Ook is in een eerdere effectevaluatie van Halt aangegeven dat het bezoek aan het politiebureau mogelijk al een 'afschrikkingseffect' heeft (Ferwerda et al., 2006). Dit afschrikkingselement is echter van een hele andere orde dan in het afschrikkingprogramma. Het gaat hier eerder om een wake-up call waardoor bewustwording optreedt bij ouders en jongeren dat er iets aan de hand is.

6.4 Vergelijkbare strafrechtelijke interventies

Om tot een volledig beeld te komen is er ook naar de kernelementen in strafrechtelijke interventies voor jongeren gekeken die vergelijkbaar zijn met de Halt-afdoening. Ook strafrechtelijke interventies zijn doorgaans intensiever qua begeleiding, duur en omvang dan de Halt-afdoening. We hebben daarom gezocht naar onderdelen van strafrechtelijke interventies en vooral gefocust op onderdelen uit de categorieën herstelrecht en vaardigheidstrainingen van de indeling van Lipsey (2009 - zie schema 6.1 voor een overzicht).

6.4.1 Beschrijving van (onderdelen van) vergelijkbare strafrechtelijke interventies

Het literatuuronderzoek leverde vijf (onderdelen van) interventies op die enigszins vergelijkbaar zijn met de Halt-afdoening of die elementen bevatten die mogelijk toepasbaar zijn binnen de Halt-afdoening. Deze kernelementen worden hieronder besproken.

Werkstraf

Delinquente jongeren (tussen de 12 en 18 jaar) in Nederland kunnen volgens het jeugdstrafrecht door de rechter of een officier van justitie een taakstraf opgelegd krijgen. Er kan gekozen worden uit een werkstraf, een leerstraf of een combinatie van beide.

Een vorm van taakstraf is de **werkstraf**. De jongeren verrichten hierbij onbetaalde arbeid. De duur varieert van 4 uur tot en met 200 uur (Nabben et al., 2010). De veronderstelde werking hiervan is dat de jongere iets terugdoet voor de schade die en/of het leed dat hij of zij heeft aangericht. Daarnaast doet de jongere werkervaring op (Smit et al., 2016).

In 2010 hebben Alberda et al. in opdracht van het WODC onderzoek gedaan naar de strafrechtelijke recidive onder jongeren die in 2006 een werkstraf kregen opgelegd. Hieruit kwam naar voren dat bijna 42% van de ruim 15 duizend jongeren binnen twee jaar opnieuw met justitie in aanraking kwam. De onderzoeksgroep bestond uit 67% first offenders en in vergelijking met Halt waren het zwaardere delicten.

In de periode die hierop volgde is er veel kritiek geweest op de werkstraf. De opgelegde werkstraf zou niet goed passen bij de gepleegde delicten, teveel werkstraffen werden niet voltooid en er was kritiek over de organisatie van de tenuitvoerlegging (Smit et al., 2016).

Naar aanleiding van deze punten is eind 2011 het project Kwaliteitsverbetering van Werkstraffen (KWS) gestart om de pedagogische waarde van de werkstraf te verhogen en het draagvlak voor en een betere beeldvorming over de werkstraf bij ketenpartners, jongeren en ouders te verhogen (Smit et al., 2016).

Hoewel het dus niet bewezen is dat de werkstraffen bijdragen aan de afname van recidive werd er van uitgegaan dat deze kwalitatieve verbetering van de coördinatie en uitvoering bijdraagt aan het verminderen van recidive (Alberda et al., 2010).

Eén van de kernactiviteiten binnen het project KWS is het werken met begeleidingscategorieën. Hierbij wordt er gekeken welke vorm van begeleiding en welke soort werkplek bij de jongere de meeste kans van slagen geeft. Er worden vier categorieën onderscheiden waarin de jongere kan worden ingedeeld: 1. reguliere begeleiding, 2. extra pedagogische begeleiding, 3. specifieke begeleiding, en 4. begeleiding vanuit regels en controle. Het veronderstelde mechanisme dat hierbij wordt geïdentificeerd is optimale matching (Tillaart, 2016). Optimale matching sluit nauw aan bij het responsiviteitsbeginsel en het professionaliteitsbeginsel van de What Works-principes. Bij de keuze van de werkstraf wordt aangesloten bij de begeleidingsbehoeften van de jongere (Tillaart et al., 2016).

Vergelijking met Halt-afdoening

In de Halt-afdoening is een werkopdracht een optie op basis van de strafmaat. Deze wordt o.a. bepaald op basis van het type delict en de leeftijd van de dader. Niet alle jongeren krijgen een werkopdracht. Zowel bij de werkstraf als de werkopdracht van Halt is het doel de schade te herstellen. In principe wordt bij de werkopdracht van Halt gekeken of met behulp van de werkopdracht (een deel van de) schade hersteld kan worden. Dit lukt niet altijd. Bij de werkstraf in het strafrechtelijke kader is het doel een optimale matching waarbij er een meer persoonsgerichte benadering wordt toegepast om ervoor te zorgen dat de begeleiding en het type werk beter aansluit bij de specifieke behoeften van de jongere. Het is niet bekend in welke mate deze optimale matching ook uitgangspunt is binnen de Halt-afdoening.

Herstelbemiddeling: dader-slachtoffergesprek

Bemiddeling tussen dader en slachtoffer in de vorm van Victim –Offender-Mediation (VOM) wordt zowel in buitenstrafrechtelijk (zie voorbeelden in 6.3) als strafrechtelijk kader toegepast. In het strafrechtelijk kader is het veelal aanvullend op andere sancties en maatregelen. De kern van het dader-slachtoffergesprek is het herstellen van de schade en de relatie tussen dader en slachtoffer. De dader krijgt de mogelijkheid om verantwoordelijkheid te nemen voor zijn daden. De werkzaamheid van de principes van het herstelrecht worden verklaard op basis van de reintegrative shaming theory van Braitwaithe (1989) (zie voor een meer uitgebreide beschrijving van de werkzaamheid van VOM 4.2).

In België kan een dader-slachtoffergesprek ook als afzonderlijke - en enige - maatregel door de jeugdrechter worden opgelegd (Ferwerda & Van Leiden, 2013). De betrokkenen (verdachte, slachtoffers en ouders) krijgen van het parket een aanbod tot bemiddeling dat door één of meerdere partijen geaccepteerd of geweigerd kan worden. Indien alle partijen hiermee akkoord gaan, begeleidt een onafhankelijke bemiddelaar het gesprek tussen de betrokkenen (verdachte, slachtoffers en ouders). Bij deze bemiddeling wordt naar een overeenkomst tussen de dader en het slachtoffer toegewerkt waarbij de partijen de kans krijgen om zelf te zoeken naar de best mogelijke oplossing. Deze oplossing kan bijvoorbeeld bestaan uit een financiële compensatie, excuus aanbieden of een afspraak om elkaar met rust te laten. De afspraken

worden in een contract vastgelegd. De afspraken in het contract worden opgevolgd door de sociale dienst en gerapporteerd aan de jeugdrechter (Ferwerda & Van Leiden, 2012, 2013).

Uit het evaluatieonderzoek van Ferwerda en Van Leiden (2013) bleek dat 52,4% van een groep van 400 minderjarige verdachten twee jaar na aanmelding niet in aanraking was gekomen met de hulpverlening naar aanleiding van een nieuw delict. Bij de onderzochte minderjarigen die wederom in de hulpverlening terecht waren gekomen bleek er een zwaarder of gewelddadiger delict aan de basis van de herstelbemiddeling te liggen. Verder geven de meeste minderjarige verdachten na het proces aan begrip voor het slachtoffer te hebben gekregen en geleerd te hebben wat hij/ zij verkeerd heeft gedaan. Er is niet vergeleken met een controlegroep.

Vergelijking met Halt-afdoening

De aanpak komt overeen met de intensieve vorm van excuusgesprek, namelijk het herstelgesprek bij Halt. Bij Halt wordt dit alleen ingezet als herstel in de relatie met het slachtoffer nodig is. Verschillen met het excuusgesprek en het herstelgesprek binnen de Halt-afdoening zijn dat er bij de VOM zoals hier beschreven meer nadruk ligt op het gezamenlijk zoeken naar een oplossing voor herstel van de schade door jongere, ouder(s) en slachtoffer, het vastleggen van die afspraken in een contract dat wordt opgevolgd door de begeleiding en de rechter en de rol van de begeleiding.

Herstelgericht groepsoverleg

Een andere internationaal veel gebruikte vorm van slachtoffer-daderbemiddeling is de groepsconferentie (Group Conferencing or Family Conferencing). Ook deze worden zowel buitenstrafrechtelijk als strafrechtelijk uitgevoerd (Livingstone et al., 2013). Zo kan het in België ook door de rechter worden opgelegd als aparte - en enige- maatregel (Vermeir, 2015).

Bij een herstelgericht groepsoverleg staat de confrontatie met het slachtoffer meer op de voorgrond en worden personen uit de sociale omgeving van dader en slachtoffer betrokken bij het groepsoverleg. Ook politie of andere vertegenwoordigers van de gemeenschap worden vaak uitgenodigd.

Zo is in België standaard de politie aanwezig. Het doel is om samen te bepalen wat de dader moet doen om de schade te herstellen. Dit wordt vastgelegd in een contract. De afspraken in het contract worden opgevolgd door een sociale dienst. In sommige gevallen – zoals in België worden de afspraken voorgelegd aan de jeugdrechter. (Vermeir, 2015).

Achterliggende theorieën zijn reïntegratieve Shaming theory van Braithwaite (1989), Tyler's theory van procedural justice (1990), Sherman's theory of defiance (1993), Braithwaite's theory of responsive regulation (2002) en Collins's theory of interaction ritual chains (2004) (Sherman & Strang, 2007; Strang et al., 2013). Uit de systematische review van Strang et al. (2013) blijkt dat de 'group conferencing' recidive verminderend werkt en - alhoewel de uitkomsten niet eensluidend zijn – een groter effect heeft bij delicten met een persoonlijk slachtoffer en bij geweldsdelicten. Bij de uitvoering van de groepsconferenties is het

van belang om oog te hebben voor stigmatisering en de effecten van negatieve hoogoplopende emoties (Strang et al., 2013; Stahlkopf, 2009; Barnes et al., 2015).

Vergelijking met Halt-afdoening

In vergelijking met Halt worden er meer personen uit de sociale omgeving betrokken bij het gesprek. De nadruk ligt meer dan bij een herstel- of excuusgesprek op de dynamiek in de groep aanwezig en de energie die daar uit voort komt. Herstel en re-integratie in de gemeenschap staan meer op de voorgrond. Groepsconferenties worden ook ingezet bij ernstigere delicten dan de doelgroep van de Halt-afdoening.

Verbintenissenproject/ geschreven project

Naast de herstelbemiddeling en het herstelgerichte groepsoverleg bestaat er binnen de Jeugdwet in België ook de mogelijkheid voor het geschreven project (Vanfraechem, 2007). Bij een geschreven project kan de jongere op eigen initiatief zijn/haar verantwoordelijkheid nemen voor het strafbare feit. De jongere stelt zelf aan de rechter voor hoe hij/zij denkt dat de schade kan worden hersteld. Dit kan in de vorm van een verontschuldiging aanbieden, de schade in natura herstellen, deelname aan bemiddeling of vormen van hulpverlening en begeleiding (Geudens, 2005). De maatregelen worden dus niet opgelegd maar uiteindelijk via overleg tussen de jongere en de rechter bepaald (Vermeir, 2015). Hierbij is het wel belangrijk dat het vrijwillig vanuit de jongere komt. Er is geen informatie over de werkzaamheid van deze maatregel in België. Uit een onderzoek van NICC blijkt daarnaast dat deze maatregel niet vaak wordt toegepast in de praktijk (Gilbert & Mahieu, 2012).

Vergelijking met Halt-afdoening

Er wordt eveneens als bij Halt-afdoening gezocht naar een oplossing voor het herstel van de schade. De jongere heeft hier nadrukkelijk meer de leiding en de verantwoordelijkheid voor de vergoeding van de schade dan in de Halt-afdoening. Er is geen informatie over de werkzaamheid van het stimuleren van eigen verantwoordelijkheid.

Leerstraf

In Nederland kan door de rechter of een OM als taakstraf een leerstraf worden opgelegd. Deze leerstraffen zijn erkende gedragsinterventies die veel omvangrijker en intensiever zijn dan de Halt-afdoening. De leerstraffen worden toch kort besproken omdat ze kernelementen bevatten die mogelijk van toepassing kunnen zijn voor de Halt-afdoening. Momenteel zijn er drie leerstraffen (Tools4U, SoCool en TACt (Regulier en Plus). Bij Tools4U en SoCool worden cognitieve en sociale vaardigheden aangeleerd. SoCool is specifiek voor jongeren met een lvb. TACt is gericht op het leren beheersen van woede en agressie. Er is een reguliere variant en een variant voor jongeren met een lvb. Het aantal bijeenkomsten ligt tussen de acht en 23. De leerstraffen maken gebruik van cognitieve en gedragstherapeutische technieken. Delictanalyse is onderdeel van de interventie. Bij SoCool wordt expliciet gebruik gemaakt van motiverende gesprekstechnieken.

Uit onderzoek naar de effectiviteit van de leerstraf Tools4U, een individuele training in cognitieve en/ of sociale vaardigheden, bleek de doeltreffendheid van de training aannemelijk. Jongeren lieten verbeteringen zien in de sociale en cognitieve vaardigheden (Stouwe et al., 2015). De doeltreffendheid van SoCool en TACT zijn nog niet onderzocht.

Vergelijking met Halt-afdoening

De leerstraffen zijn qua duur en intensiteit niet vergelijkbaar met de Halt-afdoening. Er wordt gebruik gemaakt van cognitieve en gedragstherapeutische technieken om jongeren cognitieve en sociale vaardigheden aan te leren. Het doel is gedragsverandering. Met de Halt-afdoening wordt vooral meer inzicht en normbesef beoogd. De inrichting van de leerstraf wordt gebaseerd op een delictanalyse en de gesprekstechnieken - zoals motivationele gesprekstechnieken - worden geëxpliciteerd. Dit laatste is niet het geval bij de Halt-afdoening.

6.4.2 Kernelementen in de buitenstrafrechtelijke interventies

In de buitenstrafrechtelijke interventies kunnen de volgende kernelementen worden onderscheiden:

- 1 herstelgesprek (Dader-slachtoffergesprek, VOM);
- 2 herstelgericht groepsoverleg;
- 3 cognitieve en gedragstherapeutische technieken;
- 4 gedragscontract;
- 5 motivationele gesprekstechnieken;
- 6 uitgebreide delictanalyse en diagnostiek;
- 7 optimale matching werkstraf.

De kernelementen 1 en 2 hebben vergelijkbare achterliggende theorieën en mechanismen als het excuusgesprek en de schadevergoeding. Deze zijn besproken in hoofdstuk 4.

Cognitieve en gedragstherapeutische technieken zijn onder meer gebaseerd op de sociale leertheorie. Dit komt aan bod 4. Het inzetten van cognitieve en gedragstherapeutische technieken vraagt meestal om meer intensieve sessies en meer sessies dan binnen de Halt-afdoening mogelijk is. In hoofdstuk 4 is tevens beschreven dat het gebruik van een gedragscontract de werkzaamheid van de afdoening kan vergroten. Het gebruik van motivationele gesprekstechnieken om de werkzaamheid van de gesprekken te verhogen is besproken in hoofdstuk 4..

Optimale matching werkstraf , uitgebreide delictanalyse en diagnostiek worden onderbouwd met behulp van de RNR-model. Ook dit komt in hoofdstuk 4 aan bod. Uitgebreide delictanalyse en diagnostiek maakt meer maatwerk mogelijk. Een optimale match tussen werkstraf en de schade is een voorwaarde om de werkzaamheid van de werkstraf te verhogen.

6.5 Samengevat

In de literatuur zijn enkele interventies te vinden die vergelijkbaar zijn met de Halt-afdoening. Het merendeel van de interventies is echter veel intensiever van aard dan binnen het juridisch kader van de Halt-afdoening kan worden ingezet. De gevonden vergelijkbare interventies omvatten voor een deel

vergelijkbare kernelementen. In de studies waar onderzoek is gedaan naar het effect van de interventies is gekeken naar het effect op recidive en niet op intermediaire doelen. Niet van alle interventies is het effect op recidive aangetoond. Afschrikingsprogramma's maken soms deel uit van buitenstrafrechtelijke aanpakken. Deze programma's hebben een negatief effect op de recidive van de jongeren. Het toevoegen van dit kernelement is dus af te raden.

Op basis van de literatuur en de expertmeeting (zie bijlage 12) kan worden geconcludeerd dat buitenstrafrechtelijke aanpak (het voorkomen van een strafblad) als kernelement kan worden benoemd. Alhoewel de Halt-afdoening per definitie een buitenstrafrechtelijk aanpak is – en dit mogelijk als een open deur heeft beschouwd- wordt dit aspect niet benoemd als kernelement benoemd.

Op basis van de literatuur kan geen eensluidend antwoord worden gegeven op de vraag of een buitenstrafrechtelijke aanpak die voorkomt dat jongeren in het strafrechtelijke circuit belanden en geen strafblad opbouwen effect heeft. Maar er is ook geen bewijs gevonden dat een buitenstrafrechtelijke aanpak een negatief effect heeft op recidive. Er zijn aanwijzingen dat het vooral effectief is voor jongeren met een laag recidiverisico en weinig problematiek. De recidive van deze jongeren in de buitenstrafrechtelijke aanpak is lager dan in de reguliere strafrechtelijke aanpak. Dit is de beoogde doelgroep van de Halt-afdoening. Het doel van een buitenstrafrechtelijke aanpak is echter ook om de jongere een kans te bieden. Het voorkomen van een strafblad is ook van belang in het kader van participatie in de samenleving, een van de pijlers van de nieuwe jeugdwet. Een strafblad kan een belemmering zijn voor arbeidsdeelname, stages en vrijwilligerswerk. Uit de expertmeeting (zie bijlage 12) kwam naar voren dat het niet krijgen van een strafblad nadrukkelijker moet benoemd worden als beloning voor het met goed gevolg afronden van de Halt-afdoening. Dit zal vooral bij jongeren die het conventioneel niveau van redeneren hebben bereikt effect hebben.

Buitenstrafrechtelijke aanpak

Door jongeren naar Halt te verwijzen krijgen ze een buitenstrafrechtelijke aanpak. Een buitenstrafrechtelijke aanpak bij jongeren met een licht recidiverisico die past bij hun niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling voorkomt recidive.

7 Samenvatting en conclusies

7.1 Inleiding

De Halt-afdoening is een buitenstrafrechtelijke interventie. Het doel van deze interventie is om jongeren onder de 18 jaar snel een passende sanctie te geven, zonder dat zij een strafblad krijgen. De in de tachtiger jaren ontwikkelde interventie is naar aanleiding van een effectevaluatie in 2006 (Ferwerda et al., 2006) in de daarop volgende jaren vernieuwd. In het onderhavige onderzoek is nagegaan:

Hoe werkt de Halt-afdoening en hoe kan de Halt-afdoening verbeterd worden?

Het uiteindelijke doel van het onderzoek is bijdragen aan mogelijke verbetering van de Halt-afdoening.

7.2 Methode

Om na te gaan welke (intermediaire) doelen met de Halt-afdoening worden beoogd en welke kernelementen hieraan zouden moeten bij dragen, is een planevaluatie uitgevoerd. Hiervoor werden beschikbare methodiekbeschrijvingen, beleidsnota's, rapporten en ministeriële circulaire's geanalyseerd en vertaald naar een programmatheorie. De conceptprogrammatheorie is voorgelegd aan beleidsmedewerkers van Halt en het ministerie van VenJ en experts die betrokken waren bij de doorontwikkeling van de Halt-afdoening (N=4).

Vervolgens is aan de hand van literatuurstudie nagegaan wat de werkzaamheid van die kernelementen is (bij specifieke doelgroepen) en of er kernelementen zijn, die toegevoegd kunnen worden aan de Halt-afdoening om de werkzaamheid te verhogen. Het literatuuronderzoek is systematisch opgezet, met vaste zoektermen, in- en exclusiecriteria en een onderzoeksperiode 2000-2016. De studies die geselecteerd zijn voor het literatuuronderzoek omvatten vergelijkbare interventies en/of kernelementen van Halt, richten zich op een vergelijkbare doelgroep en zijn gericht op gedragsbeïnvloeding en/of het voorkomen van recidive. Om inzicht te krijgen in de mogelijkheden van screening voor de Halt-interventie hebben we literatuuronderzoek uitgevoerd naar recente screeningsinstrumenten.

Een samenvatting van de uitkomsten van het literatuuronderzoek is voorgelegd in een expertmeeting. Ook de mogelijkheden voor verbetering en doorontwikkeling zijn met de experts besproken.

7.3 Halt-afdoening en kernelementen

1 Welke (intermediaire) doelen worden met de Halt-afdoening nagestreefd?

Halt beoogt met de Halt-afdoening zowel doelen gericht op de dader (de jongere), de ouder(s), slachtoffers en de samenleving te bereiken. Het uiteindelijke doel is recidive bij de jongere te voorkomen. Halt onderscheidt vijf intermediaire doelen bij de jongere en drie bij de ouders die bijdragen aan dit uiteindelijke doel. Deze doelen zijn weergegeven in schema 8.1. De doelen bij de jongeren zijn gericht op het vergroten

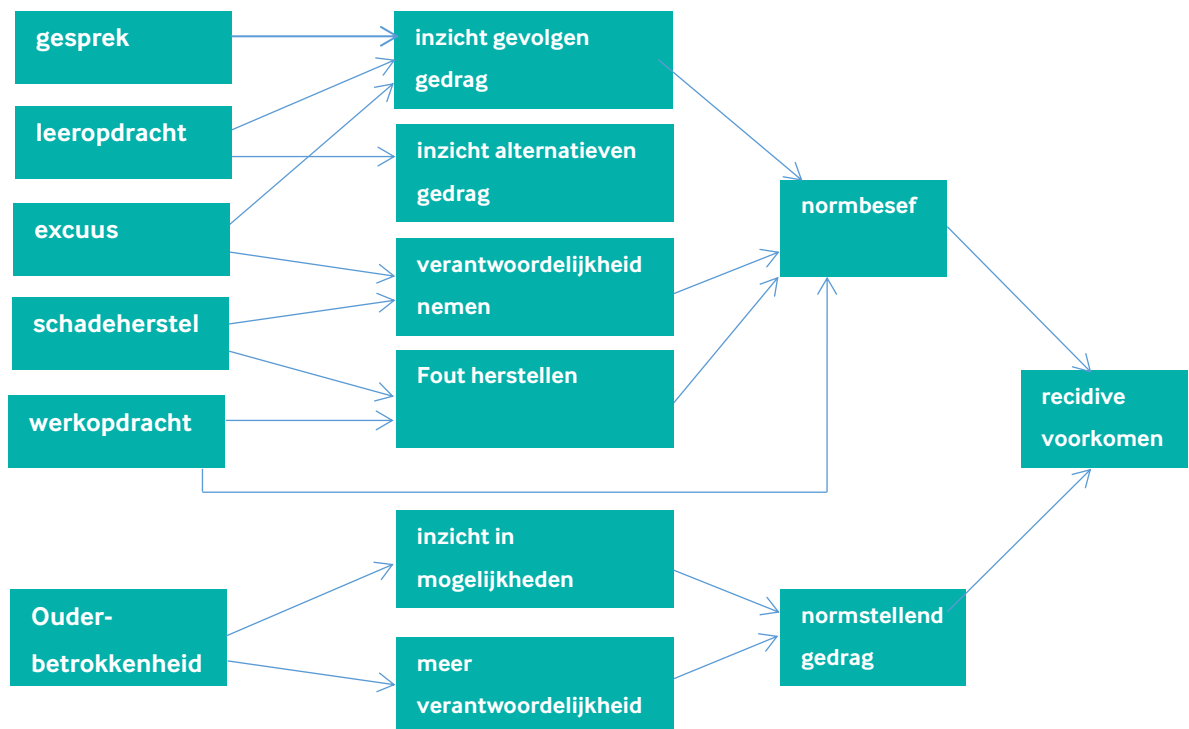
van inzicht (in de gevolgen van het delict en gedragalternatieven), het nemen van verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag en het herstellen van de schade, en normbesef vergroten. Ook bij ouders zijn de doelen gericht op het vergroten van inzicht in de eigen verantwoordelijkheid en de achtergronden van het delict van de jongeren.

Daarnaast stelt Halt doelen die gericht zijn op het recht doen aan het slachtoffer en de samenleving. Recht doen aan het slachtoffer staat ook expliciet als doel genoemd in de OM-richtlijn en kader voor strafvordering. Deze doelen zijn in het verdere onderzoek buiten beschouwing gelaten.

2 Op welke wijze (met welke activiteiten en via welke (gedrags)mechanismen) is het de bedoeling dat deze doelen worden bereikt? Welke kernelementen worden door Halt onderscheiden?

In dit onderzoek is de werkzaamheid van de kernelementen voor het bereiken van de (intermediaire) doelen bij de jongere nader onderzocht. Halt benoemt zes kernelementen die ervoor zorgen dat de doelen bij jongeren bereikt worden. De onderlinge relatie tussen de kernelementen en de (intermediaire) doelen zoals benoemd door Halt, de ontwikkelaar van de interventie en de beleidsdirectie van het ministerie van Ven J zijn samengevat in schema 8.1.

Schema 7.1 Programmatheorie Halt over doelen gericht op de jongere.

Op basis van de relatie tussen de kernelementen en de doelen kan onderscheid worden gemaakt tussen drie groepen kernelementen:

- ① In gesprek gaan met de jongere en de leeropdracht zijn vooral gericht op inzicht geven en daardoor het normbesef vergroten.
- ② De herstelgerichte kernelementen excuus aanbieden, schadevergoeding en de werkopdracht zijn vooral gericht op verantwoordelijkheid nemen en schade herstellen waardoor het normbesef wordt vergroot.
- ③ Ouderbetrokkenheid is gericht op het bevorderen van normstellend gedrag van ouders.

Dit laatste kernelement is gericht op de ouders. Normstellend gedrag van ouders beoogt echter gedragsverandering bij de jongere en is daarom meegenomen in het literatuuronderzoek.

Geen van de respondenten heeft expliciet als kernelement benoemd dat de Halt-afdoening een buitenstrafrechtelijke aanpak is en dat de jongeren bij een goede afronding geen strafblad krijgen. Dit terwijl Halt per definitie een buitenstrafrechtelijke aanpak is.

7.4 Empirische ondersteuning Halt-afdoening in de literatuur

3 Is empirische ondersteuning te vinden voor de wijze waarop de doelen met de kernelementen kunnen worden bereikt?

In de literatuur zijn aanwijzingen gevonden dat met het excuus aanbieden, schadevergoeding, werkopdracht en ouderbetrokkenheid de beoogde doelen kunnen worden bereikt mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. De oprechtheid van het excuus en het schuldbesef, de actieve betrokkenheid van de jongeren bij het bepalen van de schadevergoeding en een goede voorbereiding van het excuusgesprek zijn noodzakelijk. De verwachting is dat de meeste jongeren bij Halt nog op het niveau van conventionele moraliteit functioneren. Dit betekent dat ze gevoelig zijn voor de afkeuring van anderen en dat ze minder afgaan op geïnternaliseerde morele principes. Bij het oefenen en het voeren van het excuusgesprek moet daar dus rekening mee worden gehouden. Met het een goed gevoerd excuusgesprek kan ook gewerkt worden aan het herstel van de relatie met het slachtoffer. Dit relatieherstel kan als intermediair doel worden toegevoegd.

In de literatuur zijn tevens aanwijzingen gevonden dat in gesprek gaan met de jongere kan bijdragen aan de doelen mits gebruik wordt gemaakt van motiverende gesprekstechnieken. Er zijn in de literatuur geen aanwijzingen gevonden dat met de leeropdrachten – die nu vooral talig en reflectief zijn – de beoogde doelen kunnen worden bereikt. Er is echter ook geen bewijs dat de leeropdrachten een negatief effect hebben op de doelen. Tot slot blijkt uit de literatuur dat het gebruik van een gedragscontract waarin samen met jongeren, ouders en slachtoffers wordt vastgesteld hoe de schade hersteld kan worden en wat verder nodig is om te voorkomen dat de jongere opnieuw een delict pleegt, kan bijdragen aan het bereiken van de beoogde doelen. In de Halt-afdoening worden afspraken vastgelegd, maar dit kan expliciet als kernelement worden benoemd en verder uitgewerkt.

4 Bij welke doelgroepen zijn de benoemde kernelementen werkzaam?

(Is er een relatie tussen criminogene factoren, ontwikkelingsleeftijd, licht verstandelijke beperking, Autisme Spectrums Stoornis, culturele kenmerken en neurobiologische kenmerken en de verwachte mate van werkzaamheid van de kernelementen? Zo ja, hoe?)

De mogelijke werkzaamheid van de benoemde kernelementen is mede afhankelijk van de mate waarin bij de inrichting van de Halt-afdoening rekening wordt gehouden met het recidiverisico, het type delict, de ontwikkelingsleeftijd (het niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling), culturele kenmerken, tekorten in executieve functies, emoties en sociale cognitie en met de specifieke kenmerken van lvb en ASS. De kenmerken kunnen ook van invloed zijn geweest op het plegen van het delict waarvoor ze naar Halt zijn verwezen. Door aan te sluiten bij de specifieke behoeften van deze doelgroepen mag op grond van de literatuur verwacht worden dat hiermee de kans wordt vergroot dat de beoogde doelen bereikt kunnen worden.

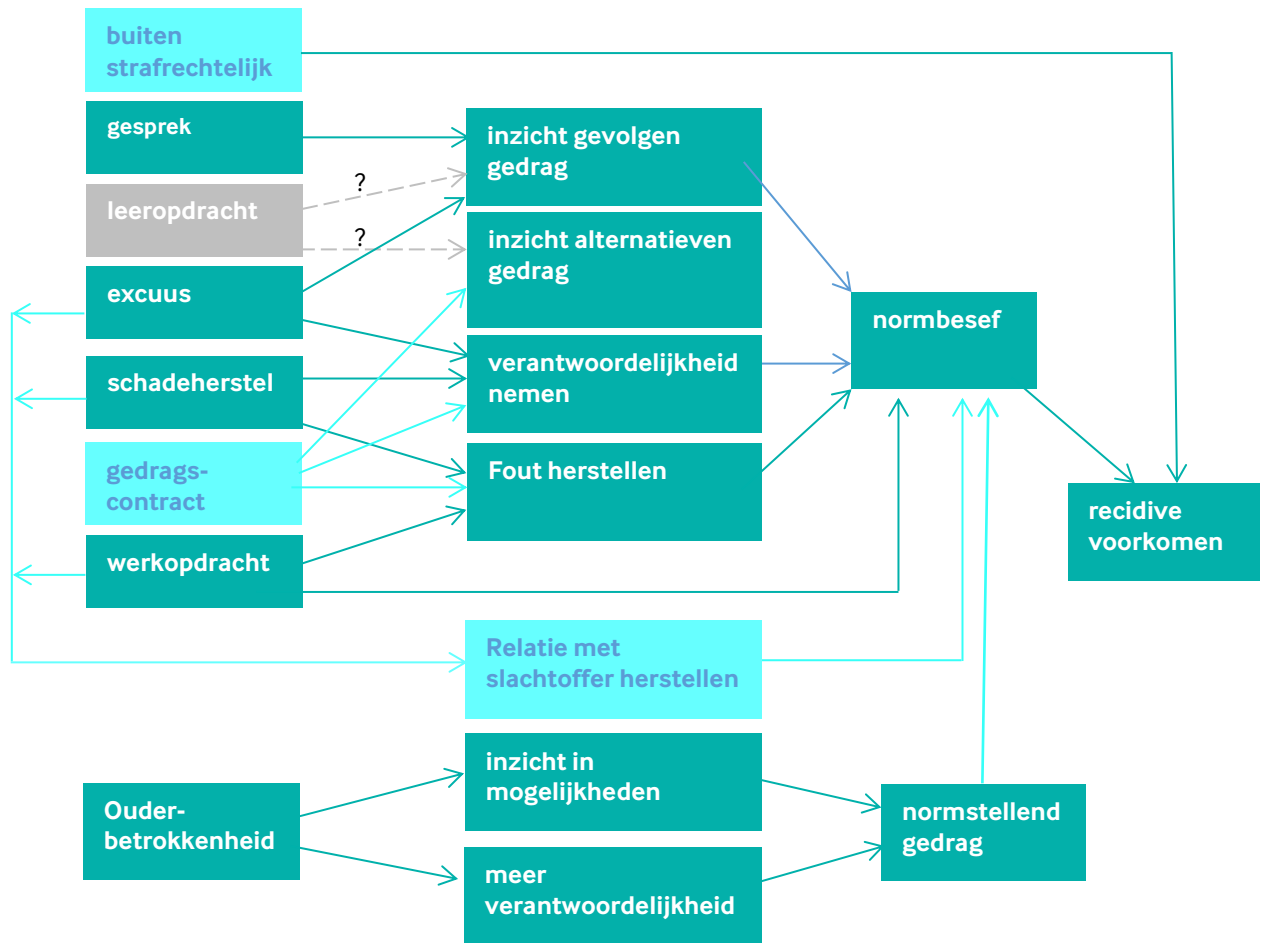
5 Zijn in de literatuur werkzame kernelementen van (strafrechtelijke) afdoeningen voor delictplegende jongeren te vinden, die niet in de Halt-afdoening aanwezig zijn en daar mogelijk wel in opgenomen kunnen worden?

Op basis van het literatuuronderzoek naar vergelijkbare buitenstrafrechtelijke en strafrechtelijke afdoeningen kan in eerste instantie geconcludeerd worden dat het merendeel van de interventies in de literatuur veel intensiever is in begeleiding en doorlooptijd dan de Halt-afdoening. Het toevoegen van intensievere kernelementen is binnen het juridisch kader van de Halt-afdoening, waarin het aantal uren voor de afdoening gemaximeerd is, niet mogelijk. Op basis van de literatuur kan voorts worden geconcludeerd dat de buitenstrafrechtelijke aanpak nadrukkelijk als kernelement kan worden benoemd. In de literatuur zijn aanwijzingen dat voor jongeren met een licht recidive risico en geringe problematiek een buitenstrafrechtelijke aanpak die aansluit bij hun niveau van cognitief, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling recidive kan voorkomen. Alhoewel de Halt-afdoening een buitenstrafrechtelijke aanpak is, wordt dit nu niet als kernelement benoemd.

Aangepast model

Op basis van de uitkomsten in de literatuur kan de programmatheorie die op basis van de planevaluatie is opgesteld als volgt worden aangepast.

Schema 7.2 Mogelijke aanvullingen op de programmatheorie met betrekking tot (doelen gericht op) de jongere

De lichtblauwe delen zijn suggesties voor aanvullingen.

Gesprek met de jongere

Als de Halt-medewerker met de jongeren in gesprek gaat, kan dit bijdragen aan meer inzicht in de immateriële en materiële gevolgen van hun gedrag en het besef dat hun gedrag verkeerd is, mits er aan de volgende condities wordt voldaan.

- 🕒 De Halt-medewerker maakt gebruik van motivationele gesprekstechnieken.
- 🕒 De Halt-medewerker sluit aan bij het niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van de jongere.
- 🕒 De Halt-medewerker legt bij de bespreking van het delict een duidelijke relatie tussen het delict en de gevolgen van het gedrag van de jongeren.

Leeropdracht

In de literatuur is geen aanwijzing gevonden dat met de leeropdrachten (een opdracht en een gesprek daarover) de beoogde doelen kunnen worden bereikt. Er is ook geen bewijs dat de leeropdracht een negatief effect heeft.

Excuusgesprek

Als de jongeren een excuusgesprek voeren met het slachtoffer kan dit bijdragen aan het inzicht van de jongere in de gevolgen van zijn gedrag en het besef dat het gedrag verkeerd is, mits aan de volgende voorwaarden wordt voldaan.

- ⦿ Het gesprek wordt voorbereid o.a. door concreet te oefenen met de jongere.
- ⦿ Het gesprek wordt voorbereid met het slachtoffer.
- ⦿ Het gesprek vindt plaats samen met ouders, jongere en slachtoffer (mits de ouders over de passende opvoedingsvaardigheden beschikken).
- ⦿ Het slachtoffer ervaart het excuus als oprecht.
- ⦿ het slachtoffer reageert positief op het excuus.

Als er geen slachtoffer is of het slachtoffer niet wil meewerken dan kunnen de volgende activiteiten bijdragen aan het bereiken van de doelen:

- ⦿ De jongere biedt het excuus aan, aan een vertegenwoordiger van de gemeenschap die schade ondervindt van het delict. Het gesprek moet voldoen aan dezelfde voorwaarden als hierboven.
- ⦿ De jongere schrijft een excuusbrief en de Halt-medewerker gaat met de jongere in gesprek over de excuusbrief.

Schadevergoeding

Als de jongere de schade vergoedt, kan dit bijdragen aan het nemen van verantwoordelijkheid voor zijn eigen gedrag, aan meer normbesef en aan het herstel van de relatie met het slachtoffer, mits aan de volgende voorwaarde wordt voldaan:

- ⦿ De Halt-medewerker bepaalt samen met jongere, ouders en slachtoffer hoe de schade kan worden vergoed.
- ⦿ De wijze van schadevergoeding wordt vastgelegd in een gedragscontract.

Werkopdracht

Als de jongere een werkopdracht uitvoert, kan dit bijdragen aan inzicht in de gevolgen van eigen gedrag, meer normbesef en het nemen van verantwoordelijkheid door de jongere, mits:

- ⦿ in de werkopdracht (een deel) van de schade wordt hersteld.

Ouderbetrokkenheid

Als de ouders op onderstaande manier betrokken worden bij de Halt-afdoening kan dit leiden tot meer inzicht in hun verantwoordelijkheid voor het delictgedrag van hun kind en hun mogelijkheden om het delictgedrag te voorkomen.

- ⦿ De Halt-medewerker betreft de ouders bij de analyse van het delict en de risicotaxatie.
- ⦿ De Halt-medewerker betreft de ouders bij het bepalen hoe de schade hersteld kan worden.
- ⦿ De Halt-medewerker betreft de ouders bij het opstellen van het gedragscontract.
- ⦿ De Halt-medewerker betreft de ouders bij het excuusgesprek, rekening houdend met de vaardigheden van de ouders.

Of de betrokkenheid van ouders een positief effect heeft op hun normstellend gedrag is afhankelijk van de mate waarin ouders beschikken over opvoedingsvaardigheden die aansluiten bij het niveau van de cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van hun kind. Het normstellend gedrag van ouders kan dan bijdragen aan het normbesef bij jongeren en het inzetten van gedragsalternatieven. Dit was in de programmatheorie nog niet zo expliciet benoemd. Ook is bekend dat interventies die gericht zijn op het gezin het meest effect laten zien op recidive. Dit zijn echter meestal meer intensieve interventies de Halt-afdoening. Dit betekent dat opvoedingsondersteuning of training voor ouders mogelijk een voorwaarde kan zijn om het effect te kunnen bereiken.

Gedragscontract

Het in een gedragscontract vastleggen van de acties die moeten worden ondernomen voor het herstellen van de schade en het verkrijgen van inzicht in gedragsalternatieven kan bijdragen aan meer normbesef bij de jongere en meer inzicht in gedragsalternatieven bij de jongere, mits:

- 🕒 de Halt-medewerker samen met de jongere, ouders en bij voorkeur ook slachtoffer de acties bepaalt;
- 🕒 de acties worden gemonitord.

Het werken met een gedragscontract kan bij de ouders zorgen voor meer inzicht in hun mogelijkheden om het delictgedrag van de jongere te voorkomen, mits:

- 🕒 de acties in het contract samen met ouders en jongeren zijn bepaald;
- 🕒 de acties aansluiten bij de opvoedingsvaardigheden van de ouders.

Buitenstrafrechtelijke aanpak

Door jongeren naar Halt te verwijzen krijgen ze een buitenstrafrechtelijke aanpak. Een buitenstrafrechtelijke aanpak bij jongeren met een licht recidiverisico die past bij hun niveau van cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling kan bijdragen aan het voorkomen van recidive.

7.5 Screening, signalering en doorverwijzing door Halt

6 Hoe verloopt signalering, screening en doorverwijzing naar zorg bij Halt?

Halt signaleert zorgsignalen en risicosituaties om de afdoening af te stemmen op de ernst en aard van het delict en de risicofactoren die een rol spelen bij het delict. Daarnaast kunnen signalen aanleiding zijn voor doorverwijzing naar zorg. Voor beide doeleinden wordt het Halt-signaleringsinstrument gebruikt. Dit instrument richt zich op dynamische risicofactoren voor recidive, psychosociale problemen waaronder (signalen voor) huiselijk geweld of kindermishandeling, en de hulpvraag voor zorg/hulpverlening. Er wordt niet of nauwelijks gescreend op lvb, ASS, culturele en neurobiologische kenmerken. Wel heeft Halt recent ervaring opgedaan in een pilot met de SCIL, een screeningsinstrument voor lvb.

Op basis van het gesprek met de jongere en ouder(s) bepalen Halt-medewerkers of en naar welke hulp of ondersteuning wordt doorverwezen. Het signaleringsinstrument is hierbij een middel. De criteria op basis waarvan in de praktijk wordt doorverwezen variëren. Leidend bij het doorverwijzen zijn de uitkomsten van het (theoretisch onderbouwde) Halt-signaleringsinstrument, de professionele 'niet pluis' inschatting, en de

hulpvraag van jongeren en ouders zelf. Doorverwijzing vindt plaats bij aanvang, gedurende of bij de afronding van het Halt-traject.

7 Wat leert de literatuur ons over de screening van criminogene factoren, ontwikkelingsleeftijd, LVB, ASS en neurobiologische kenmerken? Kan deze screening een rol spelen in de doorverwijzing door Halt? Zo ja, welke?

Om de werkzaamheid van de kernelementen te vergroten is het van belang om bij de uitvoering van de Halt-afdoening rekening te houden met criminogene factoren, de ontwikkelingsleeftijd, kenmerken van een licht verstandelijke beperking, kenmerken van ASS, culturele en neurobiologische factoren. Op basis van screening van deze factoren kan de Halt-afdoening worden aangepast aan de behoefte van de individuele jongere. De vraag die hierbij gesteld moet worden is of dit binnen de Halt-organisatie efficiënt kan worden uitgevoerd, gelet op de specifieke expertise die voor deze screening nodig is. Met name geldt dit voor ASS en neurobiologische kenmerken. Daarnaast geldt dat screening alleen een indicatie heeft of er mogelijk sprake is van bepaalde problematiek en tekorten. Verder diagnostisch onderzoek is nodig om de problematiek goed in kaart te brengen.

7.6 Verbetermogelijkheden Halt-afdoening

8 Zijn op basis van de beantwoording van bovenstaande vragen mogelijkheden voor verbetering te formuleren voor de Halt-afdoening?

Op basis van de conclusies uit het literatuuronderzoek zijn verbetermogelijkheden geformuleerd. Deze verbetermogelijkheden zijn voorgelegd aan een groep experts in een expertmeeting (zie bijlage 12). Op basis van de uitkomsten van de expertmeeting zijn de verbetermogelijkheden vervolgens aangescherpt. Daarnaast heeft de expertmeeting nog enkele aanvullende suggesties opgeleverd, die niet voortvloeien uit de inzichten die het literatuuronderzoek hebben opgeleverd. Deze suggesties zijn aan het eind van deze paragraaf opgenomen.

Per kernelement volgen hieronder suggesties voor mogelijkheden om de werkbaarheid te vergroten.

Leeropdrachten

- Overweeg om in de leeropdrachten meer gebruik te maken van modeling en oefening op basis van de principes van de sociale leertheorie. Hiervan mag meer effect verwacht worden dan van de leeropdrachten zoals die nu zijn geformuleerd.

Excuusgesprek

- Overweeg om alleen een excuusgesprek in te zetten als de jongere nog niet op een correcte manier zijn excuus heeft aangeboden en de schade nog niet hersteld is. Als dit al geregeld is voorafgaand aan de Halt-afdoening dan heeft een excuusgesprek geen meerwaarde.
- Overweeg om het excuusgesprek niet alleen met de jongere maar ook met het slachtoffer voor te bereiden door te oefenen, zeker bij jongeren waarbij sprake is van specifieke problematiek zoals lvb of ASS waarbij begeleiding tijdens het gesprek van belang is.

- ③ Overweeg een groepsconferentie in te zetten bij delicten waar sprake is van meerdere slachtoffers of personen in de gemeenschap die last hebben van de gevolgen van het delict. De verwachting is dat dit meer effect heeft dan het excuus aan te bieden aan een officiële vertegenwoordiger, zoals een beleidsadviseur van de gemeente. Enkele medewerkers van Halt zouden getraind kunnen worden in het coördineren, voorzitten en begeleiden van de conferenties.
- ③ Overweeg om het herstellen van de schade en de wijze waarop deze schade wordt hersteld samen met de jongere, de ouders en het slachtoffer te bepalen. Leg dit vast in een contract en monitor dit.
- ③ We merken op dat het literatuuronderzoek zich heeft gericht op de effecten op de dader, niet op de effecten op het slachtoffer. Dit moet nadrukkelijk worden meegenomen bij de inzet van een excuusgesprek. Als herstel van de relatie met het slachtoffer en re-integratie in de gemeenschap het doel is dan moet ook gekeken worden naar het effect op het slachtoffer.

Ouderbetrokkenheid

Om ouders op een goede manier te betrekken is het van belang meer zicht te hebben op hun vragen en behoeften en op hun opvoedingsvaardigheden. Door daar in het eerste gesprek meer aandacht aan te besteden kan beter gekeken worden naar de wijzen waarop de ouders betrokken worden. Daarnaast kan er ook gekeken worden naar eventuele mogelijkheden om door te verwijzen naar jeugdhulp in het vrijwillig kader.

Gesprek met de jongere

Overweeg om bij de gesprekken met de jongere gebruik te maken van motivationele gesprekstechnieken om de motivatie tot gedragsverandering in gang te zetten. Sommige Halt-medewerkers gebruiken deze technieken al – afhankelijk van hun vooropleiding. Dit kan meer uitgewerkt worden in de handleiding. Ook is het van belang dat medewerkers voldoende getraind zijn om gesprekstechnieken aan te passen aan de behoeften van specifieke doelgroepen.

Daarnaast wordt voorgesteld om de volgende twee kernelementen expliciet toe te voegen.

Gedragscontract

Overweeg om het bespreken van het delict en de inventarisatie van de risicofactoren uitgebreider te doen. Pas daarna worden dan samen met ouders en jongere de acties bepaald die nodig zijn. Die acties worden vervolgens vastgelegd in een gedragscontract. Neem in het gedragscontract op hoe de jongere de schade herstelt of vergoedt en overweeg om daarbij het slachtoffer te betrekken. Evalueer dan samen met ouders en jongeren in het eindgesprek of de acties in het gedragscontract zijn uitgevoerd.

Buitenstrafrechtelijke aanpak

Overweeg meer dan nu het geval is om het aanbieden van Halt als buitenstrafrechtelijke aanpak te labelen. Het biedt de jongere de kans een strafblad te voorkomen. Als de jongere de Halt-afdoening goed doorloopt, het excuus naar tevredenheid heeft aangeboden en de schade naar tevredenheid heeft hersteld dan krijgt de jongere dus geen strafblad.

Verbetermogelijkheden met betrekking tot maatwerk

Maatwerk

Overweeg om nog meer dan nu het geval is uit te gaan van maatwerk door in het eerste gesprek meer de achtergronden van het delict en het niveau van ontwikkeling van de jongere in kaart te brengen, evenals de rol en de mogelijkheden van de ouders om het gedrag van hun kind in de gewenste richting te beïnvloeden. Op basis van die analyse kan een passende keuze worden gemaakt uit het pakket aan maatregelen. Dit heeft ook consequenties voor de deskundigheid die van de Halt-medewerkers wordt gevraagd. Hiermee wordt aangesloten bij het professionaliteitsbeginsel. Zij moeten voldoende zicht hebben op welke factoren en mechanismen van belang zijn voor gedragsverandering. Op basis van de uitkomst van de analyse moeten zij kunnen bepalen aan welke intermediaire doelen bij de jongere moeten worden gewerkt en welke maatregelen daarbij passen. Wel is het van belang bij eventuele doorontwikkeling te waken voor het te sterk protocolleren van de Halt-afdoening. Maatwerk kan het best worden toegepast als Halt-medewerkers goed inzicht hebben in waarom en wanneer ze een bepaald onderdeel toepassen.

Verbetermogelijkheden met betrekking signaleren, screenen en doorverwijzen

Screening, signaleren en doorverwijzen

Overweeg screening en doorverwijzen door de Halt-medewerkers verder te ontwikkelen. door het signaleringsinstrument aan te vullen met enkele specifieke kenmerken van doelgroepen.

Daarbij is het van belang in acht te nemen dat screening alleen een aanwijzing geeft of er sprake is van bepaalde problematiek, bijvoorbeeld lvb. Screening is geen diagnostiek. Op basis van de screening moet vervolgens worden afgewogen of de problematiek om nader diagnostisch onderzoek vraagt. Veelal zal dit niet door Halt zelf kunnen gebeuren .

Daarnaast kan bij aanvang van de Halt-afdoening meer gescreend worden op tekorten in vaardigheden. De Halt-afdoening kan daardoor mogelijk effectiever worden ingezet. Beperkte tekorten in vaardigheden kunnen binnen de Halt-afdoening worden aangepakt. Om grotere tekorten aan te pakken, kan Halt doorverwijzen naar jeugdhulp. Dit is niet alleen het geval voor tekorten bij de jongeren, maar ook voor toezicht- en controlevaardigheden van ouders.

Door in de gesprekken met jongeren en ouders meer in te gaan op het waarom van het delictgedrag, de ontwikkeling van de jongeren en op bredere vragen en zorgen die jongeren en ouders hebben, kan meer maatwerk in doorverwijzing worden geboden.

Zorg dat bij de doorontwikkeling van screening en doorwijzen het proces niet te geprotocolleerd wordt en er bijvoorbeeld voldoende mogelijkheden voor intervisie worden geboden aan de Halt-medewerkers. Ook binnen screening en doorverwijzen is maatwerk van belang voor een effectievere inzet. Andere voorwaarde om goed te doorverwijzen, is dat de Halt-medewerkers goed zicht hebben op de contactpersonen van de wijk- of jeugdteams en op scholen. Als ouders vragen hebben kunnen zij hen dan doorverwijzen naar de vrijwillige jeugdhulp.

Het is tot slot van belang voor ogen te houden dat jongeren bij Halt meestal behoren tot een lage risicodoelgroep en het screenen niet te intensief moet zijn. Het delict kan een signaal zijn voor achterliggende problematiek, maar niet bij alle jongeren is er sprake van achterliggende problematiek. .

Aanvullende suggesties uit de expertmeeting

In de expertmeeting is een aantal suggesties voor verbetering gegeven die breder zijn dan de werkzaamheid die in dit literatuuronderzoek is onderzocht. Als Halt deze suggesties wil overnemen is nader onderzoek naar de werkzaamheid van deze suggesties nodig.

Leeropdrachten

- Overweeg om bij eventuele doorontwikkeling van leeropdrachten de mogelijkheden van gaming in te zetten. Gaming biedt de mogelijkheid om jongeren te laten oefenen met alternatief gedrag en het effect van hun gedrag te zien. Gaming biedt ook de mogelijkheid om eerst het niveau van functioneren van de jongere te bepalen en het te oefenen gedrag en de situaties daarop aan te passen. Gamen in combinatie met gesprekken (nooit alleen digitaal) kan mogelijk ook de motivatie van de jongere vergroten. Dit sluit aan bij de leefwereld en bij de behoeften van jongeren.

Buitenstrafrechtelijke aanpak

- Label de Halt-afdoening niet alleen als een buitenstrafrechtelijke aanpak waarbij een strafblad voorkomen kan worden, maar benoem het ook als een beloning voor het goed doorlopen van de Halt-afdoening. Geen strafblad is belangrijk voor participatie aan de samenleving – het uitgangspunt van de jeugdwet. Zonder strafblad heeft de jongere meer mogelijkheden in de toekomst voor participatie op de arbeidsmarkt, vinden van stageplekken en vrijwilligerswerk. Het voorkomen van een strafblad labelen als een beloning voor het goed doorlopen van de Halt-afdoening kan motiverend werken en kan recidive voorkomen.

Ten slotte: Onderzoek het effect

Op basis van dit onderzoek kunnen onderdelen van de Halt-afdoening verbeterd worden. Vervolgens is het echter van belang om in een effectonderzoek na te gaan of met de kernelementen daadwerkelijk de intermediaire doelen worden behaald zoals oorspronkelijk bedacht was. Een gerandomiseerd onderzoek heeft daarbij nog steeds de voorkeur. Als de overweging om meer maatwerk te leveren wordt overgenomen, dan zal hiermee rekening moeten worden gehouden bij de inrichting van het onderzoek. Niet bij alle jongeren worden dan alle kernelementen gezet en dezelfde doelen nagestreefd. Deze zullen afhankelijk zijn van de achtergronden, het type delict en het niveau van functioneren van de jongeren.

Literatuur

- Abraham, M. & Buysse, W. (2013). *Halt vernieuwd. Procesevaluatie van de vernieuwde Halt-afdoening*. Amsterdam/Den Haag: DSP-groep/WODC.
- Adviesbureau Van Montfoort (2005). *De jongere aanspreken. Handreiking jeugdreclassering*. Utrecht: MOgroep.
- Alberda, D., Drost, V. A. M., & Wartna, B. S. J. (2010). *Recidive onder werkgestrafte jongeren*. Den Haag: WODC.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. (2006). *The psychology of criminal conduct*. Newark, NJ: LexisNexis.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- Baat, de. M., Messing, C., Prins, D. (2014). *Wat werkt bij schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten*. Utrecht: NJI.
- Bailey, S.; Tarbuck, P. (2006) Recent advances in the development of screening tools for mental health in young offenders. *Current Opinion in Psychiatry: July 2006 - Volume 19 - Issue 4* - p 373–377
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barnes, G.C., Hyatt, J.M., Angel, C.M., Strang, H., Sherman, L.W. (2015). Are restorative justice conferences more fair than criminal courts? Comparing levels of observed procedural justice in Reintegrative Shaming Experiments (RISE). *Criminal Justice Policy Review*, 26(2), 103-130.
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Skinner, R., Martin, J., & Clubley, E. (2001). The Autism- Spectrum Quotient (AQ): evidence from Asperger syndrome/high-functioning autism, males and females, scientists and mathematicians. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31, 5-18.
- Baumeister, R.F., Stillwell, A.M. & Heatherton, T.F. (2001). Interpersonal Aspects of Guilt: Evidence from Narrative studies. In: W.G. Parrott (Eds). *Emotions in social psychology. Essential readings*. pp 296-306. Philadelphia/Sussex: Psychology Press.
- Beck, A.T. (1999). *Prisoners of Hate: The Cognitive Basis of Anger, Hostility, and Violence* New York: HarperCollins.
- Beck, V.S., Ramsey, R.J., Lipss, J.T.R. & Travis L.F. (2006). Juvenile diversion: An outcome study of the Hamilton County, Ohio unofficial Juvenile Community Courts. *Juvenile and Family Court Journal*, 57(1), 1-10.
- Becker, H.S. (1963). *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Beek K. van, Kievitsbosch, R., Vegter, L. (2015). *Notitie Halt input voor evaluatie en feedback evaluatie Halt*. Interne notitie. Utrecht: Halt.
- Belsky, J. (2005). Differential susceptibility to rearing influence: An evolutionary hypothesis and some evidence. In B. Ellis & D. Bjorklund (Eds.), *Origins of the social mind: Evolutionary psychology and child development* (pp. 139–163). New York: Guilford.
- Bergseth, K.J. & Bouffard, J.A. (2007). The long-term impact of restorative justice programming for juvenile offenders. *Journal of restorative justice programming for juvenile offenders*, 35, 433-451.
- Bergseth, K.J. & Bouffard, J.A. (2012). Examining the Effectiveness of a Restorative Justice Program for Various Types of Juvenile Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1054–1075.

- Bonta, J. & Andrews D.A. (2010). Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-need-responsivity model. In McNeill, F., Ranynor, R. & Trotter, C. (Eds). *Offender supervision. New directions in theory, research and practice.* (pp. 19-41). New York: Routledge.
- Bouffard, J., Cooper, M. & Bergseth, K. (2016). The Effectiveness of Various Restorative Justice interventions on Recidivism Outcomes Among Juvenile Offenders. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 1-16.
- Bovenkerk, F. (2009). Etniciteit, criminaliteit en strafrecht. Rede uitgesproken ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar criminology aan de universiteit Utrecht op 3 juni 2009.
- Bovenkerk, F. (2014). *Marokkaan in Europa, crimineel in Nederland.* (290 p.). Den Haag: Boom Lemma.
- Bovenkerk, F. & Fokkema, T. (2015). Criminaliteit onder Marokkaanse jongemannen in Nederland; speelt regionale herkomst een rol. *Tijdschrift voor Criminologie*, 57, 1, p. 59-83.
- Bradshaw, W., Roseborough, D., & Umbreit, M. S. (2006). The effect of victim offender mediation on juvenile offender recidivism: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 24(1), 87-98.
- Bradshaw, W., Roseborough, D.J. (2005). Restorative justice dialogue: The Impact of Mediation and Conferencing on Juvenile Recidivism. *Social Work Faculty Publications, paper 24.*
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration.* Cambridge University Press.
- Burke, J.D., Mulvey, E.P., Schubert, C.A., Garbin, S.R. (2014). The challenge and opportunity of parental involvement in juvenile justice services. *Children and Youth Services Review*, 39-47.
- Choi, J. J., & Severson, M. (2009). "What! What kind of apology is this?": The nature of apology in victim offender mediation. *Children and Youth Services Review*, 31(7), 813-820.
- Crocetti, E., Graaff, J. van der, Mosctelli, S., Keijsers, L., Koot, H.M., Rubini, M., Meeus, W. & Branje, S. (2016). A longitudinal study of the Effects of Parental Monitoring on Adolescent Antisocial Behaviors: The Moderating Role of Adolescent Empathy. *Frontiers in Psychology*, 7: 1276. doi:10.3389/fpsycho.2016.01726.
- Cornet, L.J.M., Bootsman, F., Alberda, D.L., Kogel, C.H. de (2016). *Neurowetenschappelijke toepassingen in de jeugdstrafrechtketen.* Den Haag: Boom/WODC.
- Crosswhite, J.M. & Kerpelman, J.L. (2009). Coercion theory, self-control and social information processing: understanding potential mediators for how parents influence deviant behaviors. *Deviant Behavior*, 30(7), 611-646.
- Dishion, J.; McCord, J; Poulin, F (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, Vol 54(9), 755-764.
- Distelbrink, M. & Pels, T (2008). Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van Antillianen. In R. Brons, N. Hilhorst & F. Willemsen (Eds). *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren. Aanvulling. Aandachtspunten voor preventie en marginaliseren van Antillianen.* Den Haag: WODC Cahier 2008-4.
- Elling, M. (2008). *Denkfouten herstellen helpt bij veel kinderen met psychische problemen.* Utrecht: NJI.
- Ellis B. J., Boyce W. T., Belsky J., Bakermans-Kranenburg M. J., Van Ijzendoorn M. H. (2011). Differential susceptibility to the environment: an evolutionary- neurodevelopmental theory. *Dev. Psychopathol.* 23 7–28. 10.1017/S0954579410000611
- Evans-Chase, M. & Zhou, H. (2014). A systematic review of the juvenile justice intervention literature: What it can (and cannot) tell us about what works with delinquent youth. *Crime and Delinquency*, 60(3), 451-470.

- Fellegi (2008). De impact van herstelrecht verklaard. De wisselwerking tussen moraliteit, neutralisatie, schaamte en sociale bindingen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 8 (3), 37-51. (dit is een ingekorte en vertaalde versie van Fellegi).
- Ferwerda, H., & I. van Leiden (2012). *De schade hersteld. Een onderzoek naar herstelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen*. Arnhem: Bureau Beke.
- Ferwerda, H., & I. van Leiden (2013). Herstelbemiddeling in Vlaanderen onderzocht. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 2 (12), 26-36.
- Ferwerda, H., Leiden, I. van, Arts, N. & Hauber, A. (2006). *Halt: Het alternatief? De effecten van Halt beschreven*. Den Haag: WODC/Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Foolen, N., D. Ince en M. de Baat (2012). *Wat werkt bij gedragsproblemen en gedragsstoornissen?* Gedownload van http://www.nji.nl/nl/WatWerkt_Gedrag.pdf
- Gavazzi, S.M., Wasserman, D., Partridge, C. & Sheridan, S. (2000). The Growing Up FAST diversion program: an example of juvenile justice program development for outcome evaluation. *Aggressive and Violent Behavior*, 5(2), 159-175.
- Geudens, H. (2005). Nieuw jeugdrecht in België: vierde poging, goede poging?. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4, 17-38.
- Gilbert, E., Mahieu, V., Goedseels, E., & Ravier, I. (2012). Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/jeugdrechtbanken in MOF-zaken.
- Greenwood, P. (2008). Prevention and intervention programs for juvenile offenders. *The future of children*, 18 (2), 185-210.
- Grisso T. en L. A. Underwood (2004). *Screening and Assessing Mental Health and Substance Use Disorders Among Youth in the Juvenile Justice System. A Resource Guide for Practitioners*. National Center for Mental Health and Juvenile Justice Policy Research Associates, Inc.
- Haines, K., Case, S., Davies, K. & Charles, A. (2013). The Swansea Bureau: A model of diversion from the Youth Justice System. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 41, 167-187.,
- Halt (2008). *Halt-waardige feiten en recidive-regeling*. Utrecht: Halt interne notitie
- Halt (2015a). *Overzicht Haltstraffen: criteria, modules en stroomschema's*. Utrecht: Halt interne notitie
- Halt (2015b). *Theoretisch kader Halt*. Utrecht: Halt interne notitie Maart 2015.
- Halt (2015c). *Werkprocesbeschrijving Halt-afdoening regulier. De methodische aanpak*. Utrecht: Halt Interne notitie Oktober 2015
- Halt (2015d). *Werkprocesbeschrijving Halt-afdoening schoolverzuim. De methodische aanpak*. Utrecht: Halt Interne notitie Oktober 2015
- Handreiking 17. Toepassing van het lij (landelijk instrumentarium jeugdstrafrechtsketen) door de jeugdreclassering. http://jeugdreclassering.jeugdzorgnederland.nl/files/Handreiking-17-Toepassing-LIJ-door-JR-def-nov_11.pdf
- Harris, N., Walgrave, L., & Braithwaite, J. (2004). Emotional dynamics in restorative conferences. *Theoretical criminology*, 8(2), 191-210.
- Hazen, N. (2012). An exploratory view of the juvenile arbitration program of Aiken County, South Carolina. *International Social Science Review*, 87(3/4), 102-126.

- Hayes, H. & Snow, P. (2013). Oral language competence and restorative justice processes: Refining preparation and the measurement of conference outcomes. *Trends & issues in crime and criminal justice no. 463*, 461-480.
- Heinrich, R. & Spanjaard, H. (2008). *Aanpak lichte en matige spijbelaars. De keten naar Halt*. Versie voor Halt-medewerkers. Halt/PI Research.
- Hintzen, Rachel, Keith Inouye, and Beryl Iramina (1979). Research Report. A Three Year Follow-Up study of Project '75. Manoa, Hawaii: University of Hawaii, School of Social Work, Social Welfare Development and Research Center.
- Hoekstra, R.A., Bartels, M., Cath, D.C., & Boomsma, D.I. (2008). Factor Structure, Reliability and Criterion Validity of the Autism-Spectrum Quotient (AQ): A Study in Dutch Population and Patient Groups. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 1555-1566.
- Hoeve, M., Semon Dubas, J., Eichelstein, V.I., Laan, P. van der, Smeenk, W. & Gerris, J.R.M. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology* (37), 749-775.
- Hofstede, G. (2002). Culturele diversiteit in de Nederlandse samenleving. *Justitiële Verkenningen*, 28 (5). 8-18.
- Jensen, C.D., Cushing, C.C., Aylward, B.S., Craig, J.T. Sorell, D.M. & Steele, R.G. (2011). Effectiveness of motivational interviewing interventions for adolescent substance use behavior change: A meta-analytic Review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(4), 433-440.
- Janssen, H.J., Eichelsheim, V.I., Dekovic, M., Bruinsma, G.J.N. (2015). How is parenting related to adolescent delinquency? A between- and within-person analysis of the mediating role of self-control, delinquent attitudes, peer delinquency, and time spent in criminogenic settings. *European Journal of Criminology*, 1-26.
- Jong, J. D. de (2007). *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant
- Jong, J.D. de & Kaal, H.L. (2017). Jonge allochtone delinquenten met een licht verstandelijke beperking. In Kaal H, N. Overvest, M. Boertjes (2017). *Beperkt in de keten. Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen*. Tweede druk. Boom criminologie, Den Haag
- Kaal, H.L. (2016). *Screening & Zorgtoeleiding voor (ex)gedetineerde Rotterdammers met een (licht) verstandelijke beperking* (pdf, 706 KB). Leiden: Expertisecentrum Jeugd Hogeschool Leiden.
- Kaal H, L. Overvest, M. Boertjes (2017). *Beperkt in de keten. Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen*. Tweede druk. Boom criminologie, Den Haag.
- Kaal, H.L., Nijman, H.L.I. & Moonen, X.M.H. (2015). *Screeners voor intelligentie en licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Hofgreve.
- Karp, D., Sweet, M., Kirshenbaum, A. & Bazemor, G. (2004). Reluctant participants in restorative justice. Youthful offenders and their parents. *Contemporary Justice Review*, 7 (2), 199-216.
- Kavish, D.R. (2012). *Inactionist Labeling and Informal Labeling's Effectson Juvenile Delinquency. Thesis Paper 883. Carbondale: Southern Illinois University Carbondale*.
- Keightley-Smith, L. & Francis, P. (2007). Final warning, youth justice and early intervention: reflections and findings of a research study carried out in Northern England. *Web Journal of Current Legal issues*.

- Keijsers, L. (2015). Parental monitoring and adolescent problem behaviors: How much do we really know? *International Journal of Behavioral Disorders*, 40, 271-281. doi:10.1177/0165025415592515.
- Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S.J.T. & Meeus, W. (2009). Developmental links of adolescent disclosure, parental solicitation and control with delinquency: Moderation by parental support. *Developmental Psychology*, 45, 1314-1327.
- Keijsers L. & Laird, R.D. (2014). Mother–adolescent monitoring dynamics and the legitimacy of parental authority. *Journal of Adolescence*, 57, 515-524.
- Kelley, T.M., Kennedy, D.B. & Homand, R.J. (2003). Evaluation of an individualized treatment program for adolescent shoplifters. *Adolescence*, 39 (152), 725-733.
- Kerr, M. & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366-380.
- Kerr, M., Stattin, H., & Burk, W. J. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20, 39–64. doi: 10.1111/j.1532-7795.2009.00623.x
- Kiesner, J., Dishion, T. J., Poulin, F., & Pastore, M. (2009). Temporal dynamics linking aspects of parent monitoring with early adolescent antisocial behavior. *Social Development*, 18, 765–784. doi: 10.1111/j.1467-9507.2008.00525.x
- Koehler, J. A., Lösel, F., Akoensi, T.D., Humphreys, D.K. (2013). A systematic review and meta-analysis on the effects of young offender treatment programs in Europe. *Journal of Experimental Criminology*, 9: 19-43.
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice Hall.
- Kool (2011). If you shoot one bird the other will fly away. Culturele verschillen als remmende factor voor toepassing van herstelrecht bij minderjarigen. In G. Freks, M. Breukelaar, T. Jongbloed, F. Schonewille, M. Uitslag (Eds.). *Intercultural mediation*.pp. 45-56. Apeldoorn/Antwerpen: Maklu
- Kruisbergen, M. (2005). Voorlichting: doen of laten? Theorie van afschrikwekkende voorlichtingscampagnes toegepast op de casus van bolletjeslikkers. *Beleidswetenschap*, 19 (3), 38-51
- Kurtz A. (2002). What works for delinquency? The effectiveness of interventions for teenage offending behavior. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 13 (3), 671-692.
- Laan, A.M. van der & Goudriaan, H. (2016). *Monitor Jeugdcriminaliteit*. Den Haag: WODC/CBS.
- Landenberger, A. & Lipsey, M.W. (2005). The positive effects of cognitive –behavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*, 1, 451-476.
- Lange, M. de & Albrecht, G. (2006). De plaats van cognities binnen een competentiegerichte werkwijze. Amsterdam: PI Research
- Latimer, J. (2011). A meta-analytic examination of youth delinquency, family treatment, and recidivism. *Canadian Journal of Criminology*, 237-253.
- Latimer, J., Dowden C. & Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta analysis. *The Prison Journal*, 85 (2), 127-144.
- Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2001). *The effectiveness of restorative justice practices: A meta analysis*. Canada: Department of Justice. Research and Statistics Division.

- Lauwaert, K. (2009). *Herstelrecht en procedurele waarborgen*. Apeldoorn/Antwerpen: Maklu.
- Lee, I. (2005). Law and Culture of the Apology in Korean Dispute Settlement (with Japan and the United States in Mind), *The Mich. J. Int'l L.*, 27, 1.
- Leeuw, F.L. & Donaldson, S.I. (2015). Theory in evaluation: Reducing confusion and encouraging debate. *Evaluation*, 21 (4), 467-480.
- Lipsey, M.W. (1992). Juvenile delinquency treatment: A meta-analysis inquiry into the variability of effects. In *Meta-analysis for Explanation. A Casebook*, edited by T.D. Cook, H. Cooper, D.S. Cordray, H. Hartmann, L.V. Hedges, R.J. Light, T.A. Louis, and F. Mosteller. New York, NY: Russell Sage, pp. 83–127.
- Lipsey, M. (2009). The primary factor that characterize effective Interventions with juvenile offenders: A meta-analytic Overview. *Victims and Offenders*, 4: 124-147.
- Livingstone, N., Macdonald, G. & Carr, N. (2013). Restorative justice conferencing for reducing redivism in young offenders (aged 7 to 21). *Cochrane Database of Systematic Reviews 2013*, Issue 2.
- Lundmann, R.J. (1993). *Prevention and Control of Juvenile Delinquency*. New York: Oxford University Press.
- Mackenzie, D.L. & Farrington, D.P. (2015). Preventing future offending of delinquents and offenders: what have we learned from experiments and meta-analyses. *Journal of Experimental Criminology*, published online december 2015.
- Maschi, T., Schwalbe, C. & Ristow, J. (2013). In Pursuit of the Ideal Parent in Juvenile Justice: A Qualitative Investigation of Probation Officers' Experiences with Parents and Juvenile Offenders. *Journal of Offender Rehabilitation*, 52, 470-492.
- Mc Grath, A. (2008). The effect of diversion from court: a review of the evidence. *Psychiatry, Psychology and Law*, 15(2), 317-339.
- Mears, D.P., Kuch, J.J., Lindsey, A.M., Siernick, S.E., Pesta, G.B., Greenwald, M.A. & Blomberg, T.G. (2016). Juvenile Court and contemporary diversion. Helpful, harmful or both? *Criminology & Public Policy*, 15 (3), 953-981.
- Miers, D. , Maguire, D., Goldie, S. Sharpe, K., Hale, C., Netten, A., Uglow, S., Doolin, K., Hallam, A., Enterkin, J. & Newburn, T. (2001). *An exploratory evaluation of restorative justice schemes. : Crime Reduction Research*, Papers nr 1. London: Home office.
- Miller, D. T. (2001). Disrespect and the experience of injustice. *Annual review of psychology*, 52(1), 527-553.
- Moonen, X., Wit, M. de, & Hoogeveen, M. (2011). Mensen met een licht verstandelijke beperking in aanraking met politie en justitie. *PROCES*, 90(5), 235-250.
- Nabben, T., Doekhie, J., & Korf, D. J. (2010). Beleving van de werkstraf in de buurt door jeugdigen.
- Nugent, W. R., Umbreit, M. S., Wiinamaki, L., & Paddock, J. (2001). Participation in victim-offender mediation and reoffense: Successful replications?. *Research on Social Work Practice*, 11(1), 5-23.
- Nugent, W. R., Williams, M., & Umbreit, M. S. (2004). Participation in victim-offender mediation and the prevalence of subsequent delinquent behavior: A meta-analysis. *Research on Social Work Practice*, 14(6), 408-416.
- OM (2012). *Handleiding strafrechtelijke aanpak schoolverzuim*,
- OM (2014). *Richtlijn en kader voor strafvordering jeugd en adolescenten, inclusief strafmaten Halt (2014R008)*
- Paalman, C. H., Domburgh, L. van & Doreleijers, Th. A. H. (2010). *Recidive van 12minners van Marokkaanse komaf: verslag van het follow-up onderzoek in Amsterdam*. Duivendrecht: VUmc.

- Patterson, G.R. (1996). 'Some Characteristics of a Developmental Theory for Early-Onset Delinquency. In M. F. Lenzenweger and J. J. Haugaard (Eds). *Frontiers of Developmental Psychopathology*, (pp. 81–124.). New York: Oxford University Press.
- Patterson, G.R. (1997). 'Performance Models for Parenting: A Social Interactional Perspective.'. In J. E. Grusec and L. Kuczynski (Eds). *Parenting and Children's Internalization of Values: A Handbook of Contemporary Theory* (p.p. 193–226). Hoboken, NJ: John Wiley and Sons, Inc.
- Patrick, S. & Marsh, R. (2005). Juvenile Diversion: Results of a Three Year Experimental Study. *Criminal Justice Policy Review*, Vol 1. No. 1, 2005. doi: 10.1177/0887403404266584
- Patrick, S., Marsh, R., Budy, W., Mimura, S. & Perkins, T. (2004). Control group study of juvenile diversion programs: an experiment in juvenile diversion – the comparison of three methods and a control group. *The Social Science Journal* (41), 129-135.
- Pawson, R. & Tilley, N. (1997). *Realistic Evaluation*. London: Sage.
- Pawson, R. (2013). *The science of evaluation. A realist manifesto*. Los Angeles: Sage.
- Pels T. (2008). Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van jongens van Marokkaanse afkomst. In: R. Brons, N. Hilhorst & F. Willemsen (Eds). *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren. Aanvulling. Aandachtspunten voor preventie en marginaliseren van Antillianen*. Den Haag: WODC Cahier 2008-4, pp. 183-196.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C. & Guckenburg, S. (2010). *Formal system processing of juveniles: effects on delinquency*. Campbell Systematic Reviews 2010:1.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., Hollis-Peel, M.E. & Lavenberg, J.G. (2013). 'Scared Straight' and other awareness programs for preventing juvenile delinquency. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2013.
- Plato (2011). Toetsingskader Leeropdrachten Halt. Interne notitie. Utrecht: Halt.
- Prikker, E. (2015). *Interculturele aspecten in de LVB-jeugdzorg. De rol van schaamte, taboe en sociale isolatie in de behandeling van niet-westerse jongeren met een licht verstandelijke beperking en gedragsproblematiek binnen orthopedagogische behandelcentra*. Masterthesis Universiteit Utrecht. Master Orthopedagogiek – Gehandicaptenzorg en Kinderrevalidatie.
- Richardson R, Trépel D, Perry A, Ali S, Duffy S, Gabe R, (2015). *Screening for psychological and mental health difficulties in young people who offend: a systematic review and decision model*. *Health Technol Assess* 19(1).
- Rodriguez, N. (2007). Restorative Justice at work: the impact of Restorative Justice Resolutions on Recidivism. *Crime & Delinquency*, 355-379.
- Roos, J. (2017). Kenmerken en implicaties van een licht verstandelijke beperking. In H. Kaal, N. Overvest & M. Broertjes (Red). *Beperkt in de keten*. Pp // . Den Haag: Boom Lemma.
- Scholte E.M. en T.A.H. Doreleijers (2001). Screening van ernstige en gewelddadige delinquentie. In Ernstige en gewelddadige jeugd delinquentie. R. Loeber, N.W. Slot en J.A. Sergeant (red). Bohn Stafleu van Loghun. Houten/Diegem.
- Schrijnenberg, A., Timmermans, M., Homburg, G.H.J. (2011). *Aanwezigheid verplicht. Een inventarisatie van de gevolgen van de aanwezigheidsplicht voor ouders bij de kinderrechter*. Amsterdam/Den Haag: Regioplan/WODC.

- Schwalbe, C.S. & Maschi, T. (2010). Patterns of Contact and Cooperation Between Juvenile Probation Officers and Parents of Youthful Offenders. *Journal of Offender Rehabilitation*, 49, 398-416.
- Schwalbe, C.S., Gearing, R.E., Mackenzie, M.J., Brewer, K.B. & Ibrahim, R. (2012). A meta-analysis of experimental studies of diversion programs for juvenile offenders. *Clinical Child Psychology Review*, 32, 26-33.
- Sherman, L.W. & Strang, H. (2007). *Restorative justice: the evidence*. London: The Smith Institute.
- Sherman, L.W., Gottfredson, D.C., MacKenzie, D.L., Eck, J., Reuter, P. & Bushway, S.D. (1998). *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*. National Institute of Justice: Research in brief. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/171676.PDF>
- Smit, W., Bertling, L., Snijdewint, M., & Tillaart, J. van den. (2016). *Procesevaluatie kwaliteitsverbetering werkstraffen*. Den Haag: WODC/ Regioplan Beleidsonderzoek.
- Smith, E.P., Wolf, A.M., Cantillon, D.M., Thomas, O. & Davidson, W.S. (2004). The Adolescent Diversion Project. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 27 (2), 29-47.
- Smith, R. (2011). Developing restorative justice practice: contemporary lessons from an English juvenile diversion project of the 1980s. *Contemporary Justice Review*, 14 (4), 425-438.
- Smith R. (2014). Re-inventing diversion. *Youth Justice*, Vol. 14(2) 109–121
- Smits D (2016). *De inzet van de SCIL bij HALT; zijn de medewerkers en de jongeren die zich moeten melden bij HALT hierbij gebaat?* Scriptie HSLeiden. 2016.
- Snow, P.C. & Sanger, D.D. (2011). Restorative Justice Conferencing and the youth offender: exploring the role of oral language competence. *International Journal of Communication Disorders*, 46(3), 324-333.
- Snikkers C, Kruithof A. en Kievitsbosch R. (2017). De Halt-straft en jongeren met een licht verstandelijke beperking. In Kaal H, L. Overvest, M. Boertjes (2017). *Beperkt in de keten. Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtketen*. Tweede druk. Boom criminologie, Den Haag.
- Spanjaard H., J.W. Veerman & T.A. van Yperen (2015). De kern van effectieve jeugdhulp. Van erkende interventies naar werkzame elementen. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 54 (10), 441-455.
- Spanjaard, H. & Put, C. van der (2012a). *HALT signaleringsinstrument*. PI Research, 26-03-2012.
- Spanjaard, H. & Put, C., van der (2012b). Het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen. *Proces*, 355-377.
- Spanjaard, H., M. Noom, M., Vinkenvleugel, M. Verdonk en B. Bijl (2009). *Halt effectiever. Theoriehandleiding Halt-afdoening*. PI Research.
- Spanjaard, H., Polak, S., Van der Put, C., C. Maes, M., Persoon, A., Vogelvang, B., Diest, H. van & Walsarie Wolff, H. (2011). *Handleiding Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (versie 3.1)*. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Staatscourant (2014). Richtlijnen en kader strafvordering jeugd en adolescenten, inclusief strafmaten Halt. Staatscourant, nr 8284.
- Stahlkopf, C. (2009). Restorative justice, rhetoric, or reality? Conferencing with youth offenders. *Contemporary Justice Review*, 12(3), 231-251.
- Stams, G.J., Brugman, D., Dekovic, M., Rosmalen, L. van, Laan, P. & Gibbs, J.C. (2006). The Moral Judgment of Juvenile Delinquents: A Meta-Analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology* (34). 697-713.
- Stams, G.J.J.M., Dekovic, M., Brugman, D., Rutten, E., A., Wittenboer, G.H.L., van den, Tavechhio, L.W.C., Hendriks, J. & Schijndel, M. (2008). The relation of punishment- and victim-based moral orientation to

- prosocial, externalising, and norm trespassing behavior in delinquent and non-delinquent adolescents. *Journal of Experimental Criminology* (4)1, 41-60.
- Steketee, M., Woerds, S. ter, Moll, M., & Boutellier, H. (2006). *Herstelbemiddeling voor jeugdigen in Nederland: Een evaluatieonderzoek naar zes pilotprojecten*. (door het Verwey-Jonker Instituut). Assen: Van Gorcum.
- Strang, H., Sherman, L.W., Mayo-Wilson, E., Woods, D. & Ariel, B. (2013). Restorative Justice Conferencing (RJC) Using Face-to-Face Meetings of Offenders and Victims: Effects on Offender Recidivism and Victim Satisfaction. A systematic Review. *Campbell Systematic Reviews* 2013:12.
- Svensson, Robert, Lieven J.R. Pauwels & Frank M. Weerman (2017). The role of moral beliefs, shame and guilt in criminal decision-making: An overview of theoretical frameworks and empirical results. In: Bernasco, W., H. Elffers, & J-L van Gelder. *The Oxford Handbook on Offender Decision Making*. Oxford: Oxford University Press.
- Svenson, R., Weerman, F.M., Pauwels, L.J.R., Bruinsma, G.J.N. & Bernasco, W. (2013). Moral emotions and offending: do feelings of anticipated shame and guilt mediate the effect of socialization on offending? *European Journal of Criminology*, 10(10) 22-39.
- Tangney, J. P. (2001). Constructive and destructive aspects of shame and guilt. Bohart, Arthur C. (Ed); Stipek, Deborah J. (Ed). (2001). *Constructive & destructive behavior: Implications for family, school, & society*, (pp. 127-145). Washington, DC, US: American Psychological Association, x, 420 pp.
- Tönis, I. en A. Zonneveld (2011a). *Verantwoording Halt-afdoening schoolverzuim*, Universiteit Leiden, PLATO; februari 2011.
- Tönis, I. en A. Zonneveld (2011b). *Handleiding Halt-afdoening schoolverzuim*, Universiteit Leiden, PLATO; juli 2011.
- Traag T., Marie, O. (2011). *Voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie: cumulatie van risicogedrag onder jongeren in Nederland*. In: CBS, Sociaaleconomische trends, 4e kwartaal 2011, p.15-19.
- Umbreit, M. S., Coates, R. B., & Vos, B. (2004). Victim-offender mediation: Three decades of practice and research. *Conflict Resolution Quarterly*, 22(1-2), 279-303.
- Van der Put C., Spanjaard H., Van Domburgh L, Doreleijers T, Lodewijks H, Ferwerda H, Bolt R & Stams G.J. Ontwikkeling van het Landelijke instrumentarium jeugdstrafrechtketen (LIJ) *Kind en adolescent praktijk*— Jrg. 10 (juni 2011) Nr. 2.
- van der Stouwe, T., Asscher, J. J., Stams, G. J. J. M., Hoeve, M., & van der Laan, P. H. (2015). Effectstudie Tools4U: Effecten op cognitieve en sociale vaardigheden. Onderzoek effecten van leerstraf Tools4U op cognitieve en sociale vaardigheden. WODC.
- Van Stokkom, B. (2002). Moral emotions in restorative justice conferences Managing shame, designing empathy. *Theoretical Criminology*, 6(3), 339-360.
- Vanfraechem, I. (2007). Herstel en de Belgische jeugdwet. *Tijdschrift voor herstelrecht*, 7(3), 7-18.
- Villanueva, L., Jara, P. & Garcia-Gomes, A. (2014), Effect of Victim-Offender Mediation versus Dispositions of Youth Recidivism: The Role of Risk Level. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 14:4, 302-316.
- Vermeir, J. (2015). *Jeugdsanctierecht in Vlaanderen: onderzoek naar de mogelijkheden en beperkingen van een sanctiemodel voor het jeugdrecht in Vlaanderen*. Masterproef Criminologische Wetenschappen. Gent: Universiteit Gent.

- Vries, S. L.A. de, Hoeve, M., Ansink, M., Stams, G. J.M. & Asscher, J.J. (2015). Practioner review: Effective ingredients of prevention programs for yout at risk of persistent juvenile delinquency – recommendations for clinical practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 56:2, 108-121.
- Vries, S.L.A., Hoeve, M., Stams G.J.J.M. & Asscher, J.J. (2015). Adolescent-parent attachment and externalizing behaviour: the mediating role of individual and social factors. *Journal of abnormal child psychology*, 1-2.
- Vugt, E. van, Gibbs, J., Stams, G.J., Bijleveld, C., Hendriks, J. & Laan, P. van der (2011). Moral Development and Recidivism: A Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(80), 1234-1250.
- Walgrave, L. (2006). Herstelrecht: internationaal evaluatieonderzoek. Methodologie en tendensen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, (2), 9-21.
- Wartna, B.,S.J., Beijers, W.M.E.H., Essers, A.A.M. (1999). *Ontkennende en bekende verdachten Over de proceshouding van verdachten van strafzaken tijdens het politieverhoor*. Den Haag: WODC
- Wang B., Stanton B., Li X, Cottrell L., Deveaux L., Kaljee L. (2013). The influence of parental monitoring and parent-adolescent communication on Bahamian adolescent risk involvement: a three-year longitudinal examination. *Social Science & Medicine*. 2013;97:161–169.
- Weerman F.M. en P.H. van der Laan (2006). Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit; in: *Justitiële Verkenningen, jaargang 32*, nr. 6.
- Weerman, F.M., Bijleveld, C.C.J.H., Wijkman, M.D.S. & Laan, P.H. van der (2006). *Voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. Een verkenning op basis van onderzoeksliteratuur en gegevens van het NSCR schoolproject*. (Extern rapport, no 7). Leiden: NSCR
- Wermink, Wingerder, S. van, Wilsem, J. van, Nieuwbeerta, P. (2015). *Etnisch gerelateerde verschillen in straftoemeting*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak.
- Wiley, A. & Esbensen, F. (2016). The effect of police contact: Does official intervention result in deviance amplicification? *Crime & Delinquency*, 62(3), 283-307.
- Wilson J., Jungner G. (1968). Principles and practice of screening for disease. Geneva: WHO public health papers nr 34, 1968.
- Wilson, D.B., Brennan, I., Olaghere, A. & Kimbrell, C.S. (2016). Police initiated diversion for youth to prevent future delinquent behavior: a systematic review. Title registratieon for a systematic review. *The Campbell Corportation*.
- Wilson, H. A. & Hoge, R.D. (2012). The effect of youth diversion programs on recidivism. A meta-analytic review. *Criminal Justice and Behavior*, 40(5), 497-518.
- Wilson, S.J., Lipsey, M.W. & Soydan, H. (2003). Are Mainstream Programs for Juvenile Delinquency Less Effective With Minority Youth Than Majority Youth? A Meta-Analysis of Outcomes Research. *Research on Social Work Practice*, 3-26.
- Wit, M. de, Moonen, X. & Douma, J. (2011). *Richtlijn Effectieve Interventies LVB. Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Wikström, P.- O. H., D. Oberwittler, K. Treiber, and B. Hardie (2012). *Breaking Rules: The Social and Situational Dynamics of Young People’s Urban Crime*. Oxford: Oxford University Press.

- Wong, J.,A, Bouchard, J., Gravel, J., Bouchard, M., & Morselli, C. (2016). Can at risk youth be diverted from crime? A meta-analysis of restorative diversion programs. *Criminal Justice and Behavior*, 43 (10), 1310-1329.
- Yerden, I. (2010). *Schaamte en strategisch handelen. Opvoeding in Marokkaanse en Turkse gezinnen*. Amsterdam: Van Gennep.
- Zebel, S. (2012). Een quasi-experimentele studie naar de effecten van de Nederlandse slachtofferdadergesprekken.
- Zinsstag, E. & Chapman, T. (2012). Conferencing in Northern Ireland: Implementing Restorative Justice at the Core of the Criminal Justice System. In: E. Zinsstag & I. Van-fraechem (eds.) *Conferencing and Restorative Justice: International Practices and Perspectives* (pp. 173-188). Oxford: Oxford University Press.

Bijlage 1 Begeleidingscommissie

Prof. Dr. N.W. Slot (Emeritus hoogleraar Vrije Universiteit Amsterdam, voorzitter)

Prof. Dr. F.M. Weerman (Nederlands Studiecentrum Criminaliteit & Rechtshandhaving, NCSR)

Mevr. drs. M.M. Padmos (Ministerie van VENJ, Directie Justitieel Jeugdbeleid, DJJ. Tot en met juli 2016)

Mevr. drs. M. van Raadsveld (Ministerie van VENJ, Directie Justitieel Jeugdbeleid, DJJ. Vanaf augustus 2016)

Mevr. dr. E.G.M.J. Berben (Jeugdbescherming west)

Mevr. drs. E.M.H. van Dijk (WODC)

Bijlage 2 Varianten Halt-afdoeningen

Hieronder volgt een kort overzicht van de Halt-afdoeningen.

Halt-afdoening regulier

Bij de aanpak van Halt-waardige overtredingen is in principe de Halt-afdoening regulier van toepassing, tenzij er sprake is van lichte overtredingen zonder schade of slachtoffer, het afsteken van vuurwerk buiten de toegestane tijd of schoolverzuim. De afdoening bedraagt minimaal zes en ten hoogste twintig uur.

Halt-afdoening schoolverzuim

Bij de aanpak van schoolverzuim kan de Halt-afdoening schoolverzuim worden opgelegd en uitgevoerd. De Halt-afdoening schoolverzuim is bedoeld voor leerplichtige leerlingen met beginnend verzuim. De afdoening bedraagt minimaal zes en ten hoogste twintig uur. De afdoening omvat de kernelementen in gesprek gaan met de jongere, leeropdracht, excuus aanbieden aan ouders en ouderbetrokkenheid.

Halt-afdoening lichte overtredingen

Bij de aanpak van lichte overtredingen is een aangepaste invulling van de Halt-afdoening van toepassing. Het gaat om zaken waar geen schade of slachtoffer is (anders dan de ouder).

Afhankelijk het aantal uren dat de jongere opgelegd krijgt, wordt bepaald welke onderdelen ingezet worden. De straf bestaat minimaal uit een startgesprek, een leeropdracht en een eindgesprek. De afdoening bedraagt minimaal vijf en ten hoogste zes uur. De afdoening bevat de kernelementen gesprek. Leeropdracht en ouderbetrokkenheid. De kernelementen excuusgesprek met slachtoffer ander dan de ouder, schadebemiddeling en werkopdracht maken geen onderdeel uit van de afdoening.

Halt-afdoening discretionaire bevoegdheid (Halt-afdoening discretionaire bevoegdheid officier van justitie)

Bij een doorverwijzing naar Halt via de discretionaire bevoegdheid van de officier van justitie (OvJ) wordt de afdoening ook *Halt-afdoening discretionaire bevoegdheid* genoemd. Deze benaming duidt op de vorm van instroom en niet op de invulling van de afdoening en de kernelementen die worden ingezet. Bij de aanpak van niet Halt-waardige zaken (dat wil zeggen strafbare feiten die niet in het Besluit Aanwijzing Halt-feiten worden vermeld) is een aangepaste invulling van Halt-afdoening van toepassing. Het betreft een grote variëteit aan delicten, zowel zwaardere als lichte overtredingen. Bij de afdoening worden dezelfde modules ingezet als bij de Halt-afdoening regulier - en varianten daarop. Dat betekent dat ook dezelfde onderdelen en kernelementen worden ingezet. De afdoening bedraagt ten hoogste twintig uur.

Halt-afdoening verkort vuurwerk

Bij de aanpak van vuurwerkoverlast in de periode december/januari kan een Halt-afdoening verkort vuurwerk worden ingezet. Deze afdoening wordt gebruikt voor het afsteken van vuurwerk buiten de toegestane periode en wanneer er geen slachtoffer is. De afdoening omvat een startgesprek (1 uur) plus een leeropdracht en/of werkopdracht van minimaal 2 uur (in totaal dus 3 uur). De afdoening bevat de kernelementen gesprek, leeropdracht en/of werkopdracht. Excuusgesprek en schadebemiddeling maken geen onderdeel uit van de afdoening. Andere vuurwerkdelicten waarbij naar Halt wordt verwezen worden

afgedaan met de Halt-afdoening regulier. Deze wordt dan – doordat in de Halt-afdoening een koppeling wordt gelegd met het delict – inhoudelijk gelinkt aan vuurwerk.

Bijlage 3 Haltwaardige feiten

Besluit Haltwaardige feiten

Als strafbare feiten waarvoor een voorstel tot deelneming aan een project als bedoeld in artikel 77e, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht kan worden aangeboden, worden aangewezen zaken van eenvoudige aard, waarbij sprake is van overlast veroorzakend gedrag van geringe ernst, en die betreffen de ontdekking van het strafbare feit omschreven in:

- a) artikel 141 van het Wetboek van Strafrecht, voor zover het betreft openlijk geweld tegen goederen waarbij per dader de schade niet meer dan € 900 mag bedragen en de totale schade de € 4500 niet te boven mag gaan;
- b) artikel 142, tweede lid, van het Wetboek van Strafrecht;
- c) de artikelen 310, 311, eerste lid, onder 4°, en 321 van het Wetboek van Strafrecht en poging hiertoe, voor zover het betreft een onvreemd bedrag of waarde van het goed van ten hoogste € 150 alsmede in aansluiting op deze feiten gepleegde daden van heling, omschreven in de artikelen 416 en 417bis van het Wetboek van Strafrecht;
- d) artikel 326 van het Wetboek van Strafrecht, voor zover het betreft het door middel van listige kunstgrepen iemand bewegen tot afgifte van een goed tegen een lagere prijs dan de vastgestelde verkoopprijs en het betreft een vermogensnadeel van ten hoogste € 150;
- e) artikel 350 van het Wetboek van Strafrecht waarbij per dader de schade niet meer dan € 900 mag bedragen en de totale schade de € 4500 niet te boven mag gaan;
- f) artikel 424 van het Wetboek van Strafrecht waarbij per dader de schade niet meer dan € 900 mag bedragen en de totale schade de € 4500 niet te boven mag gaan;
- g) artikel 453 van het Wetboek van Strafrecht;
- h) artikel 461 van het Wetboek van Strafrecht;
- i) de artikelen 72 en 73 van de Wet personenvervoer 2000 waarbij per dader de schade niet meer dan € 900 mag bedragen en de totale schade de € 4500 niet te boven mag gaan;
- j) de artikelen 1.2.2, 1.2.4 en 2.3.6 van het Vuurwerkbesluit;
- k) gemeentelijke verordeningen, voor zover betrekking hebbend op lichte vormen van brandstichting, baldadig of overlastgevend gedrag, gebruik van alcohol of verdovende middelen en, waarbij indien als gevolg daarvan schade ontstaat, de schade per dader niet meer dan € 900 mag bedragen en de totale schade de € 4 500 niet te boven mag gaan;
- l) de artikelen 2, derde lid, en 4c van de Leerplichtwet, indien er sprake is van meerdere dagdelen verzuim of meer dan 9 keer te laat komen en voor zover er geen sprake is van meer dan 1 week onafgebroken verzuim of in totaal meer dan 10 dagen verzuim per half schooljaar.

Artikel 2

Buiten de zaken genoemd in artikel 1, kan, na uitdrukkelijk verkregen toestemming van de officier van justitie, een voorstel tot Halt-afdoening worden gedaan in vergelijkbare zaken van eenvoudige aard waarbij sprake is van overlast veroorzakend gedrag van geringe ernst, indien:

- a) een strafbaar feit van geringe ernst is begaan;
- b) het strafbare feit, de ernst daarvan en de schuld van de verdachte eenvoudig zijn vast te stellen;
- c) de omvang van de door het strafbare feit toegebrachte schade zich niet onderscheidt van die van de strafbare feiten genoemd in artikel 1;
- d) het strafbare feit zich leent voor een pedagogische benadering;
- e) het strafbare feit de kern van het strafbare gedrag van de verdachte uitmaakt.

Bijlage 4 Programmatheorie doelen

slachtoffer en samenleving Halt Regulier

Naast doelen voor de ouders en de dader onderscheidt Halt ook doelen die gericht zijn op het slachtoffer en de samenleving. De werkzaamheid van de kernelementen in relatie tot de doelen gericht op het slachtoffer en samenleving is niet verder onderzocht in het literatuuronderzoek. In de planevaluatie zijn onderstaande mechanismen geformuleerd.

Slachtoffer

- ⦿ Als een jongere herstelgericht werkt of **excuses aanbiedt** (d.w.z.: brief of echt excuus aanbieden, oefenen, verslag aan ouder of slachtoffer) dan wordt het slachtoffer recht gedaan door immateriële compensatie.
- ⦿ Als een jongere **schade vergoedt** dan wordt het slachtoffer recht gedaan door materiële en immateriële compensatie.
- ⦿ Als een jongere een **werkopdracht** uitvoert dan wordt het slachtoffer schade vergoed in prestatie. Deze materiële en/of immateriële compensatie doet recht aan het slachtoffer.

Samenleving

- ⦿ Als een jongere **materiële of immateriële schade vergoedt** dan wordt aan de samenleving een passende tegenprestatie geleverd voor het gepleegde strafbare feit. (werkprocesbeschrijving) De samenleving beoordeelt daarom de Halt-afdoening als passend voor het gepleegde delict.
- ⦿ Als er **straf** wordt opgelegd en uitgevoerd dan schrikt dit andere jongeren in de samenleving af (negatieve generale preventie). Hierbij is de perceptie van de strafbans bepalend (dit werkt voor een beperkte groep). De samenleving beoordeelt daarom de Halt-afdoening als passend voor het gepleegde delict.
- ⦿ Als er **straf** wordt opgelegd en uitgevoerd dan compenseert dit volgens de samenleving het slachtoffer. De samenleving beoordeelt daarom de Halt-afdoening als passend voor het gepleegde delict.

Merk op dat bovenstaande als-dan stellingen alleen kunnen gelden als de samenleving weet wat de Halt-afdoening inhoudt.

Bijlage 5 Halt schoolverzuim

In de planevaluatie is ook de programmatheorie van de Halt-afdoening schoolverzuim onderzocht. De resultaten zijn hier samengevat.

Halt-afdoening schoolverzuim als (aparte) interventie

De Halt-afdoening schoolverzuim kent een andere aanpak dan de Halt-afdoening regulier. Halt heeft daarvoor de volgende argumenten (Heinrich & Spanjaard, 2008, p.8):

- ① Spijbelen is een andersoortig delict dan bijvoorbeeld het begaan van (winkel)diefstal en vandalisme. Kenmerkend voor het delinquent gedrag van de jongere is dat de jongere iets doet dat bij de wet verboden is. Bij spijbelen doet de jongere iets niet (hij/zij laat iets na) dat wel verplicht is, namelijk naar school gaan.
- ② De spijbelaar komt terecht bij een leerplichtambtenaar die erop gericht is de jongere weer aan het schoolprogramma te laten deelnemen; het gaat niet om een delict waarvoor de politie de jongere kan aanhouden.
- ③ De context waarop de interventie is gericht is bij de Halt-afdoening schoolverzuim een andere dan bij de Halt-afdoening regulier, namelijk school. De school wordt betrokken bij de aanpak, dat is bij de Halt-afdoening regulier niet het geval.

De Halt-afdoening schoolverzuim is te onderscheiden van de overige Halt-waardige delicten omdat de jongere geen fysieke of materiële schade bij derden berokkent of overlast voor anderen veroorzaakt. Door het overtreden van de wettelijke norm (i.c. de Leerplichtwet) kan de jongere zelf uiteindelijk schade ondervinden, gezien het risico op voortijdig schooluitval. Bij een vergelijking met de andere Halt-feiten lijken in dit verband de begrippen 'daderschap' en 'delictgedrag' minder goed toepasbaar. Het onderbreken van de schoolloopbaan en het ontbreken van een startkwalificatie, vergroten daarentegen wel het risico op delinquent gedrag van de jongere op termijn. In het schoolverzuim kunnen bovendien meerdere motieven een rol spelen, die niet alleen samenhangen met een individuele motivatie- of psychosociale problematiek, maar die ook interacteren met gezinsfactoren, met de omgang in de 'peergroup' en met schoolfactoren.

Doelgroep

In de eerste beleidsdocumenten (brieven van de ministers en nota's van Halt) voorafgaand aan de feitelijke start van de afdoening, is de doelgroep gedefinieerd als 'jongeren die licht en matig verzuim vertonen' (zie onder meer Halt (2008), Halt-waardige feiten en recidive-regeling). Het begrip 'matig' is echter in een vervolgstadium door een herdefiniëring in de regelgeving vervallen en de straf is, bij een nadere bepaling van de omvang van het verzuim, toegespitst op licht verzuim.

De Halt-afdoening schoolverzuim is dus bedoeld voor leerplichtige leerlingen met beginnend verzuim. De school heeft hen al duidelijk aangesproken en gewaarschuwd en maatregelen getroffen en ten minste de ouders gewaarschuwd (OM, Handleiding strafrechtelijke aanpak schoolverzuim, 2012). Bepalend voor de verwijzing door de leerplichtambtenaar naar Halt is dat er al meer keren is verzuimd maar nog geen sprake

is van langdurig, structureel zorgelijk verzuim. De Halt-afdoening schoolverzuim heeft tevens tot doel het regelmatig 'te laat op school komen' te verminderen.

De leerplichtambtenaar verwijst naar de afdoening schoolverzuim. Om te bepalen of jongeren in aanmerking komen, hanteert de leerplichtambtenaar de Halt-criteria. De Officier van Justitie heeft de ruimte om ook jongeren die niet (helemaal) aan de Halt-criteria voor schoolverzuim voldoen, alsnog naar Halt te verwijzen (discretionaire bevoegdheid). De inclusiecriteria voor doorverwijzing naar de Halt-afdoening schoolverzuim zijn, volgens de Handleiding strafrechtelijke aanpak schoolverzuim van het OM (2012), als volgt:

Criteria Halt-afdoening schoolverzuim/doelgroep

- ② De jongere is leerplichtig.
- ② De jongere is 12 tot 18 jaar.
- ② Ongeoorloofd verzuim: de leerling verzuimt minimaal 9u en maximaal 60u of komt minimaal 12 keer en maximaal 60 keer te laat in aaneengesloten periode van een schooljaar.
- ② De school heeft maatregelen ingezet om het verzuim te stoppen.
- ② Het verzuim kan de jongere worden verweten (de leerplichtambtenaar dient dit verwijt zo volledig mogelijk vast te leggen in zijn verslag).
- ② Er is geen sprake van ernstig motivatiegebrek of langdurig c.q. blijvend verzuim.
- ② Er is geen hulpverleningsaanbod noodzakelijk voor psychische/psychiatrische problematiek.
- ② De jongere is niet eerder voor spijbelen naar Halt verwezen en voldoet aan de criteria voor Halt (geen eerder misdrijf-proces-verbaal naar OM).
- ② De jongere en ouders stemmen in met de Halt-afdoening (dit impliceert tevens dat contact is geweest met jongere en ouders door de leerplichtambtenaar. Dit contact dient te worden vastgelegd in het verslag van de leerplichtambtenaar).

De Halt-afdoening schoolverzuim is derhalve bedoeld voor jongeren zonder achterliggende problemen, waarbij sprake is van licht schoolverzuim. Mochten er jongeren met zwaardere problematiek naar Halt worden verwezen, dan dient Halt dit af te stemmen met de leerplichtambtenaar. De jongere en ouder kunnen naast de uitvoering van de Halt-afdoening in dit geval worden doorverwezen naar jeugdzorg.

Werkwijze

De Handleiding Halt-afdoening schoolverzuim (Tönis & Zonneveld, 2011b) en de aparte werkprocesbeschrijving Halt-afdoening schoolverzuim (Halt, 2015d) gaan in op de criteria voor een aanpak van schoolverzuim en de modules die bij deze interventie kunnen worden ingezet.

De aanpak van de interventie Halt-afdoening schoolverzuim is qua opzet in grote lijnen vergelijkbaar met de Halt-afdoening regulier, maar wijkt op enkele onderdelen hier van af.

Halt schoolverzuim bestaat uit een telefonisch voorgesprek met de ouder, een startgesprek met de jongere en de ouder(s) erbij, de digitale leeropdracht met reflectieopdracht, een vervolgesprek, een excuusopdracht, eventueel meer leeropdrachten en/of een werkopdracht en een eindgesprek.

Ook is de inhoud van de excuusopdracht anders dan bij de Halt-afdoening regulier. Het accent ligt daarbij niet op het maken van excuses aan een 'slachtoffer', maar meer op het voeren van een afspraken gesprek tussen kind en ouder en/of tussen leerling en school¹⁸. Ook het onderdeel schadebemiddeling is niet van toepassing op Halt-afdoening schoolverzuim.

De Halt-afdoening schoolverzuim is een straf. Dit moeten de betreffende jongeren ook zo ervaren. Tegelijkertijd is het de bedoeling dat ze ervan leren: ze moeten inzicht krijgen in hun eigen gedrag rond schoolverzuim en hoe ze dat gedrag gaan veranderen. Om dit leerproces op gang te brengen tracht de Halt-afdoening schoolverzuim de motivatie van de jongeren te prikkelen, bijvoorbeeld door afwisselende werkvormen en nieuwe media te gebruiken. Zo is bij de leeropdracht gekozen voor de inzet van een digitale leeromgeving (Tönis & Zonneveld, 2011a).

De Halt-afdoening schoolverzuim *kan* bestaan uit de volgende onderdelen (Tönis & Zonneveld, 2011b, 2011b):

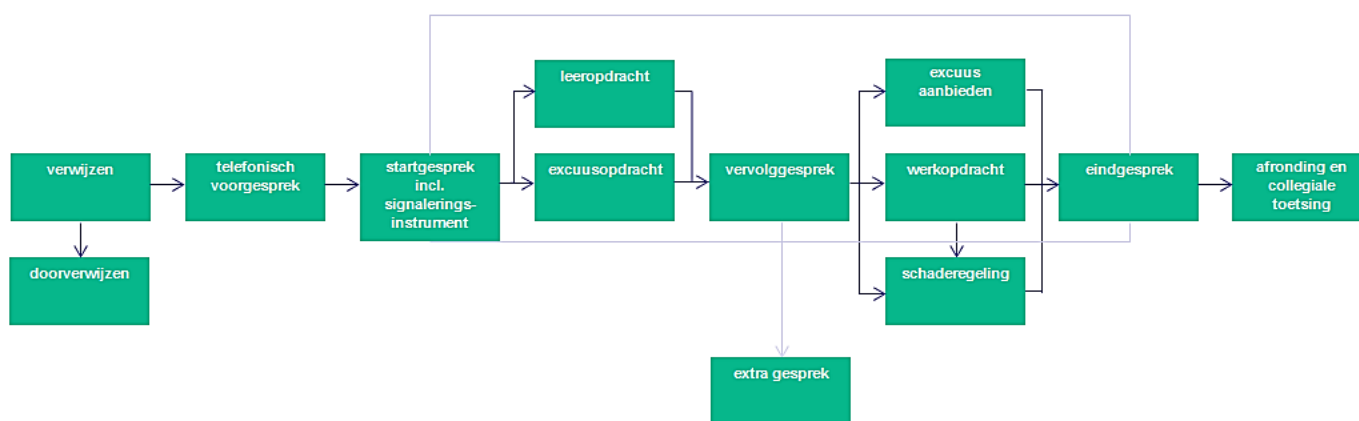
Onderdelen (in vet de onderdelen die altijd worden toegepast)
het telefonisch plannings- en/of voorgesprek met de ouder
het startgesprek ; met jongere en ouder(s)
het uitvoeren van een digitale leeropdracht (op basis van een test en filmfragmenten over 'type spijbelaar') en reflectieopdracht
het vervolggesprek ; nabespreking digitale leeropdracht en reflectieopdracht, bespreken vervolg (welke vervolgoopdracht(en));
het oefenen van 'Gesprek thuis en/of op school: excuus en afspraken'
uitvoeren van de vervolgoopdracht ; altijd: voeren van gesprek thuis en/of op school: excuus en afspraken er zijn eventueel drie aanvullende vervolgoopdrachten: <ul style="list-style-type: none"> - schoolverzuim gerelateerde leeropdrachten - opdracht gericht op oriëntatie op de toekomst - gedrag gerelateerde leeropdracht
(in voorkomende situaties) een werkopdracht; het uitvoeren van taken op school of een reguliere werkplek
het eindgesprek , met jongere en eventueel (deels) met de ouder

De omvang van de Halt-afdoening schoolverzuim wordt bepaald op basis van de strafmaat. Bij deze bepaling is het aantal uur dat de afdoening omvat relevant; dat wordt nader vastgelegd op basis van de leeftijd van de jongere en de omvang/ernst van het geconstateerde schoolverzuim. Dit betekent dat de Halt-afdoening schoolverzuim minimaal zes en maximaal 20 uur duurt.

Deze uren kunnen volgens de handleiding van PLATO op verschillende manieren worden ingevuld. Heeft de Halt-afdoening de minimale duur van 6 uur, dan moet de jongere in ieder geval de volgende onderdelen uitvoeren: startgesprek, excuus opdracht, digitale leeropdracht (op basis van filmfragmenten over 'type spijbelaar') en beknopte reflectieopdracht, vervolgggesprek, vervolgoopdracht en een eindgesprek. Bij meer uren kan de afdoening worden aangevuld met de overige uren/onderdelen.

Stroomschema Halt-afdoening schoolverzuim

¹⁸ De Handleiding stelt hierover: "Bij deze opdracht moet de jongere thuis en/of op school een gesprek houden over zijn spijbelen of te laat komen. Het kan hierbij relevant en zinvol zijn dat de jongere zijn excuus aanbiedt, bijvoorbeeld aan zijn mentor en/of ouders. De jongere moet hier een opdracht/verslag over maken. Doel van deze opdracht is dat de jongere nadenkt over zijn verzuimgedrag en de gevolgen daarvan, indien relevant excuus aanbiedt, en afspraken maakt over hoe het in de toekomst anders kan".

De vervolgoopdrachten van deze Halt-afdoening zijn toegespitst op schoolverzuim. Het algemene doel van de vervolgoopdrachten is het volgende: door het beantwoorden van vragen, het verzamelen van informatie en de actieve verwerking daarvan denkt de jongere verder na over zijn schoolverzuim, de gevolgen daarvan en wat hij in de toekomst anders kan doen. De vervolgoopdrachten zijn daarmee een vervolg op de digitale leeropdracht/reflectieopdracht: ze zijn een verdieping en verdere concretisering daarvan (bijvoorbeeld in afspraken) (Handleiding Halt-afdoening schoolverzuim, 2011b).

Kernelementen

In de theoretische handleiding van de Halt-afdoening regulier staan kernelementen benoemd (Spanjaard et al., 2009). Het kernelement betrekken van ouders staat niet in de handleiding maar is toegevoegd op basis van interviews met Halt. Voor de Halt-afdoening schoolverzuim gelden de volgende kernelementen:

Kernelementen Halt-afdoening regulier	Kernelementen afdoening schoolverzuim
In gesprek gaan met jongere	In gesprek gaan met jongere
Leeropdracht	Leeropdracht
Excuus aanbieden	Excuus aanbieden
Schadebemiddeling	n.v.t.
Werkopdracht	(incidenteel bij schoolverzuim)
Betrekken ouders	Betrekken ouders

Ter illustratie geven we onderstaand ook het werkproces van de Halt-afdoening schoolverzuim weer. Gedurende het hele proces kan Halt doorverwijzen naar jeugdhulp.

Doelen

In de onderzochte documenten zijn de hieronder genoemde doelen en intermediaire doelen in meer of mindere mate expliciet benoemd. De (schriftelijke) input ten aanzien van de doelen van de Halt-afdoening schoolverzuim komt met name van documenten van Halt en van PLATO, die de theoretische verantwoording en handleiding voor de Halt-afdoening schoolverzuim heeft opgesteld (Tönis en Zonneveld, 2011a en 2011b).

Halt-afdoening schoolverzuim wil bij beginnend schoolverzuim de jongere inzicht geven in de redenen van het verzuim en alternatieven aanbieden. Door in een vroeg stadium in te grijpen wil men voortijdig schoolverlaten en het afglijden in de criminaliteit voorkomen. Ongeoorloofd schoolverzuim is een risicofactor voor voortijdig schoolverlaten en afglijden in de criminaliteit (zie onder meer Weerman & van der Laan, 2006, Weerman et al. 2006; Traag en Marie, 2011; de Baat et al., 2014).

Bij de beoogde doelen en intermediaire doelen van Halt-afdoening schoolverzuim maken we onderscheid naar *dader* (i.c. *schoolverzuimer*), *ouders*, *slachtoffer* en *samenleving*. Naast de jongere zelf, zijn ook de ouders verantwoordelijk voor een geregeld schoolbezoek van hun leerplichtig kind, i.c. naleving van de leerplicht (Lpw 1969). Door ouders te betrekken bij de Halt-afdoening, worden zij medeverantwoordelijk gemaakt voor het voorkomen van herhaling van het ongeoorloofd schoolverzuim.

Bij deze afdoening is er geen materiële genoegdoening aan een slachtoffer of aan de samenleving; wel is sprake van een 'afsprakengesprek' tussen kind en ouders en/of leerling en school over hoe het in de toekomst anders kan.

De (intermediaire) doelen van de Halt-afdoening schoolverzuim voor de dader, ouders, slachtoffer en samenleving zijn:

Doelen gericht op	Doel	Intermediaire doelen
Dader	Verminderen van ongeoorloofd schoolverzuim	jongere heeft inzicht in redenen/oorzaken ongeoorloofd schoolverzuim jongere beseft dat ongeoorloofd schoolverzuim schadelijk is voor zichzelf jongere draagt verantwoordelijkheid voor eigen (schoolverzuim)gedrag jongere heeft meer inzicht in mogelijke gedragsalternatieven
Ouder(s)	Medeverantwoordelijk maken voor voorkomen van herhaling van schoolverzuim	ouders zijn betrokken bij schoolbezoek kind ouders beseffen dat ze dienen op te treden tegen schoolverzuim
Slachtoffer	Door aanbod van excuus emotionele/immateriële compensatie voor ouder en/of school	het excuus (aan ouder/school) wordt ervaren als zinvol ouders (en/of school) zijn tevreden met afloop Halt-afdoening
Samenleving	De samenleving beoordeelt de Halt-afdoening schoolverzuim als een passende straf voor het schoolverzuim	de samenleving weet van het bestaan van de Halt-afdoening schoolverzuim de samenleving vindt dat de Halt-afdoening schoolverzuim bijdraagt aan het voorkomen van schoolverzuim

Veronderstelde werkzame mechanismen en werkwijzen

Op basis van de documentenanalyse hebben we de veronderstelde mechanismen en werkwijzen in het geschetste theoretisch kader nader geëxpliciteerd voor de Halt-afdoening schoolverzuim, en we hebben dit weergegeven in de vorm van 'als dan' stellingen. Het gaat hier om het verkrijgen van nader zicht op de logica bij de aannames over de werking van een bepaald mechanisme in de Halt-afdoening, gezien de onderscheiden doelen. Voor de Halt-afdoening schoolverzuim kijken we naar de (intermediaire) doelen voor

de dader (schoolverzuimer), ouders, slachtoffers en samenleving. Dik gedrukt zijn de onderdelen waarmee de activiteiten het mechanisme in werking zetten.

Dader

- ③ Als er **straf** wordt opgelegd en uitgevoerd dan schrikt dit de schoolverzuimer af (negatieve specifieke preventie). Hij/zij krijgt door de straf een 'wake-up-call'. Dit werkt normstellend en vermindert de kans op herhaling van schoolverzuim.
- ③ Als een **passende leeropdracht** wordt ingezet, dan krijgt de jongere inzicht in zijn/haar redenen/oorzaken voor het ongeoorloofd schoolverzuim.
- ③ Als een **passende leeropdracht** wordt ingezet, dan beseft de jongere dat het schoolverzuim schadelijk is voor zichzelf.
- ③ Als een **passende leeropdracht** wordt ingezet, dan beseft de jongere dat hij/zij zelf verantwoordelijk is voor zijn (schoolverzuim)gedrag.
- ③ Als een **passende leeropdracht** wordt ingezet, dan krijgt de jongere inzicht in mogelijke gedragsalternatieven voor het schoolverzuim.

'Passend' wil zeggen passend bij de oorzaken van het schoolverzuim (spijbeltype), de omvang van het verzuim, het schoolniveau van de jongere en zijn/haar leeftijd. Het gaat om het geheel van/een combinatie van passende leeropdrachten.

- ③ Als de Halt-afdoening **snel na het strafbaar feit/schoolverzuim** wordt uitgevoerd dan legt de jongere een relatie tussen het schoolverzuim en de gevolgen daarvan. Dit besef draagt bij aan het verminderen van de kans op herhaling van schoolverzuim.
- ③ Als een schoolverzuimende jongere zijn **excuus aanbiedt** (opdracht maken voor excuus en voeren van (excuus)gesprek met ouders en/of school), dan wordt de jongere zich bewust van de negatieve gevolgen van zijn gedrag (i.c. schoolverzuim). Dit verkleint de kans op herhaling van schoolverzuim.
- ③ Als **achterliggende problematiek** van de jongere wordt **gesignaleerd** dan kan de jongere wanneer nodig worden doorverwezen naar passende hulpverlening. Als passende hulpverlening wordt ingezet dan wordt achterliggende problematiek verkleind, waardoor de kans op herhaling van schoolverzuim wordt verminderd.

Ouders

- 🕒 Als **ouders worden betrokken** bij de redenen van het schoolverzuim, dan krijgen zij meer zicht op mogelijkheden om dit verzuim te voorkomen. Als ouders deze mogelijkheden inzetten, dan vermindert de kans op herhaling van het schoolverzuim.
- 🕒 **Als ouders** in gesprek gaan met hun kind over de redenen van het schoolverzuim, de motivatie voor school en concrete afspraken over het naar school gaan, dan wordt een gedeelde betrokkenheid bij school bevorderd. Een gedeelde betrokkenheid vermindert de kans op herhaling van het schoolverzuim.
- 🕒 Als er **straf** wordt opgelegd en uitgevoerd dan schrikt dit de ouders van de schoolverzuimer af. Ook zij krijgen door de straf een 'wake-up-call'. Ouders beseffen dan dat zij dienen op te treden tegen het schoolverzuim. Dit stimuleert het toezicht op het schoolbezoek en vermindert de kans op herhaling van het schoolverzuim.

Slachtoffer

- 🕒 Als een schoolverzuimende jongere een **excuusopdracht** uitvoert (opdracht maken voor excuus en voeren van (excuus)gesprek met ouders en/of school) dan wordt het slachtoffer recht gedaan door emotionele/immateriële compensatie.

Samenleving

- 🕒 Als er **straf** voor schoolverzuim wordt opgelegd en uitgevoerd dan schrikt dit andere jongeren in de samenleving af (negatieve generale preventie).
- 🕒 Als er **straf** voor schoolverzuim wordt opgelegd en uitgevoerd dan wordt dit beoordeeld als genoegdoening aan de samenleving.

Merk op dat dit alleen kan als de samenleving weet wat de Halt-afdoening schoolverzuim inhoudt.

Bijlage 6 CMO's werkzaamheid Halt

Uitwerking CMO's

Op basis van de bevindingen worden de achterliggende mechanismen van de kernelementen van de Halt-afdoening hieronder geformuleerd in de vorm van CMO's. Deze geven inzicht in hoe (M) het kernelement werkt om het beoogde doel (O) te bereiken en onder welke condities of in welke context (C). De mechanismen zoals geformuleerd in de planevaluatie zijn verder geëxpliciteerd, aangevuld en geherformuleerd. De cijfers achter de M en O in de uitgewerkt CMO verwijzen naar de kernelementen en de beoogde doelen.

Kernelement	Output
1. Morele ontwikkeling	
Gesprek met de jongere (M1)	Jongere heeft meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag (O1) De jongere beseft meer dat eigen gedrag verkeerd is geweest (O2) De jongere krijgt meer inzicht in mogelijke gedragsalternatieven (O5)
Gedragcontract (M2)	De jongere krijgt meer inzicht in mogelijke gedragsalternatieven (O5)
2. Herstel	
Excusgesprek (M3)	Jongere heeft meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag (O1) De jongere beseft meer dat eigen gedrag verkeerd is geweest (O2) Jongere draagt meer verantwoordelijkheid voor eigen delictgedrag (O3)
Schadevergoeding (M4)	Jongere heeft meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van eigen gedrag (O1) De jongere beseft meer dat eigen gedrag verkeerd is geweest (O2) Jongere draagt meer verantwoordelijkheid voor eigen delictgedrag (O4) De jongere heeft zijn fout hersteld (O4)
Werkopdracht (M5)	De jongere beseft meer dat eigen gedrag verkeerd is geweest (O2) Jongere draagt meer verantwoordelijkheid voor eigen delictgedrag (O3) De jongere heeft zijn fout hersteld (O4)

3. Ouderbetrokkenheid	
Betrekken ouders (M6)	Ouders vinden dat ze meer verantwoordelijk zijn voor het delictgedrag van hun kind (O6) Ouders krijgen meer inzicht in hun mogelijkheden om het delictgedrag van hun kind te voorkomen (O7) Het normstellend gedrag van ouders is bevorderd (O8)
4. Buitenstrafrechtelijke aanpak	
Buitenstrafrechtelijke aanpak (M7)	Jongere recidiveert minder (O9)

8 Inzicht

Als de jongere met behulp van motivationele gesprekstechnieken (M1a) die aansluiten bij zijn cognitieve (C1), sociaal-emotionele (C2) en morele ontwikkeling (C3) wordt geconfronteerd met de consequenties van zijn gedrag (M1b), krijgt hij meer inzicht in materiële en immateriële gevolgen van zijn gedrag (O1) en beseft dat zijn gedrag verkeerd is (O2).

Als bij de bespreking en analyse van het delict (M1b) met de jongere een duidelijke relatie wordt gelegd tussen het delict en de gevolgen van het eigen gedrag (C5) draagt dit bij aan meer inzicht van de jongere over dat het gedrag verkeerd is (O2).

Als samen met de jongere (C4) en ouders (M6) afspraken worden gemaakt over de acties die moeten worden ondernomen om inzicht te krijgen in gedragsalternatieven en uiteindelijk recidive te voorkomen en dit wordt vastgelegd in een gedragscontract (M2) dan leidt dit tot meer normbesef bij de jongere (O2), meer inzicht in gedragsalternatieven (O5), en krijgen ouders meer inzicht in hun mogelijkheden om het delictgedrag van de jonge e te voorkomen (O7).

9 Herstel

Een excuusgesprek (M3) dat is voorbereid met jongere en slachtoffer (M3a) en geoefend met de jongere (M3b) en plaatsvindt samen met ouders (M6), jongere (C4) en slachtoffer (C6) waarbij het excuus van de jongeren als oprecht wordt ervaren (C7) zorgt voor een positieve reactie bij het slachtoffer (C8) waardoor de jongere inzicht krijgt in de gevolgen van zijn gedrag (O1), beseft dat zijn gedrag verkeerd was (O2), meer verantwoordelijkheid neemt voor de gevolgen van zijn gedrag (O3) en zijn fout herstelt (O4). Voorwaarde is dat nog geen

excuusgesprek heeft plaatsgevonden voorafgaand aan de doorverwijzing naar Halt (C9). Als er geen slachtoffer is, wordt het excuus aangeboden aan een vertegenwoordiger van de gemeenschap die schade ondervindt van het delict (C10).

Als de jongere een excuusbrief schrijft (M3c) in het geval het slachtoffer niet wil meewerken aan een excuusgesprek (C12), de Halt-medewerker hierover in gesprek gaat met de jongere M1 leidt dit tot inzicht in de gevolgen van eigen gedrag (O1).

Als samen met de jongere (C4), de ouders (M6) en het slachtoffer (C6) wordt bepaald hoe de schade kan worden vergoed (M4) en dit wordt vastgelegd in een contract (M2) leidt dit tot het nemen van verantwoordelijk van de jongere voor zijn gedrag (O3), meer normbesef (O2) en herstel van de relatie met het slachtoffer (O10). De jongere krijgt meer inzicht in gedragsalternatieven (O5). Voorwaarde is dat de jongere de schade nog niet volledig heeft vergoed voorafgaand aan de verwijzing naar Halt (C9).

Als de jongere een werkopdracht (M5) uitvoert waarbij hij de gemaakte schade herstelt (M4a) draagt dit bij aan het inzicht in de gevolgen van eigen gedrag (O1), meer normbesef (O2), kan de jongere meer verantwoordelijkheid nemen voor zijn gedrag (O3) en zijn fout herstellen (O4). Dit leidt tot minder recidive (O9). Voorwaarde is dat de jongere bij de uitvoering van de werkopdracht niet gestigmatiseerd wordt (C11) en de schade nog niet op een andere manier volledig heeft vergoed (C9).

10 Ouderbetrokkenheid

Als ouders betrokken worden bij de analyse van het delict en de risicotaxatie (M6a) krijgen zij meer inzicht in hun verantwoordelijkheid voor het delictgedrag (O6) en in hun mogelijkheden om het delictgedrag van hun kind te voorkomen (O7).

Als ouders betrokken worden bij de gesprekken met Halt (M6b) krijgen zij een wake-up call (M6c) krijgen zij meer inzicht in hun ouderlijke verantwoordelijkheid op (O6) en mogelijkheden om het delictgedrag te voorkomen (O7) en wordt hun normstellend gedrag bevorderd (O8). Voorwaarde is dat ouders beschikken over opvoedingsvaardigheden (C12) die passen bij de cognitieve (C1), sociaal-emotionele (C2) en morele ontwikkeling (C3) van hun kind. Het normstellend gedrag van ouders leidt tot meer normbesef bij de jongeren (O2) en het inzetten van gedragsalternatieven (O3).

11 Buitenstrafrechtelijke aanpak

Als jongeren met een licht recidive risico (C13) een buitenstrafrechtelijke afdoening krijgen (M6) die past bij hun cognitieve (C1), sociaal-emotionele (C2) en morele ontwikkeling (C3) zullen zij minder recidiveren (O9).

Bijlage 7 Verkorte procesevaluatie

In 2013 is een uitgebreide procesevaluatie naar Halt uitgevoerd (Abraham & Buysse, 2013). In het kader van dit onderzoek is gevraagd om een verkorte procesevaluatie. Het doel van deze procesevaluatie was na te gaan of elementen die in 2013 nog niet programma-integer werden uitgevoerd, momenteel wel programma-integer worden uitgevoerd. De aanname bij de verkorte procesevaluatie was dat de elementen die in 2013 werden uitgevoerd zoals beoogd, nu nog steeds worden uitgevoerd zoals beoogd. De verkorte procesevaluatie richtte zich daarom op elementen die toen nog verbetering behoefden. Ook werd deze procesevaluatie de doorverwijzingen naar hulpverlening en zorgmeldingen meegenomen.

Onderzoeksvragen

In deze verkorte procesevaluatie stonden de volgende vragen centraal

Vraag A. Worden de elementen van de Halt-afdoening die volgens de eerdere procesevaluatie niet werden uitgevoerd zoals beoogd, nu wel uitgevoerd zoals beoogd?

Vraag B. Wanneer wordt een jongere doorverwezen naar hulpverlening of wordt een zorgmelding gedaan

Methode

Op basis van cliëntvolgsysteem van Halt, AuraH, waarin en alle gegevens over de Halt-trajecten worden vastgelegd en telefonische interviews met alle teamcoördinatoren is nagegaan of de elementen waarvan in de vorige procesevaluatie was aangegeven dat verbetering nodig was, nu programma-integer worden uitgevoerd. De onderstaande elementen zijn meegenomen in de verkorte procesevaluatie.

Elementen
Halt regulier en Halt verkort regulier:
Tijdigheid
Juiste doelgroep (strafrechtelijk voorgeschiedenis, aanwezigheid psychosociale problemen)
Oefenen excuses aanbieden
betrokkenheid ouders
Intercollegiale toetsing
Doorverwezen naar hulpverlening conform handboek (uitkomst signaleringsinstrument is doorverwijzing naar hulpverlening)
Maken excuses
Schade herstellen
Halt schoolverzuim (idem Halt regulier en Halt verkort met extra)
Juiste doelgroep
Excuus school/ouders
Leeropdrachten schoolverzuim
Halt vuurwerk (zie Halt regulier en Halt verkort)

De evaluatie richtte zich op de Halt-afdoeningen van alle jongeren die tussen februari 2015 en februari 2016 bij Halt zijn aangemeld voor een Halt-straf regulier, licht, verkort, discretionair en schoolverzuim, en waarbij de zaak ook is afgesloten. Alle teams (10) van Halt Nederland zijn betrokken. Alle jongeren die een andere Halt-straf hebben gekregen of jongeren die speciale, lokale varianten van de Halt-straf volgden, zijn uitgesloten. In totaal zijn 14.922 afgesloten zaken betrokken in het onderzoek. Als peildatum is de datum van ontvangst bij Halt gekozen.

Als maatstaf voor programma-integriteit een hanteerden we een 60%-norm, dat wil zeggen dat als een werkzaam element in meer dan 60% van de gevallen conform de voorgeschreven werkwijze wordt uitgevoerd, er sprake is van een programma-integere uitvoering. Hierbij dient te worden aangetekend dat Halt zelf hogere eisen stelt aan het volgen van de voorgeschreven werkwijze. Voorts is als achtergrondinformatie van belang dat de teams Limburg, Zeeland/West-Brabant, Midden Nederland en oost Nederland begin 2015 problemen hebben gehad met personele bezetting en dat dit met name consequenties heeft voor de doorlooptijden.

Resultaten

De verkorte procesevaluatie is maart 2016 afgerond. Vrijwel alle onderzochte onderdelen van de verschillende afdoeningen zijn in de periode februari 2015 tot en met februari 2016 in voldoende mate in alle Haltregio's conform de handleiding uitgevoerd.

Een uitzondering daarop is dat de tijd die verstrijkt tussen het eerste en tweede gesprek langer is dan voorgeschreven.

Halt regulier

Tijdigheid

Dit element bestaat uit drie deelelementen:

Startgesprek moet binnen dertig dagen plaatsvinden.

- Alleen Midden-Nederland scoort onder de 60%-norm, namelijk 50,4%.

Vervolggesprek moet binnen veertien dagen plaatsvinden. In vijf teams wordt de 60%-norm (net) niet gehaald:

- Limburg 57,7%
- Noord-Holland 58,9%
- Oost-Brabant 56,9%
- Oost-Nederland 53,9%
- Rotterdam 59%

Afloopbericht moet binnen zeven dagen plaatsvinden.

- Alle teams zitten ruim boven de 60%-norm.

Juiste doelgroep

In alle teams zijn alle door de jongeren gepleegde delicten 100% Halt-waardig.

In alle teams zijn alle jongeren tussen de 12 en 18 jaar oud – 100% score.

In alle teams bekennen de jongeren schuld – 100% score.

Oefenen met excuses

Wordt niet geregistreerd in Aura H.

Teammanagers geven aan dat dit serieus wordt uitgevoerd.

Excuses maken

In alle teams vindt, volgens zowel de AuraH gegevens als de geïnterviewde teammanagers, vrijwel altijd een vorm van excuses aanbieden plaats, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling of ook zowel mondeling als schriftelijk. Alleen in Limburg ligt het percentage Halt afdoeningen waarbij geen excuus wordt aangeboden met ruim 10% duidelijk boven het gemiddelde van de andere teams.

Betrokkenheid ouders

Voor alle teams geldt dat het percentage ouders dat bij het startgesprek wordt betrokken, rond de 90% ligt.

Intercollegiale toetsing

In alle teams vindt altijd intercollegiale toetsing plaats bij Halt-straffen die negatief worden afgerond.

In alle teams vindt bij meer dan 10% (het percentage dat in de Halt-werkwijze wordt voorgeschreven) van de positief afgeronde zaken intercollegiale toetsing plaats.

Doorverwijzen

Voor alle teams geldt dat ze het signaleringsinstrument in meer dan 67% van de gevallen inzetten.

Uit de interviews blijkt dat de Haltmedewerkers in alle teams gebruik maken van het signaleringsinstrument bij de beoordeling of jongeren een vorm van hulpverlening nodig hebben.

Schade herstellen

In alle teams ligt het percentage geslaagde schade-afhandelingen hoger dan 80% als er een afspraak is gemaakt tot schadeherstel.

Slotconclusie

Voor zover we kunnen nagaan op basis van Aura H en de interviews van de teamleiders worden de elementen die bij de vorige procesevaluatie nog niet op orde waren nu wel in voldoende mate conform de voorgeschreven wijze uitgevoerd. Een uitzondering hierop vormen de doorlooptijden; met name de doorlooptijd van twee weken tussen startgesprek en vervolgggesprek wordt in vijf teams voor minder dan 60% van de afdoeningen gehaald.

Haltstraf licht

Tijdigheid

Dit element bestaat uit twee deelelementen:

- 1 Startgesprek moet binnen dertig dagen plaatsvinden.
Alleen Midden-Nederland en Noord-Nederland scoren onder de 60%-norm, namelijk respectievelijke 52,7% en 45,8%.
- 2 Afloopbericht moet binnen zeven dagen plaatsvinden.
Alleen Midden Nederland en Rotterdam scoren onder de 60%-norm, namelijk respectievelijk 52,3% en 52,2%.

Juiste doelgroep

In alle teams zijn alle door de jongeren gepleegde delicten meer dan 70%Halt-waardig.

In alle teams zijn alle jongeren tussen de 12 en 18 jaar oud – 99% score.

In alle teams bekennen de jongeren schuld – alle teams boven 97% score.

Oefenen met excuses

Wordt niet geregistreerd in Aura H.

Teammanagers geven aan dat dit serieus wordt uitgevoerd.

Excuses maken

Ook bij de lichte afdoening zien we dat in de meeste regio's soms meer dan een vorm van excuus aanbieden wordt uitgevoerd. In gemiddeld ruim 6% van de lichte halt afdoeningen wordt geen excuus aangeboden. Hier scoren de teams Noord Nederland, Noord Holland en Limburg relatief gezien hoog. voor deze afdoening alle teams vindt, volgens de geïnterviewde teammanagers, vrijwel altijd een vorm van excuses aanbieden plaats, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling of ook zowel mondeling als schriftelijk.

Betrokkenheid ouders

Voor alle teams geldt dat het percentage ouders dat bij het startgesprek wordt betrokken, boven de 85% ligt.

Intercollegiale toetsing

In alle teams vindt 100% intercollegiale toetsing plaats bij Halt-straffen die negatief worden afgerond.

In alle teams vindt bij meer dan 10% (het percentage dat in de Halt-werkwijze wordt voorgeschreven) van de positief afgeronde zaken intercollegiale toetsing plaats.

Doorverwijzen

Voor alle teams geldt dat ze het signaleringsinstrument in meer dan 61% van de gevallen inzetten.

Uit de interviews blijkt dat de Haltmedewerkers in alle teams gebruik maken van het signaleringsinstrument bij de beoordeling of jongeren een vorm van hulpverlening nodig hebben.

Schade herstellen

Bij de Halt-straft lichte overtredingen komen schaderegelingen nauwelijks voor. Allen bij team Oost-Nederland zijn 10 schaderegelingen ingepland en bij Team Limburg twee. Bij alle 12 zijn de betalingen ook uitgevoerd zoals gepland.

Slotconclusie

Voor zover we kunnen nagaan op basis van Aura H en de interviews van de teamleiders worden de elementen die bij de vorige procesevaluatie nog niet op orde waren nu wel in voldoende mate conform de voorgeschreven wijze uitgevoerd. Een uitzondering hierop vormen de doorlooptijden; met name de doorlooptijd van 30 dagen tussen aanmelding en startgesprek (2 teams) en de 7 dagen voor het afloopbericht wordt (2 teams).

Halt vuurwerk verkort

Tijdigheid

Dit element bestaat uit het startgesprek bij de Haltstraf:

Startgesprek moet binnen dertig dagen plaatsvinden.

- Twee teams behalen de norm van 60% niet: Midden-Nederland scoort slechts 8,9% en Noord-Holland 51,9%.

Juiste doelgroep

In alle teams zijn alle door de jongeren gepleegde delicten meer dan 96% Halt-waardig.

In alle teams zijn alle jongeren tussen de 12 en 18 jaar oud – 99% score.

In alle teams bekennen de jongeren schuld – alle teams boven 97% score.

Oefenen met excuses

Excuus oefenen is geen onderdeel van de Haltstraf Vuurwerk verkort.

Excuses maken

Excuus maken is geen onderdeel van de Haltstraf Vuurwerk verkort.

Betrokkenheid ouders

Voor alle teams geldt dat het percentage ouders dat bij het startgesprek wordt betrokken, boven de 71 % ligt.

Intercollegiale toetsing

In alle teams vindt altijd intercollegiale toetsing plaats bij Halt-straffen die negatief worden afgerond.

Niet in alle teams vindt bij meer dan 10% (het percentage dat in de Halt-werkwijze wordt voorgeschreven) van de positief afgeronde zaken intercollegiale toetsing plaats. Bij twee teams is het percentage 7,4 en 9,1% dit is wel ruimschoots boven de norm dat in 60% van de gevallen wordt gedaan wat in de werkwijze wordt beschreven. Maar twee andere teams niet: Den Haag en Oost-Nederland behalen hier respectievelijk 3,6 en 1,5%.

Doorverwijzen

- Voor deze haltstraf geldt dat de teams het signaleringsinstrument wisselend gebruiken, een team helemaal niet, maar alle percentages liggen onder 60%.
- Bij deze Haltstraf speelt doorverwijzing geen rol.

Schade herstellen

Bij deze Haltstraf spelen schadeherstel en bemiddeling geen rol.

Slotconclusie

Voor zover we kunnen nagaan op basis van Aura H en de interviews van de teamleiders zijn bij deze Haltstraf een aantal elementen nog niet in voldoende mate conform de voorgeschreven wijze uitgevoerd. Het gaat hier om doorlooptijd, intercollegiale toetsing positieve zaken en gebruik maken van het signaleringsinstrument.

Halt regulier-discretionaire verwijzing

Tijdigheid

Dit element bestaat uit drie deelelementen:

- 1 Startgesprek moet binnen dertig dagen plaatsvinden.
twee teams behalen de norm van 60% niet: Midden-Nederland scoort 56,5% en Noord-Holland 43,4%.
- 2 Vervolggesprek moet binnen veertien dagen plaatsvinden. In zeven teams wordt de 60%-norm (net) niet gehaald:

- Den Haag 57,7%
 - Noord-Holland 57,0%
 - Noord-Nederland 56,0%
 - Oost-Brabant 56,2%
 - Oost-Nederland 42,7%
 - Rotterdam 57,1%
- 3 Afloopbericht moet binnen zeven dagen plaatsvinden.
Alle teams zitten boven de 60%-norm.

Juiste doelgroep

Bij deze Haltstraf geldt dat de jongeren in meerderheid niet voldoen aan de Halt-criteria en dan met name het criterium 'delict is Halt-waardig'. Dit is conform de veronderstelling dat met name zwaardere zaken via de discretionaire bevoegdheid van de officier van justitie naar Halt worden verwezen.

Oefenen met excuses

Wordt niet geregistreerd in Aura H.

Teammanagers geven aan dat dit serieus wordt uitgevoerd.

Excuses maken

Bij deze afdoening ligt het percentage afdoeningen waarbij geen excuus wordt aangeboden landelijk op 15% en is er sprake van behoorlijk verschillen tussen de teams. Waarschijnlijk kan dit worden verklaard uit het feit dat bij de discretionaire zaken ook jongeren naar Halt die iets hebben gedaan wat volgens de criteria te licht is om naar Halt te worden verwezen. Bij deze Haltstraf wordt relatief vaak (5%) gekozen voor een herstelgesprek.

Betrokkenheid ouders

Voor alle teams geldt dat het percentage ouders dat bij het startgesprek wordt betrokken, boven de 85% ligt.

Intercollegiale toetsing

In alle teams vindt altijd intercollegiale toetsing plaats bij Halt-straffen die negatief worden afgerond.

In alle teams, op een team na, vindt bij meer dan 10% (het percentage dat in de Halt-werkwijze wordt voorgeschreven) van de positief afgeronde zaken intercollegiale toetsing plaats. Midden Nederland is het percentage 9,7%; dit is wel ruimschoots boven de norm dat in 60% van de gevallen wordt gedaan wat in de werkwijze wordt beschreven.

Doorverwijzen

Voor alle teams geldt dat ze het signaleringsinstrument voor meer dan 71% inzetten

Uit de interviews blijkt dat de Haltmedewerkers in alle teams gebruik maken van het signaleringsinstrument bij de beoordeling of jongeren een vorm van hulpverlening nodig hebben.

Schade herstellen

In alle teams ligt het percentage geslaagde schade-afhandelingen hoger dan 86,9% als er een afspraak is gemaakt tot schadeherstel.

Slotconclusie

Voor zover we kunnen nagaan op basis van Aura H en de interviews van de teamleiders worden de elementen die bij de vorige procesevaluatie nog niet op orde waren nu wel in voldoende mate conform de voorgeschreven wijze uitgevoerd. Een uitzondering hierop vormen de doorlooptijden; zowel de 30 dagen tussen aanmelding en startgesprek worden door twee teams niet gehaald als de doorlooptijd van twee weken tussen startgesprek en vervolgesprek wordt in zeven teams voor minder dan 60% van de afdoeningen gehaald.

Halt schoolverzuim

Tijdigheid

Dit element bestaat uit drie deelelementen:

- 1 Startgesprek moet binnen dertig dagen plaatsvinden.
Alleen Midden-Nederland scoort onder de 60%-norm, namelijk 55%.
- 2 Vervolgesprek moet binnen veertien dagen plaatsvinden. In acht teams wordt de 60%-norm (net) niet gehaald:
 - Limburg 51,2%
 - Amsterdam 56,7%
 - Noord-Holland 56,3%
 - Noord-Nederland 46,2%
 - Oost-Brabant 49,2%
 - Oost-Nederland 53,2%
 - Rotterdam 58,4%
- 3 Afloopbericht moet binnen zeven dagen plaatsvinden.
Alle teams zitten boven de 60%-norm.

Juiste doelgroep

In alle teams zijn alle door de jongeren gepleegde delicten 100% Halt-waardig.

In alle teams zijn alle jongeren tussen de 12 en 18 jaar oud – 99,5% score.

In alle teams bekennen de jongeren schuld – 97% score.

Oefenen met excuses

Wordt niet geregistreerd in Aura H.

Teammanagers geven aan dat dit serieus wordt uitgevoerd.

Excuses maken

Het percentage afdoeningen waarbij geen excuus wordt aangeboden ligt hier gemiddeld op 8,5%. Team Limburg Noord scoort met ruim 14% duidelijk boven dit gemiddelde en ook Brabant oost en Oost Nederland scoren relatief hoog met ruim 12%.

Betrokkenheid ouders

Voor alle teams geldt dat het percentage ouders dat bij het startgesprek wordt betrokken boven de 69% ligt.

Intercollegiale toetsing

In alle teams vindt altijd intercollegiale toetsing plaats bij Halt-straffen die negatief worden afgerond.

In alle teams, op twee teams na, vindt bij meer dan 10% (het percentage dat in de Halt-werkwijze wordt voorgeschreven) van de positief afgeronde zaken intercollegiale toetsing plaats. Bij Amsterdam en Den

Haag zijn de percentages respectievelijk 8,7% en 7,2%; dit is wel ruimschoots boven de norm dat in 60% van de gevallen wordt gedaan wat in de werkwijze wordt beschreven.

Doorverwijzen

Voor alle teams geldt dat ze het signaleringsinstrument voor meer dan 69% inzetten.

Uit de interviews blijkt dat de Haltmedewerkers in alle teams gebruik maken van het signaleringsinstrument bij de beoordeling of jongeren een vorm van hulpverlening nodig hebben.

Schade herstellen

Is hier geen onderdeel van deze Haltstraf.

Leeropdrachten

Bij deze Haltstraf zijn de leeropdrachten standaard onderdeel van de straf. De leeropdrachten worden in alle teams in meer dan 90% van de zaken uitgevoerd.

Slotconclusie

Voor zover we kunnen nagaan op basis van Aura H en de interviews van de teamleiders worden de elementen die bij de vorige procesevaluatie nog niet op orde waren nu wel in voldoende mate conform de voorgeschreven wijze uitgevoerd. Een uitzondering hierop vormen de doorlooptijden; met name de doorlooptijd van twee weken tussen startgesprek en vervolgggesprek wordt in acht teams voor minder dan 60% van de afdoeningen gehaald.

Halt schoolverzuim

Tijdigheid

Dit element bestaat uit drie deelelementen:

- 1 Startgesprek moet binnen dertig dagen plaatsvinden.
Alleen Midden-Nederland scoort onder de 60%-norm, namelijk 55%.
- 2 Vervolggesprek moet binnen veertien dagen plaatsvinden. In acht teams wordt de 60%-norm (net) niet gehaald:
 - Limburg 51,2%
 - Amsterdam 56,7%
 - Noord-Holland 56,3%
 - Noord-Nederland 46,2%
 - Oost-Brabant 49,2%
 - Oost-Nederland 53,2%
 - Rotterdam 58,4%
- 3 Afloopbericht moet binnen zeven dagen plaatsvinden.
Alle teams zitten boven de 60%-norm.

Juiste doelgroep

- In alle teams zijn alle door de jongeren gepleegde delicten 100% Halt-waardig.
- In alle teams zijn alle jongeren tussen de 12 en 18 jaar oud – 99,5% score.
- In alle teams bekennen de jongeren schuld – 97% score.

Oefenen met excuses

- Wordt niet geregistreerd in Aura H.
- Teammanagers geven aan dat dit serieus wordt uitgevoerd.

Excuses maken

Het percentage afdoeningen waarbij geen excuus wordt aangeboden ligt hier gemiddeld op 8,5%. Team Limburg Noord scoort met ruim 14% duidelijk boven dit gemiddelde en ook Brabant oost en Oost Nederland scoren relatief hoog met ruim 12%.

Betrokkenheid ouders

Voor alle teams geldt dat het percentage ouders dat bij het startgesprek wordt betrokken boven de 69% ligt.

Intercollegiale toetsing

- In alle teams vindt altijd intercollegiale toetsing plaats bij Halt-straffen die negatief worden afgerond.
- In alle teams, op twee teams na, vindt bij meer dan 10% (het percentage dat in de Halt-werkwijze wordt voorgeschreven) van de positief afgeronde zaken intercollegiale toetsing plaats. Bij Amsterdam en Den Haag zijn de percentages respectievelijk 8,7% en 7,2%; dit is wel ruimschoots boven de norm dat in 60% van de gevallen wordt gedaan wat in de werkwijze wordt beschreven.

Doorverwijzen

- Voor alle teams geldt dat ze het signaleringsinstrument voor meer dan 69% inzetten.
- Uit de interviews blijkt dat de Haltmedewerkers in alle teams gebruik maken van het signaleringsinstrument bij de beoordeling of jongeren een vorm van hulpverlening nodig hebben.

Schade herstellen

Is hier geen onderdeel van deze Haltstraf.

Leeropdrachten

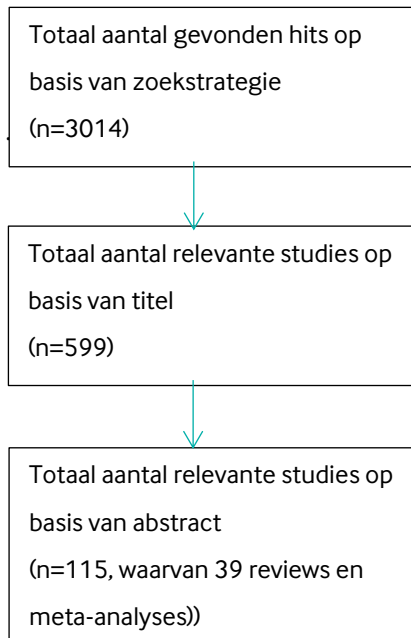
Bij deze Haltstraf zijn de leeropdrachten standaard onderdeel van de straf. De leeropdrachten worden in alle teams in meer dan 90% van de zaken uitgevoerd.

Slotconclusie

Voor zover we kunnen nagaan op basis van Aura H en de interviews van de teamleiders worden de elementen die bij de vorige procesevaluatie nog niet op orde waren nu wel in voldoende mate conform de voorgeschreven wijze uitgevoerd. Een uitzondering hierop vormen de doorlooptijden; met name de doorlooptijd van twee weken tussen startgesprek en vervolgggesprek wordt in acht teams voor minder dan 60% van de afdoeningen gehaald.

Bijlage 8 Resultaten literatuuronderzoek

Figuur 1 Systematische zoekstrategie Halt-vergelijkbare interventies

Bijlage 9 Vergelijkbare interventies Halt

Naam	Land/regio	Doelgroep	Type interventie	componenten	verklaringstheorie	Resultaat	Intensiteit interventie
Adolescent Diversion Project (ADP) (Smith et al. 2004, https://www.crimesolutions.gov/ProgramDetails.aspx?ID=332 , http://msuap.psy.msu.edu/?page_id=22)	USA	<18 jaar gearresteerd	Begeleiding gemengd (individu, gezin, meerdere contexten) Vaardigheidstraining (sociale vaardigheidstraining)	Gedragsmodellering Gedragscontract Begeleiding Self-efficacy	Sociale controle theorie Sociale leertheorie Sociale interactionistische theorie	Minder recidive dan jongeren met reguliere strafrechtelijke aanpak en jongeren die alleen een waarschuwing krijgen.	Intensiever qua tijdsinzet dan Halt (6 tot 8u per week gedurende 18 weken)
Individualized treatment program for shoplifters (Kelley et al. 2003)	USA (Michigan)	9-18 jaar winkeldiefstal	Begeleiding gemengd (individu, gezin) herstelrecht	Community service (werkstraf) Schadevergoeding aan goed doel en civielrechtelijke boete Excuusbrief aan slachtoffer Leeropdracht (Opstel en video over winkeldiefstal)	?	In vergelijking met controlegroep (TAU alternatieve sanctie): Minder uitval, meer persoonlijke verantwoordelijkheid en minder recidive 2 jaar	Intensievere begeleiding dan Halt: lange doorlooptijd
Youth Offending Team (YOT) diversion programs (lokaal verschillende invulling)	UK	10-17 jaar First offenders	Herstelrecht	Lokaal verschillend ingericht Assessment	Herstelgesprek	Doorverwijzing naar hulp	Intensiteit van de begeleiding verschilt afhankelijk van de doorverwijzing

Swansea Burea:Non Criminal Diposal (NCD) (Haines et al. 2013) Voorbeeld van lokale invulling YOT	Wales	10-17 jaar First offenders	Herstelrecht	Assessment Herstelrecht Doorverwijzing passende hulp	Diversion Niet nader gespecificeerd: NRP ¹⁹	2-jaar follow-up Trend recidive jongeren NCD lager dan bij doorverwijzing naar rechtbank en laatste waarschuwing of reprimande	Intensiteit van de begeleiding verschilt afhankelijk van de doorverwijzing
Growing Up FAST (Gavazi et al. 2000)	Ohio	12-16 jaar 1st en 2nd time offenders	Begeleiding Gezin Vaardigheidstraining	Psycho-educatie Definitie gezin succesvol volwassenheid (?) Vaardigheidstraining probleemoplossings- en besluitvormingsvaardigheden Sociaal netwerk map Gedragcontract (actieplan)	?	?	Intensievere begeleiding dan Halt: hele gezin wordt begeleid
Juvenile Arbitration of Accountability Programma ²⁰	USA	12-17 jaar First offenders Geen gewelddelicten	Begeleiding toezicht	Schadevergoeding Werkstraf Educational program Leeropdracht (essay)	Labeling theorie Differentiële associatietheorie	Trend minder recidive dan jongeren met reguliere strafrechtelijke afdoening, jongerenrechtbank en	Intensiteit begeleiding vergelijkbaar met Halt maar langere

¹⁹ voorzien in programma's die de onderliggende oorzaken van plegen van delict aanpakken door het bevorderen van positief en prosociaal gedrag.

²⁰ Dit programma is in verschillende districten in USA ingevoerd onder verschillende namen: Community Juvenile/Youth arbitration program, Juvenile Accountability Program etc. De componenten zijn vergelijkbaar.

				Excuus Druggebruik programma Herstelgesprek Bezoek aan gevangenis ouderbetrokkenhei d		intake en "pardon interview"	doorlooptijd
--	--	--	--	--	--	------------------------------	--------------

Bijlage 10 Overzicht resultaten reviews

Tabel 1 Overzicht meta-analyses en systematische overzicht artikelen van buitenstrafrechtelijke aanpak

Auteur(s)	Jaar	Soort studie	Belangrijkste resultaat/bevinding	Doelgroep	verklaringstheorie
Lipsey	2009	Meta-analyse	Drie factoren tonen de meeste samenhang met terugdringen recidive: een therapeutische interventie filosofie, hoge recidive risico en kwaliteit van de implementatie.	12-21 jaar	Supervisie en controle Type interventie en achterliggende filosofie
Mc Garth	2008	Meta review	Geen eenduidige conclusie over effect van 'diversion'		Labeling theory Reintegrative Shaming
Evans-Chase & Zhou	2014	Systematic review	Geen eensluidende conclusies vanwege lage kwaliteit studies Interventies met een multiple therapeutische achtergrond en interventies waarin jongere en ouders begeleid worden laten groter effect zien. Interventies met alleen gedragscontrole laten minder effect zijn dan interventies waarin therapie en controle gecombineerd worden.		
Petrosino et al	2010	Systematische review	Diversie of begeleiding laat meer effect zien dan verwijzing naar justitieel kader. Effect is minder negatief in vergelijking met niets doen. Voor laag, midden en hoog aantal eerdere delicten negatief effect van processing. Voor first offenders positief effect.		Labeling theorie
Wilson & Hoge	2012	Meta-analyse	Diversie programma's (zowel waarschuwing als interventie) zijn effectiever dan traditioneel justitieel systeem Voor lage risico jongeren, zijn programma's met een minimum aan begeleiding en een maximum aan diversion (i.e. waarschuwing) het meest effectief.	youth	Labeling theorie Differentiële associatie theorie RNR model
Schwalbe et al.	2012	Meta-analyse	Effect van alternatieve sancties is niet significant. Alleen familie behandeling heeft significant effect op recidive	youth	Labeling theorie Achterliggende theorie van de interventies (restorative justice sociale leertheorie etc....

Bijlage 11 Screeningsinstrumenten

Voorwaarden voor screening

Inhoud

- ③ De doelgroep van screening vormt het uitgangspunt. Die moet helder en eenduidig zijn.
- ③ Er moet gescreend worden op factoren die dit gedrag/de kenmerken van deze groep voorspellen met een voldoende mate van nauwkeurigheid.
- ③ Een goede strategie is stapsgewijs screenen waarbij wordt gescreend op meerdere momenten en een aanvankelijk grote groep steeds verder wordt gedifferentieerd. Dit heeft invloed op de voorspellende waarde van het screeningsinstrument.
- ③ Voorts is ook de leeftijd van het kind/de jongere waarop deze wordt gescreend relevant. De voorspellende waarde van risicofactoren is hoger op latere leeftijd maar bij oudere kinderen is het weer moeilijker om de afwijkende ontwikkeling bij te sturen. Een oplossing waarmee de leeftijd in acht wordt genomen is een leeftijd gerelateerde norm te gebruiken. Waarbij de uitkomsten dus rekening houden met de leeftijd van de gescreende jongere.
- ③ Het screeningsinstrument dient ook aandacht te richten op acute (psychologische, gedrags-, gezins- of opvoedkundige)problematiek, zodat bij gedetecteerde probleemsituaties snel en vroegtijdig kan worden ingegrepen.

Opbrengsten

- ③ Screening dient voldoende aangrijpingspunten te bieden voor de te nemen maatregelen.
- ③ Het screeningsinstrument dient heldere uitkomsten te leveren, liefst genormeerd, bij voorkeur gekoppeld aan follow-up acties.

Methodologische eisen

- ③ Screening dient te voldoen aan methodologische eisen van predictieve validiteit en betrouwbaarheid.
- ③ Het screeningsinstrument dient een goede balans te hebben tussen de mate van sensitiviteit (positieven aanwijzen) en specificiteit (vals-positieven aanwijzen).
- ③ De afweging van het acceptabele aantal vals-positieven en vals-negatieven dient te worden gemaakt na afweging van maatschappelijk ethische en individuele kosten en baten.

Hanteerbaar in gebruik

- ③ Het screeningsinstrument dient kort te zijn en eenvoudig in te vullen, bij voorkeur via een simpel format.
- ③ Professionals dienen na een beperkte training voldoende in staat te zijn het instrument accuraat te gebruiken.
- ③ Ook de administratie van uitkomsten dient ongecompliceerd te zijn.
- ③ De gebruikskosten van het screeningsinstrument dienen laag te zijn.

Kosten/baten jongere en samenleving

- ➊ Meer algemeen wordt screening alleen van waarde bevonden als er een passende aanpak is die vervolgens kan worden ingezet. Het belangrijkste criterium daarbij is, onder andere ook gehanteerd door de WHO, dat de potentiële voordelen van de screening voor de gescreende persoon en voor de samenleving moeten opwegen tegen de potentiële nadelen. (Richardson et al. 2015; Wilson en Junger 1968)
- ➋ Dat impliceert bijvoorbeeld dat screening geen onnodige inbreuk mag doen op de integriteit van de jongere.

Screeningsinstrumenten specifieke doelgroepen

Criminogene factoren

In de jeugdstrafrechtketen worden diverse instrumenten gebruikt om te screenen op crimineel gedrag van jongeren. Hoewel de inhoud en inzet van dit soort instrumenten verschilt, zijn ze voornamelijk gebaseerd op psychologische en sociale perspectieven op crimineel gedrag. Hierin staan criminogene factoren centraal (zowel beschermende als risicofactoren; zowel statische als dynamische). In dit kader wordt ook gesproken van risicotaxatie-instrumenten omdat het risico op recidive wordt ingeschat.

LIJ

Het belangrijkste instrument dat in de jeugdstrafrechtketen wordt gebruikt is het LIJ, Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen, ontwikkeld voor jongeren van 12-18 jaar die met politie en justitie in aanraking komen. Het LIJ berekent het recidiverisico en geeft een profiel van aanwezige beschermende en risicofactoren en eventuele zorgsignalen. Op basis daarvan wordt bepaald welke strafrechtelijke aanpak en eventuele zorg de jongere nodig heeft. Het doel van het LIJ is om voor de jongere die aanpak te kiezen die recidive voorkomt. Het LIJ sluit daarvoor aan op de what-works beginselen. Het instrument is landelijk in gebruik door de verschillende ketenpartners en gebaseerd op wetenschappelijke inzichten. (Van der Put et al., 2011)

Het LIJ bestaat uit een aantal samenhangende selectie-instrumenten: instrument 1 ('Preselectie'), instrument 2A ('Selectie') en instrument 2B ('Uitgebreide selectie'). Waarbij op verschillende momenten met verschillende instrumenten risico's (en zorgsignalen) in kaart worden gebracht.

Het eerste instrument in de keten, onderdeel van het LIJ, is de Preselectie die wordt ingevuld door de politie. Omdat de Halt-jongere voorafgaand aan de doorverwijzing naar Halt deze screening ondergaat gaan we hier iets verder op in. De LIJ Preselectie beoordeelt welk risico's jongeren van 12 tot 18 jaar lopen om crimineel gedrag te ontwikkelen door het algemeen recidiverisico en het recidiverisico voor geweld te bepalen. De score wordt bepaald door binnen het politiesysteem BVI naar 16 indicatoren te kijken. Deze indicatoren hebben betrekking op persoonskenmerken als geslacht en leeftijd, registraties van de persoon zelf waarbij

onderscheid wordt gemaakt tussen aantal registraties, rol in de registraties en delict van de registraties, en het aantal registraties waarin medebewoners verdachte zijn. Wanneer een jongere niet wordt doorverwezen naar Halt kan op basis van de score tijdens het ZSM proces door de betrokken partijen (RvdK, OM en politie) een beslissing worden genomen over al dan niet nader onderzoek door de RvdK en de afdoeningsbeslissing van het OM. In de volgende onderdelen van het LIJ (2a, 2b) wordt dieper ingegaan op dynamische factoren om een completer beeld te krijgen van de jongere (Handreiking LIJ en Spanjaard et al., 2011).

Ook het Halt signaleringsinstrument is onderdeel van het LIJ (zie paragraaf 3.6).

LVB

Een licht verstandelijke beperking (lvb) is op het eerste gezicht niet eenvoudig waar te nemen. Mensen met een lvb doen vaak hun best hun beperking verborgen te houden, en onder andere hun taalgebruik werkt in de praktijk vaak zeer verhullend (Kaal 2016). Uit onderzoek blijkt dan ook dat de kans op onder- of overschatten van het cognitieve vermogen en/of het sociaal-emotioneel functioneren van personen met een lvb hoog is (Wit, Moonen & Douma, 2011).

SCIL

Het screenen op een lvb gebeurt in de strafrechtketen steeds vaker. Een screeningsinstrument dat recent is ontwikkeld is de SCIL, Screener voor Intelligentie en Licht verstandelijke beperking. Met de SCIL worden mensen met een IQ onder de 85 (de in Nederland gehanteerde IQ-grens voor de aanwezigheid van een lvb makkelijker herkend. De SCIL brengt het vermoeden van een lvb in kaart aan de hand van een beperkt aantal vragen. De SCIL is een eenvoudig in te vullen instrument dat snel en gemakkelijk te gebruiken is (Kaal et al., 2015).²¹

De screener is gericht op jongeren en volwassenen vanaf 12 jaar. De SCIL is gevalideerd voor volwassenen voor het doen van een valide en betrouwbare screening op de aanwezigheid van een licht verstandelijke beperking (Kaal, Nijman & Moonen, 2015).

ASS

SDQ gevolgd door ASS alarmsignalenlijst

In de JGZ-richtlijn Autismespectrumstoornissen; Signalering, begeleiding en toeleiding naar diagnostiek van het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (2015, Trimbos instituut) is beschreven hoe ASS kan worden gesignaleerd en aan de hand van welke instrumenten (een vermoeden op) ASS kan worden onderbouwd.²²

Daarbij worden verschillende stappen gezet en twee instrumenten ingezet: de SDQ en de ASS alarmsignalenlijst.

²¹ <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/lvb-en-jeugdcriminaliteit/factsheetjuli2015.pdf>

²² De JGZ-professional zet bij een vermoeden van ASS de volgende vijf stappen:

1. Face-to-face-contactmoment;
2. Anamnese afnemen en andere oorzaken uitsluiten;
3. SDQ en bij een verhoogde totaalscore ASS alarmsignalen lijst 4-18 jaar;
4. Vervolgstappen (verschillende observaties);
5. Beoordeling en, als ouders ok zijn, verdere diagnose

De SDQ is een algemeen meetinstrument voor psychosociale problematiek. Dit instrument heeft een brede scope en kan een rol spelen om gedragingen te signaleren die mogelijk kunnen duiden op ASS.

De ASS alarmsignalenlijst wordt gebruikt door de JGZ en is ontwikkeld voor kinderen/jongeren van 4-18 jaar. De lijst bevat items die moeten worden gescoord op basis van informatie van de ouder en/of observatie. De items gaan over sociale interactie, communicatie, stereotypen en prikkelverwerking. De alarmsignalenlijst is niet gevalideerd.²³

Autisme-spectrum Quotiënt

Voor volwassenen wordt ook de Autisme-spectrum Quotiënt (AQ) gebruikt om de mate van autistische eigenschappen bij volwassenen aan te geven. Er wordt onder meer gepeild of er voldoende sociale interactie en interesse is, wat de graad van repetitiviteit is, oog voor details, graad van empathisch vermogen en verbeeldingskracht. De zelfrapportagevragenlijst over gedrag en persoonlijkheid inventariseert of de invuller behoort tot het Autisme Spectrum. De vragenlijst bestaat uit 50 uitspraken met telkens vier keuzemogelijkheden: van "geheel mee eens" via "enigszins mee eens" en "enigszins mee oneens" tot "geheel mee oneens". Er zijn aangepaste versies voor kinderen en jonge volwassenen (Hoekstra et al. 2008; Baron-Cohen et al., 2001).

Kanttekening bij bovenstaande instrumenten

Bij het gebruik van screeningsinstrumenten geldt volgens de JGZ-Richtlijn een belangrijke, algemene kanttekening: voor het screenen van jongeren op kenmerken van autismespectrumstoornissen is nog geen enkel instrument alleen voldoende betrouwbaar gebleken. Observaties, een klinische blik en kennis zijn noodzakelijk.

Neurobiologische kenmerken

In het recente rapport *Neurowetenschappelijke toepassingen in de jeugdstrafrechtketen; Inventarisatie instrumenten, preventie en interventie* (L.J.M. Cornet et al. 2016) is een overzicht gegeven van screeningsinstrumenten die inzicht geven in het vermoeden van neurobiologische en neuropsychologische kenmerken die mogelijk samenhangen met antisociaal gedrag. Cornet et al. (2016) hebben een selectie gemaakt van drie neurowetenschappelijke instrumenten of meetmethoden die interessant zijn voor en op korte termijn toepasbaar in de jeugdstrafrechtketen.

Neuropsychologische testen

Neuropsychologische testen zijn testen die een beroep doen op werkgeheugen, aandacht, zelfregulatie, emotieregulatie, empathie en cognitieve flexibiliteit. Twee concrete initiatieven zijn de forMINDS en de PIT-testbatterij.

²³ De lijst is te vinden op: <https://d11066c6yi5btx.cloudfront.net/ncj/ncj/docs/c467cdeb-4b36-4217-a602-9d24cada0885.pdf>

De forMINDS testbatterij beslaat zes cognitieve functies: emotieherkenning, leervermogen, impulsiviteit en aandacht, moreel en sociaal gedrag, impliciete cognitie en impliciete associatie. De testbatterij van het Preventief Interventie Team (PIT) Amsterdam bestaat uit testen om specifieke kenmerken van kinderen met probleemgedrag in kaart te brengen, waarbij de relatie tussen bepaalde hersenfuncties en de ontwikkeling van antisociaal gedrag uitgangspunt is. De testbatterij bestaat uit zelfontworpen en bestaande testen en omvat onder meer neuropsychologische en psychofysiologische instrumenten en zijn wellicht het meest relevant voor de justitiële praktijk: werkgeheugen, aandacht, zelfbeheersing, emotieregulatie, empathie en cognitieve flexibiliteit. (p 68, 69)

Hormoontesten

Met speekseltesten kan cortisol- en testosteronconcentratie worden bepaald.

Psychofysiologische testen

Met hartslagmeters kan de hartslag in rust worden bepaald.

Kanttekening bij bovenstaande instrumenten

Bij het gebruik van neurowetenschappelijke instrumenten behoort een aantal kanttekeningen en beperkingen. Ten eerste dienen de instrumenten alleen te worden gebruikt als aanvullende bron van informatie op bestaande instrumenten. Bij het gebruik speelt vervolgens een aantal ethische kwesties en vragen. In hoeverre pleegt het verzamelen van lichaamsmateriaal zoals speeksel en informatie over hartslag een inbreuk op de privacy van de jongere? Het zelfde geldt voor het afnemen van neuropsychologische testen en vragenlijsten. Bovendien vraagt de afname en interpretatie van de uitkomsten van deze tests om gedragsdeskundige expertise. Een andere kwestie is het omgaan met inzicht in medisch gerelateerde kenmerken. Wat als de uitkomsten van hormoon- of fysiologische metingen een voorspellende waarde hebben voor de gezondheid van de betrokkene of diens naasten? (Cornet et al., 2016)

Minder relevante screeningsinstrumenten - Criminogene factoren

Naast het LIJ zijn er andere screeningstesten of risicotaxatie-instrumenten waarmee wordt vastgesteld of bepaalde groepen criminogene factoren hebben en daarmee een verhoogde kans op criminaliteit. Een voorbeeld van een veelgebruikt risicotaxatie-instrument in de jeugdstrafrechtketen is de SAVRY (Structured Assessment of Violence Risk in Youth).

Een ander screenings- en risicotaxatie-instrument is de Washington State Juvenile Court Prescreen Assessment (WSJCPA). De WSJCPA is een gevalideerd instrument dat wordt gebruikt in de Verenigde staten. Aan de hand van het instrument wordt de risico op recidive voor jongeren met delinquent gedrag geschat

op basis van sociale en criminogene factoren. Er is een Nederlandse beschikbaar gemaakt (Van der Put, Stams, Van der Laan, & Oort, 2009).²⁴

Minder relevante screeningsinstrumenten - LVB

Voor de SCIL werd een lvb in kaart gebracht aan de hand van intelligentietesten zoals de GIT-2, de WAIS III en de KAIT. De GIT-2 is hierbij een voor de hand liggende keuze met een relatief beperkte afnameduur van 30 minuten en een goede Cotan beoordeling. Nadeel is echter dat het onvoldoende informatie levert om disharmonieën goed in beeld te brengen. De WAIS III is uitgebreid en kan ook worden gebruikt voor neuropsychologische problematiek. De lange afnameduur van 1,5 tot 2 uur is een nadeel. De KAIT ten slotte blijkt onvoldoende onderscheidend bij mensen met zwakbegaafde tot zwakzinnige intelligenties. Alle drie de testen zijn goed beoordeeld door de Cotan. (Van Toorn, 2008).²⁵

Minder relevante screeningsinstrumenten - ASS

Niet opgenomen in de JGZ-richtlijn maar wel te vinden op de NJI website zijn de volgende screeningsinstrumenten die (onder andere) kunnen worden gebruikt om ASS te signaleren (instrumenten voor kinderen onder de 12 zijn buiten beschouwing gelaten).

- De Children's Communication Checklist is een vragenlijst waarmee logopedisten, linguïsten, psychologen en orthopedagogen informatie kunnen verzamelen over de communicatieve vaardigheden van kinderen van 4 tot en met 15 jaar. Specifieke doelen van het instrument zijn het screenen van kinderen waarvan het waarschijnlijk is dat zij spraak- of taalmoeilijkheden hebben, het identificeren van de pragmatische problemen bij de communicatie, en het assisteren in het identificeren van kinderen die voor een autisme spectrum stoornis onderzocht moeten worden.²⁶
- De Social Responsiveness Scale is een screeningsinstrument dat sociale beperkingen bij autismespectrumstoornissen in kaart brengt. Het meet de ernst van de autistische symptomen zoals die voorkomen in alledaagse sociale situaties. De SRS wordt ingevuld door een ouder of een voogd/verzorger die op de hoogte is van het actuele gedrag en de ontwikkelingsgeschiedenis van het kind.
- Het instrument is bedoeld voor kinderen en adolescenten zonder verstandelijke beperking in de leeftijd van 4 tot en met 17 jaar.

²⁴ Claudia van der Put, Geert-Jan Stams¹, Maja Dekovic, Machteld Hoeve en Peter van der Laan (2013) Ethnic Differences in Offense Patterns and the Prevalence and Impact of Risk Factors for Recidivism. *International Criminal Justice Review*, 23(2) 113-131, Georgia State University

²⁵ Toorn, B. van(2008) Zwakbegaafdheid. In: Blansjaar, B. A., Beukers, M. M. & Kordelaar, van, W. F. Stoornis en Delict. Handboek psychiatrische en psychologische rapportage in strafzaken. (druk 1., pp 124-140). Utrecht: de Tijdstroom.

²⁶ [http://www.nji.nl/nl/Databank/Childrens-Communication-Checklist--Second-Edition---Nederlandse-bewerking-\(CCC-2-NL\)](http://www.nji.nl/nl/Databank/Childrens-Communication-Checklist--Second-Edition---Nederlandse-bewerking-(CCC-2-NL))
Geraadpleegd 10 maart 2017

Bijlage 12 Expertmeeting

Samenvatting resultaten expertmeeting

De belangrijkste resultaten van de expertmeeting zijn samengevat.

Met betrekking tot de kernelementen, doelen en mechanismen:

Met betrekking tot maatwerk:

- Er is een pakket aan maatregelen nodig waaruit de Halt-medewerker kan bepalen op welk aspect meer of minder accent wordt gelegd. Vereiste hierbij is wel dat de Halt-medewerker voldoende inzicht heeft in waarom voor een bepaalde maatregel gekozen moet worden bij een specifieke jongere. Het moet ook duidelijk zijn op welk moment de Halt-medewerker wat inzet.
- Bij de doorontwikkeling moet er voor gewaakt worden dat de afdoening niet te geprotocolleerd wordt, de Halt-medewerkers moeten weten waarom en wanneer ze iets toepassen.
- Intervisie binnen de Halt-afdoening over het maatwerk dat wordt ingezet.

Met betrekking tot gesprekken:

- Het gebruik van motivationele gesprekstechnieken is een zinvolle toevoeging. Bij motivationele gespreksvoering is het van belang de motieven mee te nemen om het verkeerde gedrag niet meer te vertonen. Het uiteindelijke doel is om verkeerd gedrag achterwege te laten.

Met betrekking tot de leeropdrachten:

- Met de inzet van serious gaming kan worden aangesloten bij de differentiatie en kunnen meer ervaringselementen in leeropdrachten worden ingebouwd.

Met betrekking tot het excuusgesprek en schadevergoeding

- Herstelrecht richt zich op het herstel in de driehoek dader-slachtoffer-gemeenschap. Het herstel van de relatie met het slachtoffer kan explicieter als doel worden genoemd.
- Meer gebruik maken van inzichten uit de neurowetenschap: bijvoorbeeld over belonen. Als het excuusgesprek geframed wordt als beloning zal dit een ander effect hebben dan als de jongere dit als een straf ervaart.
- Bij delicten waar geen aanwijsbaar individueel slachtoffer is, verdient het overweging een groepsconferentie in te zetten.
- Gebruik maken van video-conferencing voor (groeps)excuusgesprek.

Met betrekking tot het gedragscontract

- Als gebruik wordt gemaakt van een gedragscontract moeten het vastleggen van de manier om de schade te herstellen en gedragsalternatieven in het contract heel concreet worden gemaakt.

Met betrekking tot buitenstrafrechtelijk kader:

- Ook het niet krijgen van een strafblad kan meer als beloning worden benoemd. De nadruk komt dan minder te liggen op Halt als straf.

Met betrekking tot effectevaluatie

- ☉ Maak gebruik van cohort-metingen als de effectevaluatie doorgang vindt.

Met betrekking tot maatwerk, screenen, signaleren en doorverwijzen:

- ☉ Meer inzicht krijgen in de achtergronden van waarom de jongere het delict heeft gepleegd, kan een zinvolle verbetering zijn: wat waren zijn gedachten en waarom werd het gedrag uitgevoerd. Door dit goed in kaart te brengen is meer inzichtelijk wat er veranderd kan of moet worden. Binnen de omvang van de Halt-afdoening is het niet mogelijk om aan alle oorzaken te werken. Doorverwijzing naar vrijwillige hulp is nodig als meer intensieve hulp aangewezen is.
- ☉ Nog meer maatwerk en differentiatie binnen de Halt-afdoening dan nu het geval is op basis van bovenstaand inzicht in de achtergronden van het delict kan de werkzaamheid vergroten. Daarbij wordt wel gewaarschuwd voor een te sterke differentiatie omdat de doelgroep van Halt overwegend een laag recidiverisico heeft. De intensiteit van de interventie moet wel passen bij de behoefte van de doelgroep.
- ☉ Screening op specifieke kenmerken van doelgroepen is zinvol. Screening moet echter niet te ver worden doorgevoerd. Het gaat om een lage risicodoelegroep. Er moet vooral worden gekeken naar wat van belang is voor het maatwerk en voor doorverwijzing wanneer een meer intensieve aanpak nodig is.

Verslag expertmeeting verbetermogelijkheden Halt-afdoening dd. 18-04-17

Deelnemers

- ☉ Arie Dijkstra: Hoogleraar Gezondheidspsychologie Universiteit Groningen
- ☉ Ton Eijken: beleidsadviseur Ministerie van Veiligheid en Justitie
- ☉ Jaap van Lakerveld: Psycholoog/ onderwijskundige en directeur van Plato.
- ☉ Nanette Kistemaker: Beleidsadviseur Halt
- ☉ Machteld Hoeve: Hoofddocent Forensische orthopedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam
- ☉ Yolinde van Paridon: project medewerker Plato
- ☉ Anneke van Hoek: Criminoloog en medeoprichter van Restorative Justice in Nederland
- ☉ Wendy Buysse: Onderzoeker DSP-groep
- ☉ Bram van Dijk: Onderzoeker DSP-groep
- ☉ Daniël Hofstra: Onderzoeker DSP-groep
- ☉ Mevr. M. Beumer, //, (afwezig maar telefonisch geïnterviewd_

Toelichting op het onderzoek

Bram van Dijk licht het onderzoek toe. DSP-groep voerde in opdracht van het WODC een planevaluatie en een verkorte procesevaluatie uit van de Halt-afdoening. Na de plan- en procesevaluatie zou er ook nog een effectevaluatie worden uitgevoerd door DSP-groep. De geplande effectevaluatie ging niet door vanwege bezwaren tegen de controlegroep in het design. Wel is gevraagd naar een diepgaander en aanvullend literatuuronderzoek naar de verwachte werkzaamheid van de kernelementen van de Halt-afdoening en

vergelijkbare interventies. De hoofdvraag is: Zijn er aanwijzingen in de theorie dat de kernelementen werkzaam zijn en voor wie in welke context? (realistic evaluation). Op basis van de uitkomsten zijn in de vooraf toegestuurde notitie verbetermogelijkheden voor de Halt-afdoening geformuleerd. DSP-groep wil deze verbetermogelijkheden toetsen bij experts uit de wetenschap en de praktijk. In hoeverre zijn de verbeter suggesties realistisch en uitvoerbaar in de praktijk?

Doel van de Halt-afdoening

Er vindt een discussie plaats over het doel van de Halt-afdoening. Het uiteindelijke doel van de Halt-afdoening is te voorkomen dat de jongeren recidiveren. De doelen in de notitie zijn tussendoelen gericht op de jongere voor het bereiken van dat einddoel. Daarnaast is genoegdoening van het slachtoffer ook een belangrijk doel. Het excuus aanbieden aan het slachtoffer heeft niet alleen tot doel gedragsverandering bij de jongere te bereiken maar heeft ook tot doel dat het slachtoffer en de maatschappij genoegdoening ervaart. Het doel van de Halt-afdoening is ook om verkeerd gedrag recht te zetten.

Het kader waarbinnen de verbetermogelijkheden moeten worden uitgevoerd

De verbeter suggesties moeten uitgevoerd kunnen worden binnen het huidige juridisch kader van de Halt-afdoening. Het is niet de bedoeling dat er een wetwijziging komt en dat de omvang van de straf verandert. Zo kan bijvoorbeeld worden ingestoken op het veranderen van attitudes. Dit kan door meerdere therapeutische gesprekken met de jongere. Dit is echter niet uitvoerbaar binnen het huidige kader.

Theoretisch model

Een meer integraal theoretisch model als achtergrond van de Halt-afdoening wordt door een van de experts gemist. De theorieën die nu genoemd verklaren de kernelementen en niet hoe het gedrag veranderd wordt. Een meer integrale theorie die ingaat op de oorzaken van het gedrag: waarom pleegt iemand het delict is hiervoor bruikbaar, bijvoorbeeld *intervention mapping*. Daders leren vooral van goed gedrag en een evaluatie van dit gedrag (betekenis aan geven). Dit kan ook vanuit de sociale leertheorie verklaard worden. Een andere mogelijke theorie is het reflectie impuls model (Strack & Deutsch, 2004). De theorieën die nu in de notitie genoemd worden, kunnen onder de overkoepelende theorie geschaard worden om een deel van de gedragsverandering te verklaren.

Leeropdrachten

Binnen de Halt-afdoening wordt gebruik gemaakt van leeropdrachten. Het reflectieve element binnen de leeropdracht mag volgens een van de deelnemers niet onderschat worden. Ook met kleine leeropdrachten kunnen al veranderen worden bewerkstelligd (voorbeeld implementatie intentie). Vanuit Plato is bij het opstellen van de leeropdrachten uitgegaan van de gedachte de daders te laten begrijpen en beseffen dat ze een beter pad op kunnen gaan. Het type delict en de verschillende leeftijdsgroepen spelen daarbij ook een rol. Er wordt geconcludeerd dat er eigenlijk een pakket aan maatregelen nodig is waaruit de Halt-medewerker kan bepalen op welk aspect meer of minder accent wordt gelegd. Vereiste hierbij is wel dat de Halt-medewerker voldoende inzicht heeft in waarom voor een bepaalde maatregel gekozen moet worden bij een specifieke jongere. Overwogen kan worden de leeropdrachten aan te passen en daarbij de

mogelijkheden van gaming en implementatie-intenties te onderzoeken. Leeropdrachten in de vorm van gaming bieden de mogelijkheid om jongeren de gedragsalternatieven te laten ervaren. Bij implementatie-intenties wordt precies uitgeschreven wat de jongere moet doen in een specifieke situatie.

Meer inzicht in de oorzaken van het delict (gedachten en gedrag)

Meer inzicht krijgen in de achtergronden van waarom de jongere het delict heeft gepleegd, kan een zinvolle verbetering zijn: wat waren zijn gedachten en waarom werd het gedrag uitgevoerd. Door dit goed in kaart te brengen is meer inzichtelijk wat er veranderd kan of moet worden. Binnen de omvang van de Halt-afdoening is het niet mogelijk om aan alle oorzaken te werken. Doorverwijzing naar vrijwillige hulp is nodig als meer intensieve hulp aangewezen is.

Maatwerk en differentiatie binnen de Halt-afdoening

Bij de verbetermogelijkheden die in de notitie staan, is nu nog teveel vanuit de interventie gedacht en te weinig vanuit de jongeren.

Er wordt geconcludeerd dat op basis van inzicht in het waarom van het delictgedrag binnen de afdoening meer differentiatie/maatwerk moet worden toegepast. Alleen met behulp van maatwerk op basis van wat theoretisch bij de jongere past kan het beoogde doel worden bereikt. Deze differentiatie is binnen de Halt-afdoening al ingebouwd maar wordt vooral bepaald op basis van kenmerken van het delict en het niveau van onderwijs van de jongere. Er wordt daardoor niet altijd goed aangesloten bij het niveau van morele en cognitieve ontwikkeling van de jongere.

Daarbij wordt gewaarschuwd voor te sterke differentiatie aangezien Halt-jongeren over het algemeen een laag risico hebben. Als je teveel optuigt dan past de intensiteit van de interventie niet bij de behoefte van de doelgroep.

De optie om serious gaming in te zetten om onder andere te differentiëren op basis van het niveau van ontwikkeling wordt geopperd (voorbeeld: computer tailoring in de gezondheidszorg). In een game kan eerst gescreend worden op welk niveau de jongere functioneert en wat de motivatie voor verandering is. Gamers in combinatie met gesprekken (nooit alleen digitaal) kan mogelijk ook de motivatie van de jongere vergroten. Ook Halt heeft de wens om meer digitaal te gaan werken.

Verder moet er nagedacht worden over de keuze van het moment waarop men iets toepast. Er moet bijvoorbeeld eerst gezocht worden waar men over kan praten met de jongere, laat de jongere bijvoorbeeld eerst digitaal een opdracht maken en ga daarna met de jongere erover in gesprek.

Er moet ook maatwerk zijn voor de verschillende doelgroepen. Bij de doorontwikkeling moet er voor gewaakt worden dat de afdoening niet te geprotocolleerd wordt, de Halt-medewerkers moeten weten waarom en wanneer ze iets toepassen.

Restorative justice

Herstelrecht richt zich op het herstel in de driehoek (dader, slachtoffer en gemeenschap). Het slachtoffer is dus eigenlijk ook een kernelement dat niet vergeten mag worden. Het excuus gesprek alleen verklaren vanuit de *reintegrative shaming theory* is te beperkt. Als het betrekken van het slachtoffer een belangrijk

kernelement is dan moet het doel om de relatie met het slachtoffer te herstellen ook expliciet benoemd worden.

Rol van ouders

Tijdens de adolescentie wordt de rol van ouders minder belangrijk en de rol van vrienden belangrijker. De rol van ouders neemt af, echter uit een meta-analyse is ook bekend dat – ook bij adolescenten - interventies waar de ouders betrokken worden meer effectief zijn dan interventies waarbij dit niet het geval is. Voorwaarde is dat de ouderbetrokkenheid past bij het niveau van ontwikkeling van de jongere.

Rol van leeftijdsgenoten en vrienden

Moet je in de Halt-afdoening ook niet meer met de rol van vrienden? Dit speelt nu wel mee in de keuze van de leeropdrachten. Jongeren leren nee zeggen tegen vrienden kan een belangrijk onderdeel zijn. Hiervoor kan ook mogelijk gamen worden ingezet.

Gebruik van inzichten uit de neurowetenschap

Meer gebruik maken van inzichten uit de neurowetenschap: bijvoorbeeld over belonen. Als het excuusgesprek geframed wordt als beloning zal dit een ander effect hebben dan als de jongere dit als een straf ervaart.

Gesprek met de jongere

Bij motivationele gespreksvoering is het van belang de motieven mee te nemen om het verkeerde gedrag niet meer te vertonen. Het uiteindelijke doel is om verkeerd gedrag achterwege te laten. De jongere moet het brede besef hebben dat hij een sociale norm heeft gebroken. Gedragsalternatieven moeten versterkt worden bij de jongeren. *Desistance theory*: waarom stoppen personen met criminaliteit kan ondersteunen bij de onderbouwing.

Binnen Halt werken sommige medewerkers met motivationele gespreksvoering. Dit is mede afhankelijk van de vooropleiding. In de praktijk kan er zeker aansluiting worden gevonden met de motivationele gespreksvoering.

Aanpassing van de gesprekstechnieken voor verschillende doelgroepen (bijvoorbeeld LVB) is van belang om het beoogde doel te bereiken. Halt-medewerkers worden al getraind om LVB te leren herkennen en hoe hier het beste mee kan worden omgegaan.

Signalering en doorverwijzing

De experts geven aan dat het screenen op specifieke kenmerken van doelgroepen zinvol is. Screening moet echter niet te ver worden doorgevoerd en geprotocolleerd. Het gaat om een laag risicodoelgroep. Je moet vooral kijken naar wat van belang is voor het maatwerk en voor doorverwijzing als er meer intensieve aanpak nodig is.

Halt vindt het belangrijk dat de ouders worden betrokken bij de afdoening. De ouders komen bij het eerste en het derde gesprek. Als er geen zicht is op de vaardigheden van de ouders bestaat de kans dat dit negatief kan uitwerken. Als hier op gescreend wordt zou je bijvoorbeeld kunnen doorverwijzen.

Het niet betrekken van ouders is een gemiste kans, echter je moet ook voorzichtig zijn in hoeverre je ouders betreft als het kind iets mis gedaan heeft (het kind krijgt 'straf' en niet de ouders).

Ten slotte zijn de experts het erover eens dat een signaleringsinstrument periodiek geëvalueerd moet worden. Intervisie kan een nuttige toevoeging zijn.

Gedragcontract

Als gebruik wordt gemaakt van een gedragcontract moet het vastleggen van de manier om de schade te herstellen en gedragsalternatieven in het contract heel concreet gemaakt worden.

Excuusgesprek en schadevergoeding

Bij delicten waar er geen aanwijsbaar individueel slachtoffer is, is het aan te raden een groepsconferentie in te zetten. Er zou overwogen kunnen worden om een aantal medewerkers een Echt Recht training te laten volgen. *Peers* kunnen door een groepsgesprek ook betrokken worden in de Halt-afdoening.

Overige suggesties

- 🕒 Gebruik maken van *video-conferencing* voor (groeps)excuusgesprek.
- 🕒 Intervisie binnen de Halt-afdoening over het maatwerk dat wordt ingezet.
- 🕒 Maak gebruik van cohort-metingen als de effectevaluatie doorgang vindt.

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam
+31 (0)20 625 75 37

dsp@dsp-groep.nl
KvK 33176766
www.dsp-groep.nl

